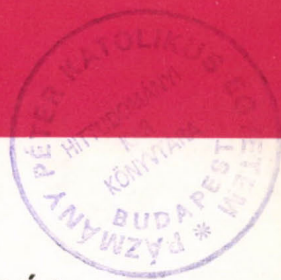

teológia

A TARTALOMBÓL

VAN-E AZ ÉLETNEK ÉRTELME?

Az értelmesség mint istenkérdés — Az élet értelme a kinyilatkoztatás fényében — Válaszok az élet értelmére — Az élet értelme és a fény — Az „élet értelmének” gyógyító ereje

A TEOLÓGIA BESZÉLGETÉSE

ALSZEGHY ZOLTÁN S. J.
dogmatika professzorral

* * *

HUSZONÖT ÉVE ZÁRULT
A II. Vatikáni Zsinat

Az egyház szentlelkes dimenziója
— Ökumenikus remények

Bán Endre — Boda László — Fila Béla — Fries,
Heinrich — Gál Ferenc — Pottmeyer, Hermann J.
— Rahner, Karl és mások írása

XXIV. évf. 1990. 4. sz.

teológia

NEGYEDÉVI FOLYÓIRAT

XXIV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

1990. NOVEMBER

TANULMÁNYOK

- KARL RAHNER: Az értelmesség kérdése mint istenkérdés (fordította: *Szász István*) 195
FILA BÉLA: Az élet értelme a kinyilatkoztatás fényében 201
GÁL FERENC: Válaszok az élet értelmére 207
BODA LÁSZLÓ: Létünk értelme és a fény 212

A TEOLÓGIA BESZÉLGETÉSE

ALSZEGHY ZOLTÁN S. J. PROFESSZORRAL

- Krisztus életünk beteljesedése (a beszélgetést feljegyezte: *Széll Margit*) 217

KÖRKÉP

- Kérdések életünk értelméről (*Bán Endre*) 223
Az „élet értelmének” gyógyító ereje — Viktor E. Frankl logoterápiájának
módszeréről — (*Széll Margit*) 227
Értelmes élet? (*Mustos N. István*) 233
Az ember mint öröklétre rendelt lény (*Zimányi Ágnes*) 235
Mi lehet az élet értelme? (Meditatív válaszok) 238

HUSZONÖT ÉVE ZÁRULT A II. VATIKÁNI ZSINAT

- HERMANN J. POTTMEYER: Az egyház szentlelkes dimenziója (fordította:
Bánhegyi B. Miksa) 242
HEINRICH FRIES: Ökumenikus remények (fordította: *Gáspár Csaba László*) 245

TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI KÉRDÉSEK

- A családokért (*Dobos László*) 248
A magányos ember útkeresése (*Paleta Éva*) 252
Két karácsonyi élmény (*Oszláncki Kata Kapisztrána*) 255

Felelős szerkesztő: Szennay András

Felelős kiadó: Lukács László

Vannak olyanok, akik reménytelenül kételkednek az élet értelmében... Mégis egyre többen lesznek azok, akik a világ jelen fejlődését látva felvetik, vagy fokozott érzékenységgel élik át a legalapvetőbb kérdéseket: mi az ember? mi az értelme a szenvedésnek, a rossznak, a halálnak — mert ezekkel minden haladás ellenére számolni kell...

Egyház a mai világban, 10.

Az élet értelme?... Értelmes élet? A kérdésre a választ sokan, sokféleképpen igyekeztek már megadni. Ismert közéleti férfitől hallottam a minap: Ostoba kérdés, nem tudok mit kezdeni vele... ostoba megfogalmazás — az életnek nincs semmiféle értelme. — Úgy gondolom, hogy — bár a kérdés komoly beszélgetés során merült fel —, az illető épp rossz hangulatban volt, „bal lábbal kelt fel”. Mert mondhatta volna például: életünk akkor válik értelmessé, ha igényeinket ki tudjuk elégíteni. Ha oly szerencsések vagyunk, hogy mindent megkapunk az életől, ami testi-lelki jólétünkhöz szükséges. Így például a megfelelő anyagi életszínvonalat, szerelmi beteljesülést, igényeink és vágyaink kielégítését... Vagy válaszolhatott volna így: az élet értelme, hogy tudjuk, érezzük: tartozunk valakihez, elfogadnak, együtt élhetünk, cselekedhetünk mással, másokkal, közös eredményeket mutathatunk fel... Esetleg ezt is mondhatta volna: az élet értelme az alkotás, mely megbecsülést biztosít... Egészen „magasszintű” lett volna válasza, ha így felelt volna: értelmessé akkor válik életem, ha menetközben, de főleg a végefelé megállapíthatom: helyesen éltem. Igaz, ebbe a „helyes életbe” sok minden beleférhet, így például a humanista etika értelmében vett, vagy a hívő vallásosság szerint formált lelkiismeret feloldó, megnyugtató szava. Mindkettő bizonyos objektív értékítéletet, értékiszteletet fogad el, például a közjót vagy Isten létét, törvényét.

Kétségtelen, hogy az „élet értelméről” szólni túl ünnepélyesnek, túl elvontnak tűnik. Sokak szemében pusztán „akadémikus kérdés”, mellyel a filozófusok és teológusok foglalkoznak, esetleg vitatkoznak is róla, — de a hétköznapi emberét, a „normális” embereket ezzel ne zavarják. — Aki így vélekednék — tévedne. Mert az élet értelmének, az értelmes életnek a problémáját „ott, a lelke mélyén” mindenki magával hordozza. Talán rövidebb, esetleg hosszabb ideig nem akar foglalkozni vele, valahová a tudatmélyre süllyeszti, — de életéből véglegesen kiiktatni nem tudja. Pszichológusok hosszú sorát lehetne idézni, kire, miként hat nyomasztólag vagy épp felszabadítólag, ha szembenéz életének nagy kérdésével: miért élek? mi az értelme életemnek?

Kétségtelen tény, hogy az embert nem csak ösztönei irányítják. Azt sem állíthatjuk, hogy mindenki előre be van programozva. Nem tudjuk, honnét jöttünk, mi lesz végső sorsunk, mi következik földi életünk után... És: vajon lesz-e életünknek véglegesen vége? Mindezen kérdésre sem születésünkkor, sem később nem kaptuk kézhez a mindent megmagyarázó formulát, választ. Mindez után kérdeznünk kell, s a választ csak keresve-kérdezve, töprengve lehet megtalálni. Az élet értelmének kérdése — valóban kérdés, talán a „legizgatóbb kérdés”. A kérdés még a szellemileg legigénytelenebb, a legtunyább ember lelkében is felmerülhet. S ha csak kicsit is ösztönzi a kíváncsiság, — válasz után keres-kérdez.

Mindaz, aki elindul a nagy felfedező úton, aki a kérdésre a választ, a magyarázatot elkezdi keresni, — már szembesült az élet értelmének problémájával. S hogy a választ keresni nemcsak lehetséges, de kell is, ezt a követelményt az újra és újra változó, hullámzó élet állítja az ember elé. Vajon ki az, aki az évek múlásával még ne érezte, ne tapasztalta volna, ne tudatosította volna, hogy az élet egyetlen, zavarokkal, talányokkal terhes? S ha így van, márpedig így van, akkor van-e és mi az értelme? Mert a nagy „ígéret”, a „szerencse csillaga” hol felragyog, hol eltűnik a láthatáron. S a hullámzó élet-

ben az ismételt szomorú, olykor keserű tapasztalás hány és hány emberrel mondatja el: hát nem egyéb az életem, mint csalódások, értelmetlen célok utáni futkosás? A fiatalabb évek tervezése, álmai után az elmaradt sikerek, a betegség, egyedüllét, unalom — s ki tudná megmodani, még mi minden — teheti (látszólag) értelmetlenné az életet.

A „látszólag” szót zárójelbe tettem. Mert mindaz, amit az olvasó jelen számunkban kézhez kap — a legkülönfélébb oldalról megvilágítva — ezt a látszólagosságot kívánja feloldani. Számunk írói különféle megvilágításban, érveléssel, tapasztalatok közzétételével, utak feltárásával arról tesznek tanúságot, hogy életünk értelme: az élet. Az egyszer elkezdődött és soha többé véget nem érő élet. Igaz, a földi élet folytatását, az örök életet „csak” hitben tudjuk megragadni, de ugyanakkor arról bölcséleti megfontolással, és Isten szavára is ügyelve tehetünk a gondolkodó és hívő emberhez illő megállapításokat. Vég-ső soron Szent Pállal mondjuk el mi is: Tudjuk, kinek hittünk (vö. 2Tim 1,12).

Félre ne értsük! Semmiképp sem akarjuk, ehhez nincs is jogunk, hogy a „mindent tudók” fellengzős határozottságával szóljunk az élet értelméről. Mert kétségtelen, hogy az élet — épp úgy, mint a halál — titok, misztérium, mely az embert alázatos kérdezővé teszi. Ugyanakkor azonban, aki ezt a kérdést, sőt kérdések sorozatát végleg ki akarná iktatni életéből, minden bizonnyal a lehetetlenre vállalkoznék. Hiszen az emberélet csakis akkor kezd valóban emberi létté, emberhez méltó létté válni, amikor tudatosan benne létének értelme. Csakis ekkor léphet rá az ember arra az útra, amelyet értelmes volta megkövetel tőle.

Bár paradox módon cseng a mondás, mégis el kell gondolkodnunk rajta:

Ne attól félj, hogy vége lesz életednek,

sokkal inkább attól, hogy igazán soha el sem kezdődik.

Platon barlang-hasonlatára utalva: az élet értelmét kutató, vizsgáló szem pillantását a barlang falára szegezi. S ott azokat az árnyakat fedezi fel, amelyeket a valóság rajzol a falra. De vajon nem ezerszer többet érnek-e a már látott, a valóságról hírt adó árnyak, mint az élet értelmetlenségét vallók lelki-szellemi sötétsége?

„Tudásunk csak töredékes”... „ma még csak tükörben, homályosan látunk...” (1Kor 9,12) — figyelmeztet Pál. De mindenkire vár a nagy találkozás, amikor majd „színről-színre” láthat, amikor majd úgy ismerhet, ahogy maga is ismert (vö. uo). Amiről Pál énekel, az persze már nem az élet, hanem az „új élet” világa. Az életé, amelyben már nem kínoz az igazság utáni szomjúság, amelyben nincs sem szorongás, sem közöny vagy unalom, amelyben a tudás nem lesz töredékes és egykönnyen tévútra vezető, amelyben senki sem tekint majd magát a vaksors kiszolgáltatottjának.

Az eljövendő „új életben” mindenki számára választ nyer a kérdés. Az élet valóban ÉLET lesz s nem értelmetlen, a vaksors tengerén hanyórázó időmúlás. Mindannak pedig, aki hisz az élet Szerzőjében, aki hívő bizalommal tekint az eljövendő Új Élet felé, a felvázoltak már nem csupán nagy kettőspontot, a halál utáni jövőt jelentik, hanem, — bár töredékes tudásban és látásban — az örömeiben és gyötrelmekben megélt evilági életet is.

Sz. A.

TANULMÁNYOK

Karl Rahner

AZ ÉRTELMESSÉG KÉRDÉSE MINT ISTENKÉRDÉS

Ismeretes, hogy manapság sokat beszélünk értelmességről, értelemvesztésről. Az „értelem, értelmesség” kifejezés egyre inkább háttérbe szorítani látszik a régi fogalmat: „igazság”. Mintha nem annyira az igazságot, az átfogó igazságot keresnénk már, hanem az értelmességet. Talán ez a szótá változás is azt jelzi, hogy az emberi kérdezés és keresés napjainkban bizonyos mértékig magára az emberre összpontosul. Sokféle ismeretet szerzünk sokféle tudományban, tehát nem is annyira a feltétlen igazságot — mely az Irás szerint szabaddá tesz minket —, mint inkább, így, többes számban, az igazságokat keressük. Kérdésünk manapság, egyes számú alakkal fogalmazva, az értelemre, értelmességre irányul. Az persze ekként feleletre vár — de tételes tárgyalásától itt eltekintünk —, vajon érdeklődésünknek az igazságról az értelmességre való áthelyezésével eme (mondhatnánk) intellektuális egoizmus által nem épp az emberi létezés egyetlen és igazi értelmét veszítjük-e szem elől. Amennyiben az értelmesség kérdését istenkérdésként gondoljuk el, úgy a fenti probléma alapjában meghaladott, hiszen Isten — ha valóban helyesen értjük e szót — abszolút igazság és egyben abszolút értelem.

Az egész szerinti értelemről

Amikor, e helyütt értelmességről, pontosabban az emberi élet értelméről beszélünk, akkor természetesen nem azokra a részleges, egyes összefüggésekre gondolunk, amelyek maguk a partikuláris valóságok — például a repülés képessége és a madár röptének íve — között található. Nem is arról az értelemről van szó, amellyel a műalkotásoknál találkozunk, midőn a művészi élmény tartalmát önmagában értelmeként tapasztaljuk meg, nem pedig egy másik, tőle különböző cél eléréséhez szükséges eszközként. Az „értelmesség” szó itt az emberi létezés egészének egy és teljes, egyetemes és végérvényes értelmét jelenti, melyet az ember csak megtapasztal, s mely benne feltétlen jóként, boldogságot hozóként igazolódik. Az ilyen értelmesség felé irányuló kérdést istenkérdésként fogjuk fel. Mindkét fogalmat és a velük gondolt valóságokat úgy tekintjük, mint amelyek egymást kölcsönösen értelmezik: az abszolút értelem az „Isten” szó segítségével közelíthető meg, és fordítva.

Ha az értelmesség kérdését istenkérdésként akarjuk megvilágítani, akkor föltételezzük, hogy ez az egyetemes és abszolút értelmességre vonatkozó kérdés létezik; föltételezzük, hogy egyáltalán értelme van az ilyen irányú kérdésnek, sőt, hogy az értelemre vonatkozó kérdés értelmes és nem eleve értelmetlen voltának állítása már magában foglalja egy ilyen értelem valóságát. Természetesen nem magától értetődő ez az előfeltevés. Az agnosztikusok és a szkeptikusok azt ugyan elismerik, hogy szüntelenül alakuló élete során az ember keresztül halad részleges célszerűségeken és értelmességeken; célokat tűz ki magának, megvalósítja azokat, az eredményeket a balsikerektől s csalódásoktól eltérően pozitív, öröndetes és élvezetes végkifejletként értékeli, megkülönböztetve ezen élethelyzeteket az olyanoktól, melyeket elkerülni vagy megszüntetni akar — sőt éppenséggel átél céloktól mentes, önmagukban pozitív mozzanatokot is. Ám az agnosztikusok és szkeptikusok váltig állítják, hogy képtelenek vagyunk ráatalálni az emberi létezés értelmére. Az élet végül is elenyésszik, ürességbe hull, következőképpen eleve értelmetlen a létezés végérvényes, átfogó értelmére vonatkozó kérdés és törekvés. Ezen álláspont jogosságát mindenekelőtt két tapasztalat látszik alátámasztani.

Egyrészt, nem éppen úgy áll a dolog, mintha ez az átfogó, mindent önmagába emelő és beteljesítő értelem fölfedezhető lenne. Úgy tűnik, hogy tapasztalatot csak töredékes értelmességekről szerzünk, melyekből nem adódik mindent átfogó értelem, csak olyan, mely — célirányos és értelmes volta ellenére — újra meg újra egy másik részleges értelmességre és így a meghatározhatatlan ürességre utal, s mindenképpen szertefoszlik. Másrészt, az ember nemcsak a mindig véges résztapasztalatok látszólag örök egymásutánját éli át, hanem az értelmetlenségeket is, melyek nem egyedül a természetben találhatók meg, hanem az ember szabadsága folytán iszonytató mértékben az emberiség történelmében is. A totális értelem látszólagos megtapasztalhatatlansága, minden időbeni pusztá elenyészése, az értelmetlenségekről szerzett rettenetes tapasztalatok minden jogot megadni látszanak az agnosztikusoknak és a szkeptikusoknak arra, hogy tagadják az emberi létezés abszolút és egyetemes értelmét, vagy legalábbis ne számoljanak azzal.

Az ész és a szabadság erőfeszítése

Ha azonban mégis van az emberi életnek totális értelme, akkor nyilvánvaló, hogy igénye megköveteli az ember szellemi képességeinek és szabadságának együttes és legvégső erőfeszítését. A teljes egzisztencia valódi értelmének egésze csak ezen egzisztencia összes dimenziójának mozgósítása által érhető el. Amilyen kevésbé menti fel e magától értődő kijelentés az embert az összes megismerésre irányuló képességének erőteljes latbavetése alól, olyannyira nyilvánvaló az is, hogy az egzisztencia átfogó értelmének valódi elismerése az emberi szabadságnak is a tette a megismerés és a szabadság, az elmélet és a gyakorlat, a belátás és a szeretet végső kölcsönös egymást-áthatásában. Azt tehát, aki egy ilyen abszolút és egyetemes értelem valóságát állítja, nem tévesztheti meg az a kétségtelen tény, hogy vannak tragikus sorsok, egzisztenciájuknak egyik vagy másik mozzanatába belebonyolódott emberek, az abszolút értelem elismerésének már említett nehézségeitől letaglózottak. Igen, aki kiáll az emberi létezés abszolút értelmének igénye mellett, az nyugodtan vallhatja, hogy sok, józannak és tisztességesnek egyedül önmagát tartó agnosztikus, szkeptikus, fásult ember, ha életének valamelyik pontján, például amikor minden haszon és előny nélkül önzetlen, akkor élete verbális értelmezésének valójában ellentmondva, igenis elismeri élete abszolút értelmét; a gyakorlatban egyáltalán nem olyan, és nem is akar olyan lenni, mint amilyennek elméleti önértelmezésben látja önmagát. Meglehet, hogy amikor az agnosztikus az önfelfogására jellemző — minden egyes ismeretnek végső soron a sötét nemtudásba torkollását és összekuszálódását hangoztató — engedelményszerű beleegyezést a végső életbölcsestéget jelentő szerény ráhagyatkozásban fogad el, akkor csak látszatra agnosztikus beleegyezésről van szó, nem a pokolian üres agnoszticizmusról, hanem a titoknak reményben történő, ráhagyatkozó elfogadásáról, a titoknak, amelyet joggal nevezhetünk Istennek.

Igy mi, emberek saját egzisztenciánk által arra kényszerítve, hogy önmagunknál legyünk és magunkat önmagunk felől kérdezzük, az előtt a főként megismerőképességünkhöz és szabadságunkhoz intézett kérdés előtt állunk, elismerjük-e létezésünknek ezt az átfogó és végérvényes értelmét, esetleg már magát a kérdést is tagadjuk, vagy legalábbis gondoktól terheltlen megkíséreljük nem megbolygatni azt. Szellemünknek felelnie kell arra a kérdésre, hogy végül is honnan származnak az értelmességről tagadhatatlanul megszerzett részleges tapasztalatok, hogyan is kapcsolódnak össze egyre átfogóbb — noha még véges — értelmi összefüggésekké, vajon a világosság és értelmesség, ha megannyira csekély is, eredhet-e a teljes sötétségből és értelmi úrból, s nem inkább egy — jóllehet önmagában meg nem tapasztalt és megragadhatatlan — végtelen értelem felől.

Szabadságunkhoz szól a kérdés, csakugyan abszurd kárhozhatnak kell-e tartania magát, végtelenre törő szabadságnak, mely önmagának soha nem elég, hiszen végül is csak az emberi élet kisszerű múltékonyságaiban valósul meg és foglya azoknak. Sza-

badságunkat szólítja meg a kérdés: az abszolút értelem elismerése nélkül képes-e még különbséget tenni hűség és hűtlenség, igazság és hamisság, szeretet és halálos önzés között, mikor valamennyi tett, a jó is és a gonosz is a mindent válogatás nélkül elnyelő végső értelmetlenségbe bukik. Szabadságunknak szegeződik a kérdés, lehetséges-e végsőig tartó felelősségvállalás végső értelem nélkül, s vajon ez utóbbi el nem ismerése esetén nem az volna-e a legegyszerűbb és legméltányosabb, ha a szabadság — önmagát tagadván — lemondana igényéről.

Még egyszer: Hogy a szellemnek és a szabadságnak felelnie kell arra a kérdésre, igent mond-e az átfogó és végérvényes értelemre, nem jelenti azt, hogy egy ilyen kérdés *kikényszeríti* az egyes emberből a helyes választ. Természetesen megfutamodhatunk e kérdés elől, mondván, túlságosan megerőltető számunkra, ám mondhatjuk azt is, hogy képtelenek vagyunk világosan megfogalmazni mind a kérdést, mind pedig a helyes választ, és ezért az a legbölcsebb, ha eleve hallgatunk az ilyen dolgokról. Mondhatjuk azt is, hogy ilyen egyetemes jelentőségű kérdés és az arra esetleg adott úgyszintén univerzális igényű válasz nem rendelkezik egy már meglévő, őket megelőző koordináta-rendszerrel, amelyen belül elhelyezhető, értelmezhető lenne maga a kérdés és a reá adott válasz —, így tehát a kérdésnek és az arra adott válasznak nem lehet megragadható értelme. Ezek az ellenvetések nem teljesen jogosulatlanok. Kétségtelenül rámutatnak arra, hogy a gondolkodó ember viszonya magától értőden lényegileg más az abszolút és egyetemes értelem kérdéséhez, mint tudata egyes tárgyaihoz, melyeket egyedi valóságokként más tárgyak és a gondolkodás formái szabályai határoznak meg. Épp azért a hozzájuk fűződő kapcsolatot másfajta felfoghatóság és világosság jellemzi, mint amilyen akkor van jelen, ha az egy és egész ember egyszerre csak ott áll minden kérdések teljessége és az univerzális értelem előtt. Ilyen kérdés esetén a gondolkodás számára eleve homály és a probléma végső leküzdhetetlensége várható, sőt ezek oly lényegesen hozzátartoznak magához a dologhoz, hogy ahol nem számolnak velük és nem fogadják el őket, ott nyilvánvaló, hogy nem értették meg a kérdést és elhibázták a választ. Am ugyanakkor e totális és egyetlen alapkérdés előli menekülés összes lehetősége ellenére a szellemnek és a szabadságnak mégiscsak felelnie kell arra, joggal várhatja-e el magától ezen átfogó kérdést. És bizony, e természetesen adott lehetőség jogosságát tagadnunk kell. Föl kell tennünk a totális értelem kérdését, majd pedig az emberi szellemnek és szabadságnak ki kell jelentenie, hogy a kérdés teljes megválaszolása az egy és végtelen értelem által lehetséges, mégpedig azon okoknál fogva, melyeket fentebb már jeleztünk.

Az ember az értelmesség kérdése előtt

Ez a meggyőződés már csak azért is érvényes — a számtalan egyéb ok felsorolásától most eltekintünk —, mert az ember semmiképp sem kerülheti el, hogy a totális értelmesség kérdésével szembekerüljön. A probléma súlyosságától megrettent ember szeretné magát teoretikus fejtegetésekkel megóvni e kérdéstől, s ha az kifejezetten elméleti síkon mégis jelentkezik, úgy megkísérli megválaszolhatatlan vagy értelmetlen kérdésként félretolni. Az élet gyakorlati megvalósításakor azonban az ember óhatatlanul szembekerül vele, és választ kell adnia rá. Ebből a szempontból közömbös, hogy igennel vagy nemmel teszi, vajon az így elkerülhetetlen választ elméletileg még egyszer átgondolja és szavakba önti-e vagy sem, s mindezt milyen alapossággal. A konkrét élet ugyanis intéz az egy és egész ember szabadságához olyan kérdéseket — ezeket lelkiismereti kérdéseknek nevezzük — melyeket magának az egy és egész szubjektumnak a maradéktalan közreműködését igénylő feltétlen igen-nel vagy nem-mel kell megválaszolni. E kérdések nem engednek semleges tartózkodást a választól, hiszen az erre irányuló kísérlet ismét csak döntés — még hozzá rossz döntés — lenne. Ilyen döntésekkor azonban abszolút értelmet igenlünk vagy tagadunk, hiszen életre-halálra és megmásíthatatlan végérvényes-

ségre vonatkozó döntés egyáltalán részleges tárggyal mint olyannal kapcsolatban nem hozható.

Mármost közvetlenül belátható, hogy az emberi egzisztenciának ez a totális, mindent átfogó és az értelemadásra vonatkozó minden igényt teljesítő értelme nem lehet egy a részleges értelem-beteljesedésekből úgyszólván összerakosgatott értelem. Az egyetemes és végérvényes értelem ily módon történő megragadását célzó kísérlet csak az ürességbe tovahaladó sorozatát jelentené ama részleges értelem-beteljesedéseknek, melyek mindegyike a totális értelem-beteljesedés szüntelen beváltatlanul maradó ígértét nyújtana csupán. Egy ilyen kísérlet voltaképp sziszifuszi küzdelemre kárhozhatna, egyre megújuló próbálkozás lenne az egésznek pusztá részkezből való összeállítására. Ha tehát a totális értelem-beteljesedés csakis a történelem mindenkor szakaszos folyamatán „kívüli” eseményként gondolható el, akkor ez természetesen nem azt jelenti, hogy a totális értelem-beteljesedés nem lehet egyszermind a történelem örökkévaló gyümölcse is, melyben ez a történelem önmagát megszüntetve megőrzi. Maga a történelem átfogó értelme azonban a történelemnek nem csupán egy darabja. Már csak azért sem, mert a szabadság, miközben a részleges dolgot az időszíggel jellemezhető történelemben akarja és valósítja meg, minden esetben előrenyúl a végtelen beteljesülés felé törekvő szubjektum végérvényes és totális megvalósulásának egészére. Bár a szabadság s vele a szellem egy a kategóriális történelmet meghaladó, „transzcendáló” értelem beteljesedésre tör, ám ez a szellemnek és szabadságnak szóló, az értelmesség kérdésére mintegy megelőlegezve adott, nem végérvényesen megfogalmazott „transzcendentális” válasz mégis nagy jelentőségű a konkrét, itt és most élt élet számára. Az „örökkévalóság reményét” (biblikusan szólva) semmiképp sem szabad nyugodtan átengednünk az elemistáknak és álmodozóknak, mintha a feladatokat, melyeket e földön meg kell oldanunk, nem módosíthatnák ilyen metafizikai álmok. Ugyanis, amikor az ember komoly hittel megnyílik életének totális és végérvényes értelme mint reménye előtt, akkor megváltozik — mégpedig felszabadítóan, enyhüléssel és józan tisztánlátással megajándékozva — mindennapi életének innenső valóságaihoz és feladataihoz való viszonya is.

Csak, aki remélve hiszi, hogy életének abszolút értelme van, és elfogadja, hogy azt annak mint célnak elérésével vagy elhibázásával kapcsolatban minden felelőssége ellenére sem egyszerűen ő maga hozza létre teljesítményeinek sorozatával, csak az ilyen ember szabad, az élete egyedi, őt különben rabszolgává tevő valóságaival, feladataival és kényszereivel szemben. A gyakorlati tapasztalatainkat meghaladó abszolút értelem elismerése nem hiábavaló okoskodás. Igenis vannak valóságosan érzékelhető következményei. Ha az elmondottakkal kapcsolatban azt az ellenvetést tennék, hogy az életnek ezt az abszolút értelem-beteljesedését nem elismerő és nem remélő ember is épp oly jól, derekasan, józanul és higgadtan elboldogulhat életével, mint az, aki ezen értelem-beteljesedés felé tör, akkor erre azt kell válaszolni, hogy az így érvelő ember vélhetően még nem szembesült az emberi élet végső alaptalanságaival és kétségbeesítő mozzanataival, hiszen felhőtlen könnyedséggel úgy véli, az étellel, annak végső értelmessége nélkül is boldogulhat. És tovább kell kérdezni: Vajon a fenti állítást is — tudniillik, hogy az élet végső értelmessége felőli kételemek ellenére lehetséges elboldogulni az élet egészével — nem az értelemnek az egzisztencia alapjában történő végső igénylése teszi-e lehetővé, amelyet csupán az emberi létezésnek a tudat felszínén végrehajtott ellentétes interpretációja fed el. Ehhez még hozzá kell tenni, hogy a lét végső értelmetlensége miatti mérhetetlen kétségbeesés nem feltétlenül pszichiatríailag vagy pszichológiailag megragadható módon nyilvánul meg. És tovább kell kérdezni: Vajon a csendes, ráhagyatkozó beleenyugvás, mely türelmesen és fenntartás nélkül akarja elfogadni a világot olyannak, amilyen, tulajdonképpen nem egy kezdetleges módon és visszafogottan jelentkező, de mégiscsak valóságos alakja-e a reménynek — a reménynek, ahogy mi, keresztények nevezzük a még úton lévő valóságra mondott végső igent.

Mielőtt azonban mindazt, amit életünk abszolút és végérvényes értelméről az előbbiekben mondtunk, közvetlenül Istenről szóló kijelentésekként minősítenénk, az eddig elmondottakból adódóan szólnunk kell valamit magáról az abszolút értelemről. Az egyes valóságok értelmes voltától eltérően, ennek az értelemnek maradéktalanul nem megragadható, soha át nem látható, soha nem manipulálható titoknak kell lennie és maradnia. Onmagában ellentmondást jelentene az az elvárás, hogy az egyetemes, minden valóság értelmét magában egységesítő értelem számunkra egyszerűen átlátható és manipulálható. Mint egyetemes értelemnek, önmagát kivéve nem lehet olyan rajta túlnyúló, koordináta-rendszere, amelyen belül és ahonnan átlátható és manipulálható lenne. Ez az értelem tehát szükségszerűen megragadhatatlan mindazok számára, akik vele nem azonosak, hanem kérdezőként és keresőként feléje tartanak. Az emberi megismerés túlnyúlik az egyes valóságokon, az emberi szabadság úgyszintén. Ám ez azt is jelenti, hogy maga ez a végtelen értelem sem ugyanazon a módon fogható fel és határozható meg, mint az emberi megismerés és szabadság kategorialis tárgyai. Következésképpen az ember lényegileg és kénytelenül szembesül a felfoghatatlan titokkal. Előrenyúló megismerésével és szabadságával folyvást túllép az egyes valóságokon, hogy a titkot e meghaladás által közelíse meg, és így kerül az egyetemes értelem mint maradandó titok elé. A titok megragadásában (ha már mindenáron így akarunk fogalmazni) „kudarcot vall”, ám éppen így talál beteljesülésre, midőn e titkot saját beteljesedéseként szeretettel elfogadja.

Csak, ha az ember elfogadja az őt átfogó, ámde őáltala át nem fogható értelemnek és ezzel saját létezésének ezt a kimondhatatlanságát, önmagához közel engedi és önmagát szeretetben neki kiszolgáltatja, csak akkor találta meg és fogadta el ennek igazi lényegét. E totális értelemmel szembeni, annak birtokolhatatlanságát legradikálisabban elismerő docta ignorantia, tudós tudatlanság az igazi lényege a manapság széles körben olyannyira elterjedt agnoszticizmusnak és szkepticizmusnak, mely nem akkor radikális igazán, ha kevélyen úgy viselkedik, mintha átlátna minden valóság semmiségén, hanem, ha valóban létezni hagyja a minket elfogadó és lenyűgöző titkot. Így tehát az értelmességre vonatkozó kérdésünk most sajátos válságba kerül. Vágyódunk az értelmességre, mégpedig joggal a totális értelmességre. Eközben csaknem önkéntelenül és nem reflektált módon „átláthatóként” és „átlátottként”, megvilágítottként és így egzisztenciánk homályát eloszlatóként próbáljuk megérteni azt. Vágyódunk a fényre — és ezt a mindent megvilágító és értelmessé tevő fényt akaratlanul is a sötétben botorkáláskor segítségül használt lámpás mintájára képzeljük el. Úgy hisszük, akkor ismertünk meg valamit, ha annak egyes összetevőit azok kölcsönös összefüggéseiben megragadtuk s képesek voltunk azokat beilleszteni igényeink és új iránti mohóságunk nagyobb összefüggésébe. A megismerésnek ez a módja azonban éppenhogy nem érvényes akkor, ha a totális értelmet, a megfoghatatlan titkot próbáljuk felismerni, ha a totális értelem megragadhatatlanságát éljük át, mely során azt nem mint valami egyedi, részleges ismeretlent — mint egy átlátó megismerés sajnálatos maradványát — fogadjuk el, hanem teljes egzisztenciánk végső értelmeként a misztériumról szerzünk tapasztalatot.

Az értelmesség kérdésétől az Istenkérdéshez

Most azonban itt az ideje annak, hogy az értelmesség kérdését kifejezetten istenkérdésként fogjuk fel. Tulajdonképpen már eddig is, anélkül, hogy használtuk volna az „isten” szót, Istenről beszéltünk. Alapfeltétel csak az, hogy belássuk, életünk totális, átfogó és végérvényes értelme, mely felé szellemünkkel és szabadságunkkal egyaránt törekszünk — anélkül, hogy azt részleges értelem-tételezéseink által valaha is megalkothatnánk — nos, ez a totális értelem: valóság. Ha ugyanis pusztán elgondolt lenne, csupán-csak ideológiai kíváncsalom, akkor a totális értelmességre vonatkozó kérdésünk a valóságos ember kérdésekként, ám az értelmességgel kapcsolatos kérdésünk radikális komoly-

ságát érvényre juttatni képtelen partikuláris kérdésként végül a semmit meg nem magyarázó és semmit megmozgatni nem tudó ürességbe — a semmibe futna. Ha valaki úgy véli, hogy az előbbieken kimondott elveket pusztán azért találtuk ki, mert — álláspontunk kifejtése végett — beszélnünk kellett róla; aki úgy gondolja, hogy csak a közvetlen érzéki tapasztalásunkba ütköző dolgok léteznek valóban reálisan; akinek az az érzése, hogy azok csakis ama valóságokként valóságosak s nem csupán kigondoltak, amelyeket még szabadságunk által sem kerülhetünk ki, hát, az ilyen emberen természetesen nem lehet segíteni. Mindössze arra lehetne figyelmét felhívni, hogy az ő feltételei is feltételezések, csupán saját maga által elgondolt elvek, tehát rájuk is vonatkozni kellene a valótlansággal kapcsolatos gyanújának, hogy feltételezései egyáltalán nincsenek bizonyítva, s végül, hogy ha nem feltűnő módon is, de ellentmondásokat tartalmaznak. A totális értelemre irányuló kérdésünket komolyan vesszük, az arra adott válaszukat érvényesnek tartjuk, azért létezését ennek az egyetemes értelemnek, mely felé igyekszünk, s nem mi teremjtjük, abszolút valóságnak ismerjük el, és Istennek nevezzük. Következésképp az értelmesség kérdése és az istenkérdés azonos számunkra. Az abszolút értelem valósága és Isten valósága azonos.

Noha így az értelmesség kérdésének megválaszolásától eljutunk az istenkérdés megválaszolásához, ezzel nem szükségszerűen jár együtt annak állítása, hogy ez az út, fogalmi kifejtettségében, egyetlen út Isten megismeréséhez. Persze, a végső pontosságot tekintve az istenmegismerés összes útja azonosság lesz, s végül is nem olyan fontos, hogy azokat vagy néhányat azok közül, „istenbizonyítékoknak” nevezzük. Amde nem kell azt állítanunk, hogy szükségképpen és mindenki számára ugyanolyan jól hozzáférhető módon épp az „értelmesség” címszóval jellemzetten kell lezajlania az istenmegismerés folyamatának. Már csak azért sem, mert az ilyesfajta, istenmegismerésre vezető utaknak az ilyen istenbizonyítékoknak a hagyományos kidolgozásai többnyire más fogalmiságot vesznek igénybe, és ezeket itt most gyanakodva méregetni bizonyosan fölösleges. A fordított irányú megközelítés helyes, miszerint az istenmegismerés összes igazi útjának — ha nem akar racionalisztikus ok-okozati sémába süppedni — mindig a határtalan transzcendentális és szabadságú emberi létezés egésze fölött kell vezetnie, tehát semmi esetre sem nagyon távol a kifejezetten értelmesség-kérdéstől és az arra adott választól.

Amennyiben az egyetemes értelem kérdésére adott, ember számára elérhető végső választ magával hozza a végtelen Isten valóságának elismerését, sőt, e két válasz egy, úgy ezzel nem azt állítjuk, hogy egyedül az ember felől, már természetes szellemisége és szabadsága által is véglegesen és végérvényesen meghatározható az ember valódi viszonya létezése Istennek nevezet abszolút értelméhez. Egyedül az ember felől nézve a végső értelmesség kérdését megválaszolva is, még mindig nyitott marad, hogy végérvényes szabadságával milyen közelségbe vagy távolságra jut élete ezen isteni értelméhez. Itt csak a keresztény kinyilatkoztatás ad pontos és radikális választ: Isten — az abszolút értelem, a végtelen valóság, az örök, misztériumnak mindig megmaradó titok — legsajátosabb valóságában önmagát adja az embernek az ember beteljesedésében azáltal, amit szemtől szembe látásnak, Isten közvetlen színelátásának nevezünk, melyben Isten már nem valamely véges valóság és teremtett boldogság közvetítésével, hanem önmönmaga által a végső, meghaladhatatlanul értelmes válasz arra a kérdésre, amely végül is maga az ember.

Még egyszer kifejezetten hangsúlyoznunk kell, hogy az abszolút értelmesség kérdését, melyet (jöllehet, az csak mint elfojtott kérdés jelentkezik), jogosnak és kikerülhetetlennek tartunk, valójában nem Istennek vagy annak fogalmával válaszoljuk meg, akit vagy amit ezen kérdésre adott válaszként valahonnan mintegy előíránk. Ellenkezőleg: Az abszolút értelem kérdése — ha azt valóban elfogadják, és ha annak önmagát a végsőig ki szabad mondanía — az abszolút értelem mint valóságos értelem létezését és következésképp magának Istennek a létét adja meg. Vannak ugyan részleges emberi

kérdések, melyeket egy tőlük éppen, hogy különböző tapasztalás, és annak tárgya által válaszolhatunk meg, ám a totális értelmesség kérdése — ha azt nem tagadják, és ha teljesen kimondhatja magát — a reá adott választ önmagában tartalmazza. Ezért e kérdés és a válasz eredendően és önmaga által mondja ki, hogy voltaképpen mit ért Istenen.

Tehát már akkor is Isten megismeréséről van szó, amikor az értelmesség kérdését értelmes és önmagát megválaszó kérdésként a lelkiismereti döntésekkel járó emberi élet konkrét megvalósításakor elfogadják, még ha a kérdésekkel és döntésekkel szembesülő embernek az lenne is a benyomása, hogy semmit nem tud kezdeni az „isten” szóval, az „abszolút értelem” kifejezéssel és hasonlókkal. Életének konkrétságában az ilyen ember is kérelhetetlen felelősséggel kerül a kérdés elé: van-e végső értelem; igen-nel vagy nem-mel meg is válaszolja azt, s így véglegesen állást foglal Istennel és annak felfoghatatlanságával kapcsolatban.

Ezzel persze ismét csak nem azt állítjuk, hogy az ember számára létezése végső isteni értelméhez való viszonyának kifejezett szóvátétele csupán néhány metafizikai vagy teológiai okoskodó felesleges kérdése. Nem, mivel Önök, ilyen fejtegetések olvasói, azok fáradságos volta ellenére kifejezettebben és kikerülhetetlenebbül állnak a kérdés előtt: az életet pusztán részleges értelmek megtapasztalásától ösztönözve próbálják-e tovább folytatni, sivatagi vándorlásként néhány oázis érintésével, hogy aztán végül szomjan vesszenek az üres sivatagban, vagy pedig a végtelen ígéret és egyúttal radikális felelősség nyomán megjelenő végső értelemben való reménykedő meggyőződés által tegyék termővé. Ezért itt — ha ezek a megfontolások nem csupán emberi szószátyárkodásként merültek fel — tulajdonképpen az történt, hogy talán dadogva és homályosan, ámde hallhatóan szólásra jelentkezett a legfőbb ígéret és felelősség. Van értelme annak, hogy értelemről beszéljünk, és ez a szóvá tett értelem nem csupán néhány töredéknyi értelmességben van jelen, amelyekkel életünk során, életünk minden abszurdítása ellenére is találkozunk; ez az értelem végtelen és átfoghatatlan; Ő a mi értelmünk — és Istennek hívjuk.

(In: Schriften zur Theologie, Bd. XV. 195—205)

Fordította: Szász István

Fila Béla

AZ ÉLET ÉRTELME A KINYILATKOZTATÁS FÉNYÉBEN

Tanulmányunk arra szeretne rámutatni, hogyan gondolkodik a keresztény ember életének értelméről. Súlyos nehézségekkel kell szembenéznünk, és ellentétes értelmezésekkel találkozunk akkor, amikor az élet értelmének kérdését tesszük fel. Minden öntudatos és szabad döntéssel rendelkező ember életében felvetődik a kérdés: mi az értelem annak, amit teszek, annak hogy vagyok, — mi az értelme életemnek? Életünk különböző helyzeteiben különbözőképpen fogalmazódik meg ez az alapvető kérdés. Mint valami titkos és rejtett mágnes hat életünk folyamatában az értelem kérdése. Lassan tisztul ki, s tudatosul életünk értelme felfedezéseinkben, terveinkben, célkitűzéseinkben, elrontott, majd helyreállított, megbicsaklott, majd újra egyenesbe hozott életünkben. Végérvényes feleletet csak a kiegyensúlyozott és helyét megtalált ember életében kap ez a kérdés.

Írásunkban először is tisztázni kell az értelem kérdését, majd a kinyilatkoztatás fényében kell átgondolni jelentését. Közben figyelembe kell venni az újkorban kirobbant, napjainkban is ható konfliktust az ún. természetes és a keresztény életértelmezés között. Hitünk szerint a teremtés titkára figyelve lehet keresztény módon megfogalmazni és megalapozni a teremtő Isten és teremtményének személyes, szabad párbeszédét, — melyből azután kihalljuk az élet értelmének kérdésére adott választ.

Az értelem kérdése

Első megközelítésben eligazítást ad, az „ért” szó elemzése, amely az „ér” igéből származik. Jelentése: valamihez hozzáér. Összefüggésbe hozható az „érdekel”, „érez”, „érint” szavakkal. Az „ért” szó eredeti jelentése a „megérint”, melyből jelentésváltozással kialakult az „értelmileg felfog”, „értelem” jelentés. Az érzék olyan képesség, mellyel felfogjuk a külvilág ingereit, továbbá ítéletet tudunk alkotni, s ennek nyomán kibontakozik bennünk a valamihez való tehetség, rátermettség, hajlam, az érzés, a lelki világ. Gazdagodik az érzék jelentése, ha a közös gyökér másik jelentését is figyelembe vesszük az „értelem” szóét, amely magasabb szinten a gondolkodó képességét jelzi. Értelmünk már felismeri a felfogott dolgok jelentését, értékét; ítél, értelmet ad valaminek, célokat tűz maga elé, közben pedig kibontakozik az ember személyisége.

Valaminek az értelmét akkor fogjuk fel, ha ítélő tevékenységünk révén megállapítjuk: igen, ennek így kell lennie, ez így van jól! Ahhoz, hogy felismerjük és elfogadjuk életünk értelmét, először lehetőségeit, adottságait, korlátait kell felfognunk. Akkor villan fel az értelem fénye, amikor egyetértés, megfelelés jön létre köztem és a reám bízott világ, és feladataim között. Ilyenkor egyetlen pillantással átfoghatom életem részleteit, azt az egészt, melybe a részletek beletartoznak, a létezők és létük, az egyes létezők és a lét közötti összefüggést; a résznek az egészbe, a létezőknek a létbe való beilleszthetőségét. Bár a lét és az értelem nem azonos jelentésű szavak, mégis lényegileg összetartoznak. Minden egyes létező attól nyeri értelmét, hogy részesedik a létben, betölti saját létlehetőségét. Mindent összezavaránk, ha a létet értelem és érték nélkülinek vélünk: kikerülhetetlenül az abszurditás gyanújába, a káoszba taszítanárok a létezését. Ha viszont a lét önmagában értelmes és értékes, akkor eleve biztosítottnak látszik az élet értelme. Más-különbö reménytelen és hiábavaló vállalkozás lenne az élet egyetemes és átfogó értelmére irányuló kérdés. Mindenki tetszése szerint válaszolhatná meg, de minden válasz az ürességbe és a semmibe hullana.

Életünk folyamán számtalan alkalom adódik, amikor kérdéssé válik, miért is élünk. Tapasztalataink alapján kérdezzük rá életünk értelmére. Erőteljesen jelentkezik ez a kérdés a szenvedés, a fájdalom, a szerencsétlenség homályos, nyomasztó szövevényeiben. Lopakodva, alattomban bukkan fel az unalom, az undor, a hiábavalóság érzésének pillanataiban, amikor úgy érezzük, hogy lassan, észrevétlenül minden kicsúszik a kezünk közül. Félelmetesen szorító viszont a halál közelségének és kikerülhetetlenségének megsejtésekor. Ám az öröm és a siker perceiben is ott motoszkál: vajon kinek vagy minek köszönhetem szerencsém? Sajátos módon veti fel életünk értelmének kérdését a felelősség érzése, illetve a bizalom, amikor valamit felelősséggel kell elvégezni, amikor bizalommal elfogadjuk életünket és mindazt, ami vele együtt jár. Élesen jelentkezik az értelem kérdése, amikor az igazság kiderítéséről és vállalásáról van szó, s megbújik az értékes, erkölcsös magatartás hátterében, szeretet kapcsolatok, a közösségi és a vallási élet fundamentumában. Sokszor hosszú ideig sötétben vagy félhomályban botorkálunk, míg hirtelen felragyog következetességünk, kítartásunk értelme és akkor boldogan ismerjük fel: igen, ez jól van így, ennek így kell lennie! Éberem és féltőn emlékezünk életünk kegyelmi pillanataira, amikor felfogtuk, és jó szívvel elfogadtuk életünk értelmét.

A kinyilatkoztatás fénye

Általános formában merül fel az élet értelmének kérdése akkor, amikor az ember tisztázni szeretné helyét és szerepét a világban és a társadalomban. Szerepünk meghatározását két tényező befolyásolja: nemcsak mi támasztunk igényeket az étellel szemben, hanem velünk szemben is megfogalmazódnak elvárások. Nem csak mi kérdezzünk és keressük kérdésünkre a választ, hanem bennünket is kérdezhetnek. Ajánlatot, felszólítást és határozott választ egyaránt kiolvashatunk az élet eseményeiből. Olyan tényezők is megjelentek a történelemben, melyek a világ immanens adottságain túl vannak, melyek felülmúlják természetes adottságainkat, amelyek azonban mégis behatoltak világunkba, áthatják, megvilágítják azt, és formáló tényezőként beleépülnek. Történelmi tény, hogy Isten kinyilatkoztatást adott önmagáról, feltárta benső titkát úgy, hogy az a legbensőbb módon érinti az ember életét. Isten választott népének *történelmében* jelentkezett, melyet sugalmazott próféták és Izrael bölcssei értelmeztek, majd beteljesedett a Krisztus eseményben, amit pedig Jézus apostolai hagyományoztak tovább: így keletkezett a Szentírás. Isten kinyilatkoztatott Igéje mindig aktuális és érvényes normája az emberi életnek, mert Isten Lelke továbbra is velünk van a történelemben, és így eleven kapcsolat lüktet mindenkori életünk, a Szentírás és az élő hagyomány között. Az egyház életében — a Lélek hatására — megtapasztalhatjuk a kinyilatkoztatás elevevényét, mely tapasztalatot formailag is feldolgozhatunk, és igazságát megérthetjük. Nem tőlünk, hanem Istentől származik a kinyilatkoztatás. Megvilágítja és átalakítja életszemléletünket, szolgálatra szólít, kemény követelményeket támaszt, beleállítja a világba a test és a lélek küzdelmét. Fényében másképpen lesz látható és érthető a világ. E látást és értést szellemi nyitottságunk, eredendő Istenre irányulásunk teszi lehetővé. *Ha* tehát van kinyilatkoztatás és az ember képes azt felfogni, akkor csak a kinyilatkoztatás fényében lehet hitelesen és egyetemlegesen megfogalmazni az élet értelmét. Emberi életünk önmagában véges és esetleges adottság, de szellemi természetünk alapján eleve és előzetesen nyitottak vagyunk a végtelenség és a feltétlenség felé. Keresztény hitünk alapvető állítása az, hogy a világ teremtett valóság; a világot és benne az embert az abszolút szuverén személyes akarat szeretetből hozta létre úgy, hogy a világ és az ember teljesen függ Teremtőjétől, de közben megőrzi igazi önállóságát. Teremtő és teremtményének viszonya nem ellenséges szembenállásként jelenik meg, hanem mint a személyes létrehívó Szó és az arra való felelet, mint hívás és válasz, mint két szabad, személyes valóság, melyek lényegileg egymásra vonatkoznak: valóságosan különböznek, és személyesen összetartoznak. A teremtés kinyilatkoztatott titkának fényében felfedezzük, hogy az ember élete a kegyelem rendjére épül, s hogy az ember kizárólag Isten teremtő és megváltó jósága folytán létezik és éri el beteljesedését. Jézus Krisztus végzése alapján az egyház őrzi és sugározza szét térben és időben a kinyilatkoztatás fényét. Senki nem képes olyan komolyan látni és értelmezni az életet mint az, aki a kinyilatkoztatásra épít.

A keresztények számára tehát a Szentírás képviseli Isten végleges, különleges kinyilatkoztatását. Manapság azonban a teológusok igen sokat emlegetik Isten általános, átfogó jellegű kinyilatkoztatását is, melyet régebben ún. természetes kinyilatkoztatásként értelmeztek. Az általános kinyilatkoztatás mindabban megnyilatkozik, amit az ember leg-sajátabb valóságaként megtapasztal, ami hozzátartozik létezéséhez, ami úgy jelenik meg mint önfelülmúlási törekvés. Isten végleges, hitelesített kinyilatkoztatása alkotja a Szentírás. Hagyományos elgondolás szerint Isten tájékoztatta az embert saját szándékáról, tervéről, s követelményeket támasztott vele szemben. Manapság konkrétan és teljesebb értelemben a kinyilatkoztatás kommunikációs modelljéről beszélnek a teológusok. Isten személyesen közölte önmagát a kinyilatkoztatásban örök üdvösségünk érdekében. A világ és benne az ember önmagában véve még csak nyitott és lehetőség szerinti, meghatározatlan valóság, melynek végérvényes és határozott értelmét az adja, hogy benne Isten nyilatkoztatja ki önmagát. A kinyilatkoztatást tehát egzisztenciális mó-

don kell értelmezni, minthogy a Teremtő és teremtményének személyes kapcsolata valószínűleg benne és általa. Az önmagát kinyilatkoztató Isten titka megvilágítja és megválaszolja az élet értelmének nyitott és meghatározatlan kérdését: mire való az életem, miért élek, honnan fakad és hová tart lételem?

Az értelmezések konfliktusa

Az újkor kezdetén súlyos értelmezési konfliktus robbant ki a keresztény istenközpontú és az evilági emberközpontú életszemlélet között, amely érzékenyen érinti az élet értelmének kérdését. Az ember, a szubjektivitás került az érdeklődés középpontjába. Az öntudatra eszmélt és önerejére ébredt ember egyre inkább felfedezte saját teremtő, mi több, önmagát teremtő erejét, megízlelte szabadságát. Sajnálatos félreértések folytán olyan értelmezési folyamat kezdődött, melyben az Isten képére és hasonlatosságára teremtett ember szembekerült Teremtőjével. A gondolkodók deista, panteista, majd „ateista” módon értelmezték a Teremtő és teremtményének viszonyát. Az emberközpontú értelmezés mind élesebben kritizálta, majd elutasította és saját szempontjaival helyettesített az istenközpontú értelmezést. Egyesek történelmi dialektikával kísérelték meg interpretálni az emberben eleve és előzetesen meglévő, másra és többre irányuló törekvést (pl. K. Marx). Úgy vélték, ha az ember többet fog birtokolni, ha mindene meglesz itt a földön, akkor birtokával együtt léte is gyarapodik. Ha az ember kézbe veszi saját dolgait, és kizárólag önmaga teremtő erejére, szabadságára támaszkodik, akkor megvalósíthatja önmagát, létrehozhatja életének értelemadó középpontját. Történetileg azonban ismételtelen kétségessé vált, hogy ez a dialektikus törekvés valóban tökéletesebb életre vezetne. Gyarapodó tapasztalataink szerint inkább még nagyobb ürességet és zűrzavart támasztott: bizonyos értelemben apasztotta a létet, amennyiben elsorvasztotta az élet erejét. Mások az emberen túli emberről álmodoztak (Fr. Nietzsche). Erőszak és hatalom alkalmazásával, úgy vélték, szét lehetne törni az életünket gúzsba kötő korlátokat, és az ember önmaga fölé kerekedve végre megteremthetné saját erejéből saját életét.

Meglepő módon mind a két értelemadó elgondolás feltételezi az ember önmagát felülmúló lendületét, a másra és többre való törekvést. A modern antropológia eredményeire, annak emberközpontú szemléletére támaszkodva igyekeztek mesterségesen megszerkeszteni az értelemadó középpontot, amelyben az önmagát teremtő ember jelenik meg, aki úgy véli, hogy teremtő dinamikája független a Teremtő dinamikájától. Ez a szemlélet homlokegyenest ellenkezik a keresztény modellel.

Hogy ezt az értelmezési konfliktust megvilágítsuk és feloldjuk, fel kell villantanunk a teremtés titkának alap gondolatát, mely szerint az embert Isten teremtette, teremtésének középpontjába állította mint legkedvesebb teremtményét. Ő oltotta bele a teremtményi dinamikát, mely az embert képessé teszi a teremtés továbbvitelére és végeredményben önmaga teremtményi mivoltának beteljesítésére. A teremtés emberközpontúsága és az emberi törekvés istenközpontúsága konkrétan és teljes értelemben az újszövetségi kinyilatkoztatás Krisztus-központúságában mutatkozik meg, amely helyreállítja és kiegyensúlyozza a két szemlélet konfliktusát.

A teremtés emberközpontúsága

A Teremtés könyvében Isten mint Teremtő úgy jelenik meg, mint, aki teljesen az ember felé fordul. Isten megkülönböztetett és legkiválóbb teremtménye az ember. A föld porából alkotta meg, de orrába lehelle az élet lehelletét, amely Isten intim és személyes tevékenységét jelzi. Isten saját képére és hasonlatosságára alkotta meg az embert, melyet általánosságban úgy értelmezhetünk, hogy az ember természeténél fogva Istenhez tartozik, vele személyes kapcsolatban áll, s ez a kapcsolat határozza meg életének értelmét. Isten megszólítja az embert, kitérteti közvetlenségének kimutatásával, rábizza a

többi teremtményt. Amikor Isten az embert megteremtette, úgy látta, hogy nagyon jó, amit alkotott — tanítja a Szentírás. Aztán szövetséget kötött vele többször és egyre elmélyültebb módon (Noé, Ábrahám, Mózes). A választott nép kiválasztottságában és a szövetségkötésben Isten lehajló, és önmagához felemelő szeretete nyilatkozott meg. Nemcsak oksági, hanem egyszersmind dialogikus kapcsolat jött létre a Teremtő és teremtménye között. Mózesnek Isten kinyilatkoztatja a nevét, benső titkát. Jahve személy, aki választott népe körében jelen van, értük van jelen, társ, akire számítani lehet. Számítalan áldásról számol be a Szentírás, jelezve ezzel Isten különleges jóindulatát. Isten az egész teremtményt a beteljesedés felé irányítja. Ezt még az ember bűne, gonoszsága sem teszi lehetetlenné, mert Isten megbocsátó jósága új kezdetet, teljesebb kapcsolat lehetőségét teremti meg. Teremtő tevékenységét szemlélve kiviláglik, hogy Isten a teremtésben emberközpontú módon tevékenykedik.

Az alkotó ember istenközpontúsága

Isten az embert kiváltságos módon megajándékozta alkotó képességgel, sajátos kreativitással. Ezzel a feladattal indította útjára az emberi nemet: „Legyetek termékenyek, szaporodjatok, töltsétek be a földet és vonjátok uralmatok alá” (Ter 1,28). Drámai módon írja le a Teremtés könyvének első része (3—11. fejezet) az ember kreativitásának útjait és tévútjait. Isten hívó, ajánlatot tevő és felszólító szava, és vele szemben a teremtmény képessége a szabad választás, Káin és Ábel, Noé és kortársai történetében mint történelem, egyéni és közösségi sors jelenik meg. Az ember áldozatot mutat be Istenének, oltárokat épít, megműveli a földet, állatokat tenyészt, kezdi kialakítani technikáját, szociális és erkölcsi magatartást tanúsít. Mindeme tevékenységnek azonban csak akkor van igazán értelme, ha Isten áldása van rajtuk, ha Isten szándéka szerint „végződik”. A legfontosabb az, hogy miközben az ember dolgozik, kibontakoztatja képességeit, kialakítja történelmét, egyúttal imádja, dicsérje Istenét, teljesítse akaratát, adjon neki hálát, kérje segítségét. Ha ezt az ember elmulasztja, akkor áldás helyett átok nehezedik sorsára. Akkor van igazán értelme az ember alkotó tevékenységének, ha egyben Istenet is megdicsőíti vele, ha Istenre irányul, ha az alkotó ember kapcsolatban marad Teremtőjével, aki a legmélyebben meghatározta természetét, beleoltotta a vele való találkozás vágyát. Ebben az értelemben teljesen nyilvánvaló az emberi tevékenység és alkotás istenközpontúsága.

Közvetett módon, de igen szépen kitűnik az emberi alkotás Istenre irányítottsága, istenközpontúsága a templomépítés leírásából (Kiv 35—38). Ha összehasonlítjuk az egyiptomi és a választott nép templomépítési szabályait és gyakorlatát, akkor meglepő megállapításra jutunk. Egyiptomban az emberi alkotás roppant, felnagyított, túlméretezett, szinte emberfeletti törekvéseit látjuk megnyilvánulni, amikor templomokat, piramisokat építettek. Az ember Istennek akar templomot építeni, emberfeletti dimenziókba igyekszik kilépni, és közben elveszti önmagát, szinte embertelenné válik. A halhatatlanságra törekszik, azt igyekszik kifejezni és elérni, de úgy, hogy saját erőit, képességeit, lehetőségeit nagyítja fel és vetíti ki. Az ember önmagát szerette volna felülmúlni, s közben embertelenül kizsákmányolta a névtelen embertársait. A piramisok lélegzet elállító méreteiből kiérezzük az emberi alkotás hihetetlen lendületét és roppant törekvését, de egyben érezzük embertelenségét, elidegenedett képzelet- és formavilágát. Ezzel szemben a választott nép teremtményi feladatát, Istentől kapott megbízását teljesíti, amikor templomot készül építeni Urának, Istenének. Isten népe szabadon vállalkozik a templom építésére. Mózes előírja, hogy az hozzon adományokat, „akit ösztönöz a szíve”. Csak azok építhetik a templomot, akiket az Úr név szerint kiválasztott. Az ember üdvösségét irányító és munkáló mindenható Úr irányítja az építő tevékenységet, de úgy, hogy az az ember üdvösségét ugyanúgy szolgálja mint Isten megdicsőítését. Pontosabban, a templomnak Isten jóindulatú, személyes jelenlétét kell ábrázolnia. Az Úrnak mindig csak a szívük mélyén megérintett emberek szabad elhatározásából építettek oltárt Izraelben. Isten normái

szabályozzák a templomépítő emberi munkát, de úgy, hogy az megmaradjon emberi munkának, minden egyéb emberi alkotás normája legyen. Nemcsak erkölcsi törvények szabályozzák az emberi tevékenységet és alkotást, hanem Isten szentségének, jelenlétének mélyebb megtapasztalása, illetve az Isten és az ember egészen közeli személyes kapcsolatának kibontakoztatása. A Szent a profán dolgok közepette jelenik meg. Isten az emberek sátrai között üti fel sátorát, hogy megéreztesse jelenlétét és szeretetét az emberekkel. Isten földi otthona mennyei modell szerint épül, de beleépül a földi és emberi környezetbe. Isten szabja meg emberi mérték szerint ittlakásának helyét és módját. Szó sincs a templomépítésnél kényszerről, vagy túlméretezett emberi törekvésről, szolgaságról, emberi projekciókról. Nemcsak a templomépítésben, de Isten szándéka szerint minden emberi alkotásban együtt nyilvánul ki az Isten és az ember közös kapcsolata és együttműködése. A szabad alkotás étoszát ugyanúgy áthatja a természet, a föld megbecsülése, mint az Istenre való irányulás. A templomépítés étosza és technikája közvetett módon meghatározza minden emberi alkotás, tevékenység, végeredményben az ember életének értelmét. Valamiképpen a Teremtőt dicsőíti és utánozza a világot és önmagát formáló, alakító, alkotó ember. Közel érezheti magához Teremtőjét mindenki, aki tiszta szándékkal, saját létének törvényeit követve bármit alkot ezen a földön.

Krisztus-központúság mint értelemadó központ

A keresztény teremtés-tan alapján nincs ellentét az istenközpontú és az emberközpontú szemlélet között. Ha egybevetjük a teremtésben önmagát kinyilvánító Istent, — aki szabad szuverén szeretetből teremt az embert, és önmagához irányítja, — valamint teremtményét, — aki követi létezését meghatározó, önmagát felülmúlni akaró léttörekvést, — akkor már ez az egybevetés is feloldhatná a modern konfliktust. Kiderül, hogy csak sajnálatos félreértésről, a modern humanizmus tragédiájáról, esetleg bűnös félre-csúszásról van szó. A Krisztus-esemény, a Krisztus-központúság figyelembe vétele már nemcsak értelmezés szerint, hanem ténylegesen is helyreállítja a két szemlélet konvergenciáját, lényegi összetartozását, az Isten és az ember új szövetségen alapuló dialogikus kapcsolatát. Krisztus megtestesülése egészen új típusú kapcsolatot létesített a Teremtő és teremtménye között. Olyan találkozás, egymásra találás, egymásba kapcsolódás jött létre Krisztus személyében, melyet el sem tudunk képzelni, remélni sem mertünk volna. Krisztus isteni és emberi természete össze nem elegyítve, változhatatlanul, meg nem osztva és szétválaszthatatlanul egy személyben egyesült, személyes egységbe kapcsolódott. Minden megelőző szövetséget és személyes jellegű kapcsolatot felülmúl a megtestesülésben létrejött új kapcsolat, és már a végérvényes Isten-ember kapcsolatot jelzi, beteljesítve a teremtésben előkészített és elővételezett személyes kapcsolatot. Olyan közelségbe, megfogható, megtapintható közelségbe jött a Teremtő teremtményeihez, hogy immár teljesen egyértelmű, hol és miben, pontosabban: kiben kell keresni az emberi élet értelmét. Visszafordíthatatlan és végérvényes lett Isten és az ember kapcsolata és dialógusa. Minden, ami Krisztusig történt a világmindenségben, az csupán előkészület volt Krisztusra. Ami pedig Krisztusban történt, az végérvényes és teljes valóság, és ami még Krisztus után történik, az a vele való végleges egység érdekében történik, hogy Isten legyen minden mindenben.

A tanítványok Mesterük feltámadása után értették meg igazán földi, emberi életének mélységét és jelentőségét. Jézus konkrét történelmi személyisége eléggé feltűnő és szemléletes ahhoz, hogy követhető legyen; elég vonzó ahhoz, hogy személyes kapcsolatok fűződjenek hozzá; elég érthető, hogy személyes követelményeket támasszon velük szemben; elég határozott és feltétlen, hogy küldetésünket, életünket megalapozza, és az újszövetségi, kegyelmi élet egyetemes példája, normája és elve legyen. Ennélfogva Jézus Krisztus személye, élete és tanítása alkalmas arra, hogy minden ember életének értelmet adjon. Krisztus tanítványai és követői az idők végezetéig, minden helyen és

minden emberek tanúságot tesznek a krisztusi életről. Tulajdonképpen Jézusban a Teremtő és teremtmény valóságos és bensőségre törekvő kapcsolata teljesedett be új szinten. Jézus példabeszédei, tanítása az emberi életről szólnak, ahogyan az Istenre, az Atyára irányul. Jézus tevékenysége, gyógyításai helyreállítják az emberi életet, és új rendjét az Atyára vonatkoztatják. Jézus személyes végső áldozata az önfeláldozó szeretet gesztusa, mellyel az emberi életet belevonja az Atya szeretetébe. Isten nemcsak mint Ur és Teremtő kerül kapcsolatba az emberrel, hanem Jézuson keresztül mint Atya. Jézus az Emberfia, akiben Isten minden áldása megvalósult, aki a teremtmények Elsőszülöttje, a láthatatlan Isten képmása, Elsőszülött a sok testvér között (Róm 8,29; Kol 1,15). Jézus és az őt követők életében megvalósult Isten és az ember életének egysége, amely alapja Isten és az ember dialógusának.

Isten és ember párbeszéde

Az ember bármikor megkísérelheti, hogy különböző szinteken dialektikus módon értelmet adjon életének. A másra és a többre irányuló törekvése készíti erre, a van és a kell feszültsége, a múlt és a jelen jövőre irányulása, az önállóság és a függés bonyolult harmóniája, a közvetlenség és a közvetítettség egymásba fonódása. Végérvényesen azonban soha senkinek sem sikerült összebékíteni az emberi életben feszülő ellentéteket és ellentmondásokat, nem sikerült kiengesztelni és kibékíteni az embert saját sorsával. Személyességünk elve dialógusra serkenti életünket. Krisztusban az Isten személyesen fordult az emberhez és az ember felemelheti szavát az Atyához. Bármely kozmológiai, antropológiai vagy szociológiai értelemadó rendszer csak viszonylagosan és részlegesen, többé kevésbé önkényes redukció által szerkeszti meg az értelemadó középpontot. Ezek mindenegyike hivatkozhat részleges szempontra, de végérvényességre és teljességre nem tarthatnak igényt. Krisztus óta és Krisztusban megkezdődött az Isten és az ember személyes párbeszéde, amely dialógusból kihallhatjuk az emberi élet értelmét. Nem dialektika, hanem dialógus az értelmesség termékeny talaja. Úgy adunk életünknek értelmet, hogy a személyes dialógusban fedezzük fel azt. Minden azon múlik, ki szólít meg bennünket, s kit szólítunk meg mi. Nos, büszkéek lehetünk, és örülhetünk: egy Isten szólított meg bennünket!

Gál Ferenc

VÁLASZOK AZ ÉLET ÉRTELMERE

Az emberi élet törékeny, sebezhető és mulandó, mint minden más élet a tapasztalható világban. Az egyedek elpusztulnak, a faj megmarad. Ahol az ember benne él a természet kötöttségében, ott az élet értelméről való reflexió kimerül abban, hogy az egyén szolgálja a családnak, a törzsnek vagy a nagyobb közösségnek a javát és osztozik annak sorsában. Az egyéni tudatot kíséri a végzetbe való beletörődés, de azzal együtt jár az ellentmondás keserősége. Ha boldog akarok lenni, miért kell szenvedni, ha vannak terveim, miért nem tudom azokat megvalósítani? Ha élek, miért kell elpusztulnom? Ha van bennem erkölcsi érzék, miért kell megélni létem igazságtalanságát? De éppen ezek a kérdések és sejtelmek igazolták mindig, hogy az ember értelmes léte nem fér bele a testébe. Vannak olyan kérdései és problémái, amelyeknek a megoldását kívülről várja. A mitológiai vallások ezt a kitekintést már megfogalmazták, de a választ — érthető módon — nem találták meg.

Ha valaminek az értelmét kérdezem, akkor azt a viszonyt veszem alapul, ami fennáll a gondolkodó és cselekvő ember mint megismerő alany, és azon tárgy között, amely felé fordulok. Ez a viszony akkor értelmes, ha az egy nagyobb összefüggésben rendezettnek, kielégítőnek, hozzám illőnek tűnik. Szándékos és sikeres cselekvésemet értelmesnek mondom, mert megtalálom benne a szándék, a cél és a következmény összhangját. Ilyen összhangot szeretnénk az élet egészéről elmondani. A kérdés nem tisztán elméleti, hiszen lépten-nyomon találkozunk csalódott, kiábrándult emberekkel, életúntsággal, öngyilkossággal. Neves pszichológusok beszélnek arról, hogy a legtöbb ember nem kibebárázottsági komplexusai miatt keresi fel a pszichiátert, hanem azért, mert egzisztenciális ürességben érzi magát és nem találja élete értelmét (*Viktor E. Frankl, Der Wille zum Sinn, Bern, 1977*), ezért tartják szükségesnek a logoterápia alkalmazását (logos= értelmes szó, értelmesség).

Természetesen „az élet egészének az értelme” nem könnyű kifejezés. Nagyon sokan csak a szűk érdekek körében keresik az érvényesülést, és ha ezen a téren csalódnak, akkor számukra az egész világ értelmetlen. Más az elgondolása annak, aki előtt az ember csak a biológiai erők produkuma, és más annak, aki az embert testi-lelki, anyagi-szellemi valóság-nak veszi, s a létét nemcsak a földi világgal hozza kapcsolatba, hanem a teremtő Istennel is. Minél szűkebb körben értelmezem az embert, a lét értelmének krízise annál hamarabb jelentkezik (*Bernhard Welte, Auf der Spur des Ewigen, Freiburg i. Br. 1963, 20.*).

Amellett az emberi környezet is sokrétű lett. Nemcsak a családhoz, a nemzethez, államhoz vagy egyházhoz való kapcsolatot kell tisztázni, hanem akarva-nemakarva szembeesünk a kultúrával, a civilizációval, a technikával, a különféle ideológiákkal, világnézetekkel, a szórakoztató iparral és az intézményesített betegpandozással. Hogyan találom meg magamat? Mivel azonosuljak és mitől forduljak el? Mit tartsak igaznak és miben keressem a boldogságomat? Legerősebben azt élelem meg, hogy minden esemény és változó, tehát mibe lehet végérvényesen belekapaszkodni?

Történetileg a létnek és az életnek a kifejezett értelmét az a vallás vetette fel, amely isteni kinyilatkoztatásra hivatkozik: *A világ és az ember a teremtő Isten műve, azért létünk értelmét nála kell keresni.* Neki bizonyára volt valami elgondolása az emberrel kapcsolatban. A kérdés az, hogy adott-e magyarázatot, kinyilatkozta-e szándékát? Ugyanakkor a teremtés tana mítoszalanította a világot. Amit megtapasztalunk, az mind csak teremtmény, amely időben keletkezett és különbözik a transzcendens Istentől, azért *a világot lehet önmagában szemlélni*, s úgy értékelni a benne levő törvényeket és adottságokat. A filozófia és a természettudomány ezt teszi, s módszerét alkalmazza az emberi élet értelmének vizsgálatánál is. Ezért *a vallási tanítás kifejtése előtt felvázoljuk ezeket a magyarázó törekvéseket.*

Az immanens megoldások lényege tehát az, hogy a tapasztalható világon belül, a természet rendjében mutassák ki az élet értelmét. *Kant* a maga tudományos módszerét követve megmaradt az ismeretelméleti kérdésnél: Mikor jön létre az értelmes cselekedet, az értelmes élet, s hogyan ismerjük fel annak az értelmességét? A válasz ez: Akkor, ha teljesen beilleszkedik a lét egészébe, szándék, cél és motívum szerint. Viszont gyakorlatilag a lét egészét nem ismerhetjük meg, már azért sem, mert a megismerő alany minden saját kategóriái szerint fog fel, de a dolgot önmagában nem éri el, s így a végső összefüggéseket sem ellenőrizheti. Az élet értelméről és értékéről tehát nem tudományosan, hanem legfőljebb a gyakorlati ész világánál beszélhetünk. Nála tehát a kérdés nyitott maradt, s vele szemben két ellenirányzat következett: az *egzisztencializmus* és a *marxizmus*. Az egzisztencializmust *Nietzsche* nihilizmusa készítette elő. Szerinte az ideális és a reális világ ellentétét fel kell adni. Az „Isten” szó üres fogalom, amellyel az emberek más érdekeket takargatnak. Létét, közelségét nem tapasztalhatjuk meg, azért ki kell mondani „Isten halálát”. A természetfölötti világból nem adódnak eszmei normák a cselekvésre és az életre, és a halál mindent megsemmisít. De a világ rendjét fönnek kell

tartani, ezért a bátorságot meg kell őrizni a lét értelmetlensége ellenére is. Az életnek annyi értelme van, amennyit az ember ad neki, ezért igazi tényező az akarat. A későbbi egzisztencialista irányzatok, főleg amelyek a metafizikát elutasítják, mind ebben a gondolkörben mozognak.

Marx Nietzschével ellentétben az ipari-technikai világ megtapasztalásából indul ki és megállapítja, hogy az ember elidegenedésben él. A történelem folyamata az elidegenedés és az önmagára találás dialektikája. Az ember szembenáll az ellenséges természettel, azt csak kollektív munkával győzheti le, de sok ember a munkáját kénytelen áruba bocsátani, a kizsákmányolás áldozata lesz, s ezzel tetőfokra hág az önmagától való elidegenedés. Ilyen állapotban nem igenelheti saját létét, nincs értelme életének. Csak az osztály nélküli társadalom lehet a megoldás, ahol mindent közösen birtokolnak. Így jön létre a kiegyenlítődés az ember, az embertárs és a természet között. Ma azonban már látjuk, hogy ez elmélet csak utópia volt, nem az élet értelmének kibontakoztatása.

Az emberek gazdagabb és mélyebb szellemisége van annál, mint amit akár Nietzsche, akár Marx bemutatott. A mai ember útkeresésében hivatkozhatunk *Heideggerre*, aki szerint az ember saját létét úgy éli meg, mint „itt-létet” (Dasein), mint halálra szánt létet, de igazi problémája a megfoghatatlan „lét”. A konkrét létező a létnek csak töredékét, időlegességét mutatja be. A lét olyan valami, amivel mi csak az idő változásában, történeti közlésben találkozhatunk. Úton vagyunk a jövő felé, s a teljességet csak úgy érhetjük el, ha megnyitunk a „lét igénye előtt”. A filozófus ennél többet nem tud vagy nem akar mondani, de ez is sejteti, hogy létünk értelmét csak a végtelen szellemi távlatok figyelembe vételével lehet keresni. Az mai kétséges, hogy életünk csak akkor lehet teljes, ha találkozunk a lét teljességével, mint igazsággal, jósággal, biztonsággal, — de hol van a kezesség, hogy ezt el is ériük? A filozófia csak annyit állíthat, hogy ha megvan bennünk ez a szellemi igény, annak is valahol a lét teljességében kell gyökerezni, hiszen esendő létünk nem adhatta magának ezt a képességet. Éppen ezért a szellemi igények feltárása közelebb vihet bennünket a megoldáshoz.

A tudásszociológia képviselői (főleg *Max Weber*) arra hivatkoznak, hogy az ember egyéni és társadalmi életében mindig „tülkövetelmény” előtt áll, amely kihívás arra, hogy minden erejét latba vesse. Ezért esetlegességének tudatában a vallásban, illetőleg az istenségben keresett támaszt. A *kultúrfilozófusok* pedig felidéznek azt, hogy a népek az igazi kultúrértékeknek szakrális értelmet is tulajdonítottak. Ma is érezzük, hogy ha elutasítjuk a „szent”-et, akkor az erkölcsi rossznak a fogalma is kivész a szótárunkból. Azután az embereket mindig a vallás segítette abban, hogy az élet velejáró meghüszülését elfogadják, vagy akár magasabb értékekért feláldozzák. A „szent”-nek a sejtelve utalás volt arra, hogy az életnek és a történelemnek nemcsak immanens értelme van (*L. Kolkowsky*; *Die Rache des Heiligen*, in: *Chancen der Religion*, Gütersloch, 1975, 31.). Ehhez közel áll a főntebb említett V. F. Frankl terápiaja is, aki az élet értelmetlenségével küzdő betegeket arra vezeti rá, hogy keressék hétköznapi tetteik értékét, figyeljenek fel a szeretet kisugárzó erejére és gondolkodjanak el azok példáján, akik elfogadták sorsukat és reménytelen helyzetben is igyekeztek emberi méltóságukat megőrizni.

A tapasztalás tehát az embert úgy mutatja be, mint a ténylegesség és a transzcendencia hordozóját. Benne él a konkrét adottságokban, tudatában van esékénységének, de igyekszik kitörni belőle. Kérdezi és célba veszi azt, ami előtte és fölötte van. *Szellemisségénél és személyiségénél fogva nem valami tárgyi biztos pontot keres, hanem személyt*, aki végtelen, megértő, nagyvonalú és irgalmas. Ha ez nincs és nem található meg, akkor bele kell nyugodni abba, hogy a semmi elnyel minden kérdést és minden igényt. De, ha szellemi igényt valóságnak vesszük, akkor a választ a szellem világában kell keresni. Az élet értelmének és céljának kérdését egyes esetekben el lehet hallgattatni, de az újra jelentkezik, mert az emberek kifejezetten vagy hallgatagon nem tudnak belenyugodni abba, hogy a szellemi tudat ellentmondásos és gyökértelen legyen. Élni, és az élet értelmét

keresni együtt jár a szellemi öntudattal. Kapott létben élek, azért keresem a forrást (*Bernhard Welte*, Religionsphilosophie, 1978, 75). Más részről az is igaz, hogy a létben abszolút értelmességet nem lehet találni személyes Isten léte nélkül. A szellemi szabadságot és az erkölcsi érzéket sem lehet nélküle megmagyarázni (*M. Horchheimer*, Die Sehnsucht nach dem ganz anderen, Hamburg, 1970. 97).

A keresztény választ nem a filozófiából merítjük, hanem a *kinyilatkoztatásból*, ami nem más, mint a személyes Isten kitérülése az ember felé. De a teológia a kérdés tisztázásánál igyekszik az emberi igényt és az isteni közeledést összhangba hozni. A tapasztalati megállapítás az, hogy az emberi lét értelem és cél nélkül van, ezért megváltásra szorul. Szeretnénk legyőzni a mulandóságot, a homályt, a fenyegető rosszat és kereszünk a boldogságot. Én-ünk mélyén megszólítottak érezzük magunkat, és keressük azt a személyt, aki végvérvényesen felkarol, és gazdagságával pótolja fogyatékonyságunkat. A teljességet abban az irányba keressük, hogy le kell győzni a magunktól és a másoktól való elidegenedést s a természet ellenséges kihívását. Ez a három igazában kiegészíti egymást. De előfeltétel az, hogy önmagunk megvalósítása és a személyekkel való harmónia a szabadság realizálása legyen. Az ember csak úgy válhat boldoggá, ha eljut a teljes önbecsülésre, és az együttlétben megéli az önkéntes, szabad és kölcsönös kitérülést. Ehhez meg kell térni az önzésből, le kell küzdeni a magunktól és másoktól való elidegenedést. A szabadság megvalósulása tehát feltételezi a megtérést, az átformalódást. Ahhoz viszont az kell, hogy határozott mértéket kapjunk az igazság, a jószág és a szentség vonalán. Ezt az abszolút mértéket nem vehetjük magunkból és elgondolásainkból.

Annyira benne élünk a homály, a tévedés és a bűn összefüggésében, hogy sem egyénileg, sem közösségben nem tudjuk az abszolút igazság, jószág és szentség eszményét realizálni. A történelem eléggé igazolta, hogy naív elképzelés volt minden olyan mozgalom, amely hirdette, hogy az embernek csak jobb anyagi életkörülményekre, jogrendre és szervezetségre van szüksége, s akkor megvalósítja a békés, kiegyensúlyozott életet. Ez még földi viszonylatban se sikerült, nem is beszélve a szellemi és transzcendens igények kielégítéséről.

Szükségünk van tehát olyan személyes erő közbelépésére, amely szeretettel fordul felénk, és hozzásegít igazi önmagunkhoz, szabad önmegvalósításunkhoz. Ez a hatalom, amely egyúttal szeretet is, a kereszténységben a *teremtő Isten*, aki az ember számára meghirdette az üdvösség rendjét, s így a történelemben beépítette az üdvösség történetét. *Isten létének problémája tehát adva van az élet értelmének keresésével.* Arról az Istenről van szó, aki nemcsak a létnek oka, hanem szabad közeledésével belülről serkenti az embert tökéletességre és teljességre. Itt azonban *nem maradunk az elmélet síkján.* Az emberi remény csak akkor lehet valódi és erős, ha a *történelemben példát találunk* arra, hogy valakiben teljes harmóniába olvadt az önmegvalósítás és az együttlét a világ egészével, mégpedig úgy, mint a szabadító Isten tette. Csak ebből csillan ki a lehetőség, hogy a többi ember is — élők és holtak egyaránt — elérjék a teljességet.

A Názáreti Jézus valóban ilyen igénnyel lépett fel. Élete, halála és feltámadása bemutatta azt, amit tanított. Őbenne az isteni személy magára vette a földi emberi természetet, s ezzel *nemcsak megszentelte életünket, hanem célhoz is vezette.* Részeseíti az embert saját istenfiúságában és az örök életben, mint örökségben. *A karácsonynak, az emberreválás misztériumának ez a mondanivalója.* Mindezt úgy hozta, mint *Isten ajándékát* és hatékony tettét, de *az embernek szabad döntéssel/kell azt magáévá tenni.* Az üzenet a bűnnel terhelt emberek szól, azért programjának alaptétele a megtérés és a vele való azonosulás a hitben. A megtérés azért lehetséges, mert van bűnbocsánat és kiárad a kegyelem, amely belülről megvilágosít és ösztönöz. Amikor kijelentette, hogy „az igazság szabaddá tesz titeket” (Jn 8,32), akkor arra mutatott rá, hogy nála egész személyes mi-voltunkban találjuk meg az élet értelmét. Ahol ő jelen van, ott az ember fellélegezhet: nem jár sötétségben, mert a világ világosságát követi.

Neki jelentősége van minden ember számára, hiszen Isten hivatalos küldöttként élt és vitte végbe a megváltást. Szabadon vállalta minden ember képviselését Isten előtt, mégpedig az elesett és remény nélküli ember képviselését, nem pedig valamilyen kiváltságos elitét. Jelszava az volt, hogy a betegeknek van szükségük orvosra (Lk 5,31) és azt jött keresni, ami elveszett (Mt 18,11). Ezért nevezhette tanítását *örömhírek, evangéliumnak*. Aki hittet fogadja és így azonosítja magát övele, annak megváltozik a létfeltétele. Személyes kapcsolatba kerül Istennel, aki meghívta az üdvösségre. A keresztségben kifejezett hit nem más, mint Krisztusba való beöltözés (Gal 3,27), s így Krisztus által belekerülünk az Atya és a Fiú kapcsolatába, ahonnan a teremtés gondolata is kipattant (Kol 1,16). A döntő tényező itt Istennek a kifejezett és a Krisztus-eseményben bemutatott szeretete a világ iránt (Jn 3,16).

Az életnek ez a természetfölötti értelme olyan *terv és meghívás*, amit az emberek meg kell valósítani. *Jézus követelménye radikális*: tudni kell lemondani a földi értékekről, hogy megszerezzük az örök életet és a végtelen értékeket. Az erkölcsi állásfoglalásban el kell hagyni a megalkuvást. De én mint ember, szabadon dönthetek üdvösségem felől. *Ő meghatározta az élet értelmét és célját, de nekem kell azt elfogadni és megvalósítani*. A reményt az alapozza meg, hogy kegyelmével mellettem áll és pótolja emberségem fogyatkozásait. Nem kényszerít, hanem arra képesít, hogy teljes szabadsággal döntsek. A kinyilatkoztatás alaphangja, *a szeretet, a meghívás és a felajánlás*; azért a válasznak is a tisztult szeretet légkörében kell megvalósulni. Módomban áll vállalni az Istennel való teljes kapcsolatot, de a feléje való kitérkedés nem valószínű megteremtés és erkölcsi emelkedettség nélkül. Az igazi cél követése egyben az erkölcsi tökéletesség útja. Jézusban tehát megkaptuk az isteni jóállást történelmi kiadásban. Őbenne az örök jövő mutatkozott meg, mert feltámadásával bemutatta, hogy hol köt ki az ember és a történelem. Mivel pedig ő a földi munka, engedelmisség, szenvedés és halál árán vitte bele emberi természetét az isteni harmóniájába, ezért egyúttal a munka, az erőfeszítés, a szenvedés és a halál értelmét is bemutatta. Önmagára talált azzal, hogy élete az Atya megdicsőítése és az emberi üdvösség szolgálata volt, azért maradték nélkül Isten kezébe ajánlhatta lelkét. Ugyanakkor az emberi együttlét is kialakult benne, mert egészen megbocsátott mindenkinek, és áldozatát az egész emberi nem üdvösségéért ajánlotta fel: akarta, hogy övéi ott legyenek, ahol ő van (17,24). Feltámadásában pedig nyilvánvaló lett, hogy eljön a természettel való tökéletes harmónia állapota is, hiszen benne az anyagi test is az isteni dicsőség hordozója lett.

Csak a vég mutathatja meg, mi lesz az emberből és a történelemből. Ez a vég azonban előttünk áll Krisztus feltámadásában és megdicsőülésében idézzük W. Pannenberg gondolatát, (Eschatologie und Sinnerfahrung, in: Kerygma und Dogma, 1973, 39—52). Isten országa tehát itt van mint kegyelmi valóság, és az a mienk, de ugyanakkor meg kell valósítani. Csak hitben és reményben birtokoljuk, azért nem térhetünk napirendre fölötté. A hitet és a reményt ébren kell tartani, s annak segítségével kell leküzdeni az értelmetlenség jeleit és kísértéseit. Az isteni üzenet földi történelemben és üzenetben lett nyilvánvaló, amely a karácsonnyal kezdődött és a húsvétban érte el teljes alakját. Isten éppen ebbe a bűnös, ellentmondásos világba lépett be, s a hitnek éppen itt van szerepe és értéke. Nem engedi, hogy az értelmetlenség lesújtson és megzavarjon, de nem ment meg a küzdelemtől és a szenvedéstől. Ellenben meggyőző arról, hogy „testünkben folyton-folyvást viseljük Jézus szenvedését, hogy az ő élete is megnyilvánuljon testünkön” (2Kor 4,10). *Hitbeli bizonyosságot tehát csak Krisztus követésében szerezhetünk, nem elméleti utalásokból. Az élet értelmetlenségének gondolatát elsősorban a szenvedés, az igazságtalanság és a halál jelenléte táplálja. A megoldást az találja meg, aki a hiten keresztül, benső tapasztalással rájön arra, hogy Isten benne van a szenvedésben, és benne van a történelemben* (W. Kasper, Glaube und Geschichte, 1970. 141).

LÉTÜNK ÉRTELME ÉS A FÉNY

A sötétség és a világosság ősi emberi tapasztalata olyan mélyen ivódott tudatunkba, hogy létezésünk értelmének vagy értelmetlenségének átvitt jelentését is hordozza. Az „örök sötétség” fogalmi ellentéte az „örök világosság”. Amikor pedig világnézeti síkra vetítjük át a kettő ellentétét, szinte azt lehetne mondani, hogy két pártra szakad az emberiség: a Világosság és a Sötétség pártjára. Valójában inkább a közbülső állapot jellemző ránk. A legtöbben talán mégis a Világosság keresői vannak. Végső fokon ugyanis az emberi remény a Világossághoz kötődik, a reménytelenség pedig a Sötétség egzisztenciális tapasztalatához. Ez egyet jelent az élet értelmével vagy értelmetlenségével, legalábbis azon a ponton, ahol a világba oltott létünk válaszút elé kerül, rendszerint a szenvedés elemi megtapasztalása következtében, amikor úgy tűnik számunkra, hogy minden fény kialszik, s a világ sötétségbe borul. Ez az egzisztencialisták által jellemzett „világéjszaka”, a „Weltnacht” állapota. A végső kérdés tehát az: a Világosság vagy a Sötétség az ember sorsa? Élhetünk-e reményben, abban a tudatban, hogy a Világossága a végső szó, hogy óvé a hatalom a létben, a Sötétség az átmenet, a Sötétség a kísértés, amely létünk próbatétele?

Az őállapot és a végkifejlet

A Sötétség és Világosság megismétlődő ütközete, világrértelmezési csatározása nem valami különködő neognosztikus filozófia, ill. teológia. Csak következetes és egy képbe foglalt végiggondolása annak, ami a Szentírás nyelvhasználatába olyan mélyen és sokrétűen beivódott. Hiszen már a Teremtés könyvének második mondata így jellemzi a kezdeti állapotot: „Sötétség borította a mélységeket” (Ter 1,2). Nem véletlen, hogy a szó a „puszta” és „üres” szavakkal társul, kapcsolatban a „semmivel”. A következő mondat pedig érezteti a két őszerejű szó összetartozását. Isten teremtő akarata emberi nyelven: „szava” kimondja: „Legyen világosság”, és „világos lett” (uo.). Mint valami kozmikus színpadon, úgy bontakoznak ki előttünk a teremtés és jelenetei a széthúzott függöny és a sötétből kibontakozó világosság érzékeltetésével. A modern fizika előtt sokan nem értették, hogyan jelenhet meg a térben a fény, s vele a világosság, mielőtt a kozmosz világító teste: a nap, hold és a csillagok megjelennének. Ma már tudjuk, hogy az ősi sejtésnek van igaza, hiszen a teremtés első aktusa természettudományos feltételezésben a fotonok megjelenése a térben. A fotonok pedig a fény elemi részecskéi. Fotonokból az atom legfontosabb „alkatrészeit” elő lehet állítani. Lassan földereng bennünk, hogy a világ-egyetem s vele az anyag maga is, fényből épül, de a sötétségbe burkolva és a sötétség közegében.

Az összképhez a filozófiai-teológiai kulcsot Szent Bonaventura adja meg, aki Istent a „Teremtetlen Fénnyel” azonosítja, míg a világ a „teremtett fény” szerepét kapja nála. Maga az ember ebben a fényteológiában értelmével is rászorul Isten közvetlen „megvilágosítására”. Ez azonban szinte egyetemes emberi sejtés, hiszen a buddhizmusban is fontos szerepet kap az ember belső megvilágosodása.

A fény első hírnöke a Nyugat kulturális örökségét adó görög filozófiában Herakleitosz, akinél a világ őselve a tűz. Minden tűzből lesz és minden tűzzé válik. A tűz azonban itt a fény, a világosság jelképe egyben. Nem véletlen, hogy Isten szellemi ereje és értelmes mivolta is a tűz elvében jelenik meg a herakleitoszi filozófiában, helyenként Zeusszal azonosítva. A világosságfilozófiát Platón viszi tovább, akinél az ideák „a Jó fényében ragyognak”, hasonlóan a földi Naphoz. Szent Ágoston fényteológiája a közvetítő a középkor felé, elsősorban Bonaventurához. Isten fénye, Ősvilágossága teremt és világít meg

mindent. Ez az ágostoni „illumináció”-tan alapja. Ezt alkalmazza az értelem megismerő-képességére is, amikor a Soliloquiában így fogalmaz: „Isten az értelem fénye... általa lesz minden világos az értelem számára” (I. 1,3).

Bonaventura megsejtése áll a modern fizikához a legközelebb, amikor az időben keletkezett anyag első formai meghatározóját a fényben jelöli meg, amely „minden teremtett való közös alapformája”. A létezők rangját nála az Ősfényhez való hasonlóság mértéke szabja meg. Érdekeseen társul ehhez a gondolathoz a szentek fejét körülvevő fénykoszorú, a gloriola. Még érdekesebb a dolog, ha a modern biológia felfedezését idézzük ehhez, miszerint a gloriola mint az élőlények fejét láthatatlanul körülvevő sugárzási gömb — valóság!

Egészen logikus, ha a fényfilozófia kezdeményei a fényteológiába mennek át. Ennek pedig — Hérakleitosz sejtésén túl — azok a természetvallások is részesei, melyekben Isten a Nap képében jelenik meg és sugaraival élteti az élőlényeket — túl a biológiai vonatkozásokon. Egyértelmű szimbólumként, teológiai tartalommal rajzolódik ki a Napisten képe egy indián verses imában:

„Kérve kérünk, süss le ránk, gyermekeidre...

add, hogy éljünk, süss le ránk...

Te adj békét benn a törzsben és a törzsön kívül is;

élhessünk boldogan, bölcsen, békességben, nem csak itt,

még ellenségünkkel is”

Képes Géza ford.

A kezdet, a semmi sötétségéből való keletkezés az Ősfényből a teremtett fény által a tényleges, megszilárdult anyag kozmikus fejlődésén keresztül valamilyen végállapot felé tart. A kozmosz anyagában — eltekintve a naptól, csillagoktól, a tűztől és az izzó testektől — a fény mintegy inkognitóban van. Rejtve marad az érzékek előtt. A belső megvilágosodás azonban — erről különféle vallások misztikusai beszélnek — mintegy szellemi kapcsolatteremtést jelent az Örök Fénnyel. Ez a kapcsolat egészen sajátosan és végérvényesen következik be a halál utáni egyesülésben, legalábbis az arra méltók számára. A Rig-véda egyik himnuszában is erről olvashatunk.

Hérakleitosz ősi sejtése tovább él a keresztény tudatban a világ végét illetően is, miszerint a világ tűz által pusztul el. Fény és tűz romboló erőként működik közre, hogy előkészítse az ítéletet. Az igazak az Örök Világosság fénykörébe kerülnek. A keresztény liturgia imája is erre utal: „Örök világosság fényeskedjék nekik”. — Jellemző a középkori fényteológia hatása Dantéra. A Paradiso első versszaka szerint Isten ragyogása „a Mindenségben áthat és világol”. — Az üdvözült létben a nappal fénye mintegy „megkettőződik”. Isten az „Igaz Fény” nevét kapja a Paradiso-ban (V, 7), ahol az emberi értelem eljut a „teljes látásig”, s a mindent besugárzó szent Fényben így válik az „Örök Sugárzás” fénylő tükrévé (VII, 73). Az üdvözültek életében még az örömmek is „fénye” van. Az örök eszmék, a platoni ideák „az élő Fény Napjából erednek”, melynek sugarai szétáradnak és minden betöltötenek (XIII.). Isten az „égi Fény”, akít a „földi fogalmak soha el nem érnek” (XXXIII. 67).

Hérakleitosz, Plátón, az újpaltonikusok fényfilozófiája után Ágoston, Bonaventura, Dante fényteológiája következett. Sokan abban a hiszemben éltek a következő századokban, hogy a „felvilágosodás kora” a „sötét középkor” után mintegy szekularizálja az „isteni fényt”, reális emberi értelmet adva annak. A görög mitológia hőse, Prométeusz, ellopja a tüzet az istenektől. A villanyvilágítás bevezetése és népszerűsítése, meg a Tudomány világossága poitikai jelszóvá lesz, de végül is a világosság maszkjába bújó hazugság eszközzévé válik. Isten nélkül a világosság ebben a tekintetben is a bukott anygák sorsában osztozik: a földön is berendezzi a poklot.

Úgy tűnik azonban, hogy a szekularizált világban nem marad esélye a fényfilozófiának, ill. teológiának. Aki azonban gondosan tanulmányozza Teilhard de Chardin gondo-

latvilágát, ráébred, hogy benne új teológusa támadt a Fénynek. Elég néhány jellemző teilhardi szöveget idézni az „Út az Ómega felé” című kötetből, mely válogatott írásait tartalmazza. Ő az, akinek szeme láttára „otthonos a láthatatlan Fénye” (70). Számára Isten a „mindenüvé áradó Jelenlét, az egyetlen sugárzó folyam, amely megvilágít” (72). A tudomány misztikusa költői szavakkal fogalmazza meg Isten szétáradó ragyogását (83). A misztika legmélyebb gesztusát abban látja, hogy akit megérint az isteni Jelenlét, az mintegy beleveti magát a Fénybe (86). Új Hérakleitoszként azt is kimondja: „Kezdetben volt a Tűz” (166), mégpedig a „személyes Tűz”, hogy ez járta át a világot (166—169). Istenről így vall: „Te ragyogsz a Mindenségben” (171). Az „Isteni Milió” ennek a fénynek az atmoszférája. A mai is tartó teremtés belső terében ez a Fény hozza a megváltást, hogy Jézusban minden elem szintézise megvalósuljon (224). A „Kozmikus Krisztusban” tudunk fölemelkedni az „Isteni Gyűjtőpont fel és egyre teljesebben adjuk át magunkat sugarainak” (233).

A sötétség szimbóluma

A Sötétség mint a világosság ellentéte mindazt jelzi a Szentírásban és az emberi tudatban is, ami rossz, ami visszahúzó, ami Istennel szemben a kioltott lét. Ez jelentheti a valósággal szemben a pusztá lehetőséget s az ontológiai értelemben vett „bukást”, amely morális vonatkozásban is a Sötétség jelképes cselekedete (vö. Róm 13. fejj.).

Isten, aki Pál apostol kifejezésével „megközelíthetetlen fényességben lakik” (1Tim 6,16), minden teremtményébe ad valamit az ő fényéből. A legkiváltságosabb teremtmények a „szellemi Fény” részei. Isten szellemi teremtményei az angyalok a középkori teológia érdeklődésében fontos helyet kapnak. Emberi képekkel, antropomorf módon még bukásuk titkát is kutatják. Különböznek egymástól fényességükben is. Lucifer — mint a neve jelzi — a kiváltságos „fényhordozó”, aki az irodalomba is beköltözött, habár mitológikus szimbólumként (pl. Anatol France-nál). Ő a bukott angyalok vezére, az egyes számban megnevezett „Sátán”, az „elsötétült angyal”. A kárhozát mintegy az „örök sötétség” birodalma. A Szentírás villámfényvel érzékelteti bukását (Lk 10,18), ami az összképben arra enged következtetni, hogy a villám fölvilan, majd kialszik. Mivel pedig a Sátán az, aki „tévútra vezet” (Jel 12,9), már csupán szemfényvesztés lehet, ha a „világosság angyalának” tettei magát (vö. 2Kor 11,14). Átala nyer jelentést a „sötétség hatalma” szó is.

A világban tapasztalható gonoszság szolidaritás a „Sötétség fejedelmével”. Akik elkötelezik magukat a Gonosznak, azok a „sötétség fiai”. A bűnben élő menekül a fény elől, nehogy világosság derüljön tetteire (Jn 3,19 sk). Maga az éjszaka emberi tapasztalaink szerint is a legkülönbözőbb bűncselekményeknek nyújt kedvező alkalmat. Váratlan és nyomasztó kísérlete volt ennek, amikor a sokmilliós lakosságú New York villanyvilágítása évekkel ezelőtt félelmetes arányú áramkihagyás következtében egy időre nem működött.

A Szentírásban a sötétségnek, az éjszakának a fizikai valóságon túl olykor sokatmondó jelképes értelme van. Ilyen a jelentése az egyiptomi sötétségnek is. Ez a sötétség mintegy méltó kerete Júdás árulásának. Amikor tervét megvalósítani szándékozva elhagyja az utolsó vacsora termét, János evangéliumában nyomatékosan kap a megjegyzés: „Éjszaka volt” (Jn 13,30). Jézus kereszthalálakor is jelképesé válik a beálló sötétség.

Az isteni jelenés (teofánia) ragyogó világosságával ellentétben (vö. égő csipkebokor; Kiv 3.) mindaz, ami szembe szegül Istennel, a Sötétség hatalmába kerül. Az Ószövetség tudatában a „seol” a sötétség alvilága. A földi életben Izajás szerint a gonosz a sötétségben botorkál (Iz 59). Még az egzisztencialista életérzés is ehhez a szimbolikához folyamodik, az élet értelmét elvesztő emberi sors esélyeit latolva (vö. „Ködös utak”, „Világéjszaka”).

A megváltásra várakozó emberiség mintegy adventi ködben él, abban az éjszakában, amely a hajnal reményét hordozza. Jelképes erejű és drámai visszhangot keltő, ahogyan Izajás próféta érzékelteti ezt a várakozást: „Őr, meddig tart még az éj? Őr, meddig tart még az éj?” (21,11)

„A világosság a sötétségben világít”

Szinte meglepő, hogy mennyire következetes a fényteológia nyelvezet kontextusa a Szentírásban. Hiszen nem csupán a teremtés leírásánál, majd annak neves teológusok által adott értelmezésénél szerepel a Sötétség és a Világosság, hanem a megváltás bemutatásánál is. János apostol és evangélista kifejezetten kiemelt szerepet kap a fény teológiájának alakulásában. Evangéliuma híres bevezetőjének, az ún. János-prológusnak vezérmotívuma, hogy a Megváltó eljövételével „a világosság a sötétségbe világít” (Jn 1,5). Isten küldöttje azért jött el közénk, hogy tanúságot tegyen a világosságról. Keresztelő János ez a küldött és Krisztus „az igaz Világosság” (1,9). Az sem mellékes, hogy a testté, vagyis emberré lett Ige — görögül Logosz — mintegy válasz a herakleitoszi sejtésre. Még a szó is azonos. Herakleitosznál a káosz rendező elve, az értelmesség eleme a világban. A Logosz tehát a szó szellemi értelmében: Fény. A páli levelek teológiájában részletes utalásokat találunk arra, hogy ez a kinyilatkoztatásban mit jelent. Teilhard de Chardinnél a Logosz a Kozmikus Krisztus eszméjében mint az Evolúció értelmi magja szerepel. A Logosz és a Fény összetartozó fogalmak. A megváltásban Jézus Krisztus az Atya fényének is tükré. János apostol ugyanis azt mondja Istenről: „világosság és nincs benne semmi sötétség” (1Jn 1,5).

A világosság és sötétség teológiája már az Ószövetség prófétai előretekintésére jellemző. Izajásnál megtaláljuk a megváltói küldetés értelmét: megvilágítani azokat, akik a sötétségben vannak (Iz 9,1; 28,18); hasonlóképpen Malakiásnál (3,20). Ez kap visszhangot Lukács evangéliumában (1,79), s nála a szavaknak nem pusztán hasonlatszerű értelmük van.

Jézus küldetéstudatát is áthatja ez a meggyőződés. Ha más mondaná, amit ő mond, az elviselhetetlenül túlfeszített öntudatra vallana. Nála természetes. Amikor a vakon születettnek visszaadja látását, ezt mondja: „világossága vagyok a világnak” (Jn 9,5). János evangéliumában találjuk meg a még nyíltabb vallomást is: „Én vagyok a világ világossága. Aki engem követ, nem jár többé sötétségben, hanem övé lesz az élet világossága” (Jn 8,12). Még tovább nyomatékozza ezt a tudatot a következő mondat: „Világosságul jöttem a világba, hogy aki hisz bennem, ne maradjon sötétségben” (Jn 12,46). A színváltozás eseménye mintegy a feltámadás elővételezése, melyben az Ember-Krisztus fénybe öltözik („arca fénylett, mint a Nap”). A húsvéti események leírásában is következetesen érvényesül ez a kép, bár Máténál az angyal jellemzésére: „Tekintete olyan volt, mint a villám, öltözete meg mint a hó” (Mt 28,3).

Jézus tanításában is visszatér a kontraszt, amikor a „világosság fiainak” nevezi az ő országába tartozókat (vö. Lk 16,8), megkülönböztetve azokat „e világ fiaitól”, amely sötétségbe borult a bűn által. Ebből a sötétségből hívja meg Isten az embert az ő „csodálatos világosságára” (1Pt 2,9). Ez a fogalompár tehát erkölcsi vonatkozásban is tovább él és a keresztény magatartás jellemzésére szolgál. Jézus maga használja ilyen értelemben is a szót: „Ti vagytok a világ világossága” (Mt 5,14), amely aztán a páli levelekben kap visszhangot: „Éljünk úgy, mint a világosság fiai” (Ef 5,8). Hasonlóképpen János első levelében, mely istenképiségünkől vezeti le az ételszabályt: Ha Isten a Világosság, akkor nekünk is a világosságban kell élnünk (1Jn 1,5—7).

Életünk értelme: a Fény

Hérakleitosz már rásejtett arra, hogy a „tűz” és a „Logosz” összetartoznak. A keresztény kinyilatkoztatásban is ilyen értelmet kap a világevolúció Krisztusban. A Teremtő „tudatában” ő az, aki megelőzi az embert, „Adámot” (vö. Kol 1,15). Ő az, aki a teilhardi világképben Kozmikus Krisztusként vezérli az Evolúciót az Atyához. A tudományos világkép hiten alapuló, víziószerű beiktatása ez a teológia létkoncepciójába. Életünk értelmének kutatásában különböző nézőpontokból tehetjük fel a kérdést. Amit a Fény teológiája

felkínál, a legalapvetőbb és legmélyebb megalapozása életünk értelmének. Isten nélkül és Isten megtestesült Igéje, a „Logosz” nélkül érthetővé válik az ateista egzisztencializmus következtetése: a világ olyan éjszaka vándora lesz, amelynek nincs hajnala. Ez a híres „világéjszaka”, a „Weltnacht” értelme. Az Isten nélküli világ és benne az ember Isten nélküli élete egyúttal a „Logosz” nélküli élet, amely szüszifoszi erőfeszítéssé, hiábavaló fáradozássá fokoz le minden emberi munkát, s alkotást; a szenvedéssel találkozó ember számára egyetlen logikus megoldást kínál: az öngyilkosságot, ahogyan Camus levonja a következtetést. Létrehozza az „egzisztenciális vákuumot”, melyről Frankl beszél.

Ezért van különleges jelentősége annak a belső válságnak, melyet Teilhard de Chardin jellemez, amelyen maga is átment. Az embernek döntenie kell: elfogadja-e a világot, a történelmet, az Evolúciót s benne a maga törékenyek tűnő életét „értelmesnek”, olyan valaminek, amelyet nem a vaksors sötétje vetett a létbe, az örök éjszaka temetőjét szánva neki? Az embernek tehát el kell döntenie életében, hogy a valóság értelmére vagy értelmetlenségére, a Fényre vagy a Sötétségre szavaz-e. A döntés nem egyszeri, hanem élethossziglani. S az ember számára alapvető próbatételt jelent ebben a küzdelmes döntési folyamatban a Sötétség kísértése.

Mindnyájan átmegyünk életünk során a sötétség alagútján, talán többször is. Megérinthat bennünket a létpessimizmus kísértése, amit Vörösmarty fogalmazott meg az Ejj monológiájában: „Ha nem lesz föld s az ember eltűnik... / A szép világ borongva hamvad el; / És ahol kezdve volt, ott vége lesz; / Sötét és semmi lesznek...”

A végleges és teljes megsemmisülés a Sötétség győzelmét jelentené a Világosság felett. A keresztény hitnek és a Kinyilatkoztatásnak azonban épp ez az üzenete, hogy Isten a „teremtetlen Fény” és ez az örök Fény Jézus Krisztusban megjelent közöttünk, hogy végérvényesen belevilágítson a Sötétségbe (Jn 1,5). A megtestesült Igében, a Logoszban a fejlődő világ és a történelem irányt és értelmet kapott. *Karácsony titka* tehát a fénybeborult remény titka. Létezésünk végső értelme őbenne van elrejtve és általa Istenben. Így éneklte ezt meg T. S. Eliot is a Gyilkosság a katedrálisban című drámai költeményében:

„Mert minden dolog... csupán a Te fényedben van,
és a Te glóriád nyilatkozik meg
még abban is, ami tagad Tégedet:
a sötétség a fény dicsőségét hirdeti.”

A TEOLÓGIA 1991. évi témái: (kéziratok beküldési határideje)

1. szám: **DEMOKRATIZMUS AZ EGYHÁZBAN?** (1990. november 1-ig)
2. szám: **BÜNBÁNAT SZENTSÉGE ÉS A GYÓNÁS** (1991. február 1-ig)
3. szám: **AZ EGYHÁZ ÉS A TÁVOLÁLLÓK** (1991. május 1-ig)
4. szám: **AZ ENGEDELMES JÉZUS** (július 1-ig)

A TEOLÓGIA folyóirat munkatársai a katolikus egyház tanításának keretein belül saját felfogásukat, nézeteiket fejtik ki, saját választott módszerüket alkalmazzák. A közös hit egysége folyóiratunk számaiban a legitim sokszínűség harmóniájában kerül az Olvasó elé.

A TEOLÓGIA BESZÉLGETÉSE

ALSZEGHY ZOLTÁN S.J. DOGMATIKA PROFESSZORRAL

KRISZTUS ÉLETÜNK BETELJESEDÉSE

Alszeghy Zoltán atya ötven év után tért haza abból a célból, hogy a lelkipásztoroknak és a világiaknak lelkiségi megújulásában segíthessen. Járv a országot lelkigyakorlatokat, papi rekolléciókat, lelkínapokat, előadásokat tart, — miközben maga is lelkipásztori munkát végez. Főleg a szentgyónáshoz vonzza a híveket. Alszeghy Zoltán negyven évig a dogmatikus teológia professzora volt a római Pápai Gergely Egyetemen, szakkönyveiben, egyéb műveiben gyakran ír jelen témánkat érintő kérdésekről. Ezért fordultunk most hozzá, hogy beszéljen az „élet értelméről”.

Szeretném tudni, hogy Professzor Atya az „élet értelme” kérdését milyen szempontokból vizsgálta és tanította.

— Az élet értelme szemlélhető biológiai, filozófiai és teológiai értelmezésben. Az ember esetében a biológiai szintet beteljesíti a személyes élet. Ezt a területet a perszonalista filozófusok dolgozták ki, itt főleg *Emmanuel Mounier*-re és *Max Scheler*-re gondolok. — Ha teológiai síkra helyezük a kérdést, úgy teljességgel az életnek akkor van értelme, ha Jézus Krisztusban éljük le.

A hetvenes évek elején *Jacques Monod* biológusnak² a hipotézise eléggé felbolygatta a természettudósokat és teológusokat. Egyik sarkalatos tétele volt: „Az élet nem több, nem jobb mint a nem élet!” — Ehhez azért is hozzá kellett szólnom, mert a Monod szerinti „véletlen” szembenállónak látszott a természetben fellelhető célszerűséggel és fejlődéssel.

Másként veti fel a kérdést a teológiai beállítás, mely szerint az élet jobban megfelel „Isten teremtő gondolatának”. — Ám a „*Teremtő gondolata*” kérdése több mint 40 évig nem szerepelt a teológiai irodalomban. Csak akkor vetődött fel újra, amikor a *Gaudium et Spes* (GS) zsinati dokumentumot készítették elő. XXIII. János pápa szándéka szerint az egyház vegye fel a párbeszédet a világgal, hiszen a Teremtő Atya az egész világnak, minden embernek elküldte Fiát: „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte” — írja János apostol evangéliumában (3,16).

Amikor a híres 13. szkéma átdolgozásra került, a „zürichi szakaszban” megújított szöveg igen sokszor hivatkozik a „Teremtő tervére”. Különösen kiemeli az ember tevékenységét (III. fej.), és tevékenységének az értékét a világban. Ezekben a helyeken igen gyakran szerepel a „Teremtő akarja”, a „Teremtő szándéka”, a „Teremtő műve” kifejezés. A III. rész kifejti, hogy az élet mennyire megfelel annak, amit az Isten nyújtani akar a világnak, ezért kell nekünk is az életet védeni, fejlődését biztosítani.

Tehát: *az élet önmagában értékes, mint Isten gondolata, terve.* Az embernek önmagában is megvan az értéke, de úgy is, ahogy a világot alakítja: „Az Isten képmására teremtett ember ugyanis megbízást kapott, hogy vesse uralma alá a földet, és mindent, ami hozzá tartozik, és kormányozza a világot igazságosan és szentül” (GS 34). — „Az ember munkájával nemcsak a társadalmat alakítja, hanem önmagát is tökéletesíti... ezáltal önmaga fölé emelkedik. Ez a fajta gyarapodás sokkal nagyobb érték, mint a maga körül felhalmozott vagyon. Az ember értéke attól függ, hogy kicsoda, — nem pedig attól, hogy mi mindent birtokol” (GS 35).

Az emberek igénye van arra, hogy egészen azzá legyen, aminek lennie kell, és így megfeleljen Isten teremtő gondolatának. Ez lenne az ember önmegvalósításának értelme, hogy „egészen éljen”, hogy „az ember emberibb legyen”, — írja VI. Pál pápa a *Populorum Progressio* kezdetű enciklikájában: „A teremtő Isten előírja, hogy az ember növekedjék, ugyanis az egész élet hivatás, hogy végül a Teremtő által felkínált célra irányuljon” (*Populorum Progressio* [PP] 16). — „Leginkább emberi dolog a legfőbb értékek elismerése, Isten elismerése, aki a Forrás és a Beérkezés. — Ember értéke, hite és egésze Krisztus szeretetében” (PP 21).

Szükséges tehát, hogy az emberek mindene meglegyen, ami fontos: anyagi dolgok, kultúra, olyan intézmények és rendszerek, amelyek nem nyomják el, hanem kifejlesztik. Gyakorlatilag itt vetődik fel a kérdés, hogy ma az emberek miért bizalmatlanok az étellel szemben. Nem hisznek a jövőben. — Nem mernek ezért például gyermeket vállalni. Mint mondját: Hogyan hozhatom erre a világra? A kérdés az: Egyáltalán van-e értelme, van-e értéke a megfogant életnek, a születő, a fejlődő embernek? — *Igen!* — Még a nyomorék ember élete, a haldokló élete is érték! Erre nagyon oda kell figyelni és biztatni az embereket.

Sokáig visszaéltünk egy, egyébként igazságot tartalmazó, jelszóval: Legfőbb érték az ember! Lehangoló viszont a most elterjedő kapitalista jelző, amivel sikertelenség, kudarc esetén illetik az embert, nemcsak üzletfelei, de környezete, sőt családja is: „Te szerencsétlen csódtörmeg! Ezzel aztán nyíltan kifejezzük, hogy az emberi értéket pénzzel, sikerrel mérjük. — Mivel lehet az ilyeneket erősíteni? Hiszen számuk egyre nő.

— Kivédhetjük talán úgy, hogy odafigyelünk a különböző fajta életekre. Azt látjuk, hogy ami egy bizonyos szinten „csőd” — magasabb szinten olyan értéket hordoz, aminek különös fontossága lehet. Így például egy béna élet másféle módon serkenthet nagy önmegvalósításra.

Nálunk, — ezt már Professzor Atya is tudja —, nagyon magas az öngyilkosságok száma. Ugyanakkor sokaktól — még egyháziaktól is — hallottam az a megdöbbentő vélekedést: ha az élet kezdete „megtervezhető” —, akkor talán a befejezése is? Számos elbizonytalanodott, a fenyegető jövő elől menekülő számára talán nem is bűn? Dönthet-e az ember arról, hogy valamilyen ok miatt befejezze életét?

— Éppen az előbbi indok alapján nem lehet ezt így megtenni. A nyomorúságos élete elvetésével lemondana a magasabb életről is. Mennyi példa van arra, hogy az alacsonyabb szinten történt „csőd” lett a feltétele annak, hogy valaki egész lélekkel keresse a magasabb életet. — *Arnold Toynbee* történettudósnak van egy érdekes megfigyelése, hogy az élet mindig úgy és akkor fejlődik tovább, ha az előző szinten kezd lehetetlenné válni. És éppen ezért kénytelen fejlődni! A háború után írt könyvében abban reménykedett, hogy az „emberiség akkori csődje” majd minőségileg magasabb szintű életre serkent. *Toynbee* a XXI. századot „spirituális századnak” jósolta, de a régi kultúrákra is alkalmazza meglátását. Azt vizsgálta, hogy amikor Észak-Afrika klímája az emberek számára elviselhetlenné vált, fennmaradásukért „kiküzdötték” a magasabb egyiptomi kultúrát, csillagászati megfigyeléseivel és matematikájával együtt. Így tudták tartósan létrehozni a Nilusból táplálkozó öntöző hálózatot. — Érdekes, hogy Egyiptom közelében fennmaradt egy régi, primitív társadalom is, — tagjai talán jobban viselték és túléltek a sivatagi körülményeket.

Összefoglalva tehát a kérdést: Az alacsonyabb szintű akár fajbéli, akár egyedi életnek a „csődje” nemcsak, hogy nem teszi lehetetlenné a magasabb életet —, hanem *kihívás a túlélésre!* — És, ha ez a kihívás nem túl erős, nem nyomja el a személynek vagy a

közösségnek azt a képességét, hogy reagálni tudjon —, akkor éppen a magasabb életre sarkallja. — Toynbee-nek van egy ellenpéldája is: a természet legprimitívebb élőlényei a trópusok langyos, sekély vizében élnek. Mivel ott olyan ideális környezetben vannak, nincs szükségük fejlődésre!

Hát igen, ez az emberi életre is jellemző, ha jól körülnézünk. Ahol alacsonyabb szinten, de jólét van, ahol élvezik a kényelmet, ott az élet ellaposodik. A körülmények szorítása a hátrányos, — de még nem erőltet — életet fejlődésre, kitörésre serkenti. — De mi lehet a lehetséges legmagasabb életszint, teológiai szemmel nézve?

— Mi, keresztények azt valljuk, hogy a lehetséges legmagasabb kultúra számunkra a „*Krisztusi kultúra*”. Ez az a kultúra, amely elfogadja a szeretetnek a felsőbbségét, ezt tartja az élet értelmének. Mondjuk ki még világosabban: *vállalja életvezetésül és életcélul Jézus életét!*

Az élet periódusai között fokozatosság van míg *a krisztusi élet: az élet teljessége*. — Az Ószövetség azt tanítja, hogy Isten képmása minden emberben fellelhető; — az Újszövetségben az igazi istenképmás maga Jézus Krisztus! — A keresztény emberben akkor bontakozik ki teljesen Isten képmása — vagy, ha úgy tetszik, akkor lesz igazán emberré, — ha elfogadja Krisztust!

Ez olyan lényeges igazság, amit a pápa állandóan hirdet. Erősen támadják is ezért, és azt mondják, a pápa ezzel azt állítja, hogy akkor lesz igazán teljes az ember, ha hisz Istenben. — Kétségtelenül, II. János Pál pápa alap gondolata, hogy az ember akkor lesz igazán teljes ember, ha hisz Krisztusban, ha életében, gondolatvilágában teljesen Krisztushoz lesz hasonlóvá. Dehát a keresztényeknél ez nem valami új dolog: keresztény=christianus=krisztushívő. Szent Pál már hirdette „Krisztusba kell öltöznünk”, — „Krisztus az igazi Képmás”: „Ő (Krisztus) a láthatatlan Isten képmása, minden teremtmény elsősülöttje” (Kol 1,15). Krisztusban megújítani az embert, ez a keresztény antropológia igazi alapja.⁴ Az ember legyen ilyen vagy olyan bizonyos szempontból, — Istenhez való hasonlósága megmarad. De teljessé akkor formálódik ki benne Isten képe, ha részesül a Megváltó kegyelmeiben; amint az Efezusi levélben olvashatjuk: „Megtanultatok, hogy Jézusban van az igazság... Újulatok meg gondolkodástok szellemében s öltésétek magatokra az új embert, aki Isten hasonlóságára tiszta igazságban és szentségben alkotott teremtmény.” (4,24).

Egy hívő számára az *élet értelmetlenségéből kivezető út csak az lehet, ha elfogadja a magasabb dimenzió lehetőségét, mégpedig a krisztusi dimenziót*. — Nézze csak meg a Zsidóknak írt levél 2. fejezete 10. versét: „Mégpedig úgy illett, hogy az, akiért és aki által a mindenség lett (ui. Jézusért), aki sok fiát a dicsőségre (doxa) vezet, üdvösségünk szerzőjét a szenvedés útján dicsőítette meg.” A *doxa* itt nem annyira dicsőség, inkább *teljesség*, az isteni tökéletességben való részesedés, ahogy azt még látni fogjuk. Krisztus újra meg újra el akarja *vezetni* az embereket, és ezért Ő — a magyar fordítás szerint az „üdvösség szerzője” — inkább az üdvösségre vezető *úttörőnk* akar lenni. És erre a teljességre a szenvedésen keresztül jutunk el. Maga Krisztus is, miközben szenved, egyre „tökéletesedik.”

A szenvedés tehát kihívás. Krisztus maga is válaszol a kihívásra, és így valósítja meg, — valósítjuk meg mi is —, amit az Atya öröktől fogva elgondolt. Krisztus szeretetből halt meg a kereszten. Végső szava: „*Beteljesedett*” (Jn 19,3). — Pontosabban azt jelenti: Krisztusban eljutott minden a teljes tökéletességre, amikor az Atya akarata szerint meghalt a viláért.

Felvethetem itt azt a többeket érdeklő kérdést: Mi tartozik bele ebbe a „mindenbe”? — Az emberek? — Az élővilág? — Vagy az egész világmindenség?

— Az egész teremtett világ benne van. Még az is, amiről nem tudunk. Krisztus a szeretet árán jutott el és juttatott el mindent a tökéletességre. Itt térjünk vissza a Zsidóknak írt levélhez: „Krisztus ... annak ellenére, hogy Isten Fia volt, a *szervedésből* tanulta meg az *engedelmességét*. Művét befejezve örök üdvösséget szerzett azoknak, akik engedelmeskednek neki” (5,8.9) Hangsúlyozom tehát: a Fiú akkor tanulta meg, mi az engedelmesség, amikor szenvedett. Ezáltal lett oka mindazok üdvösségének, akik követik Krisztust és a szenvedésen át jutnak el odáig, hogy teljesen átadják magukat Istennek. — *Krisztus engedelmessége a szenvedésben, tehát a Szeretet engedelmessége.*

Krisztusnak életeleme, vagy amint ő magyarázza tanítványainak: „Az én *eledelem*, hogy az Atya akaratát tegyem, aki engem küldött, hogy teljességre vigyem művét” (Jn 4,34). — Ezt imádkozza az Olajfák hegyén: „Ne az én akaratom legyen, hanem a tiéd!” (Lk 22,42). — *Ez a „minden”, a teljes odaadás az emberi életnek az igazi értelme.* Ha valaki mindezt odaadja valami magasabb kedvéért —, annál többet nem is tehet.

A krisztusi értékeknek ezt az összefüggését hallva, felmerül bennem az aggodalom, amiatt a hatás miatt, ami nálunk, főleg a fiatalok közösségeit éri el. Önnek talán még nem eléggé ismerős ez a probléma. Lapunk hamarosan foglalkozik vele, de talán akkor nem lesz módomban Professzor Atyát megkérdezni: — Vajon lehet-e igazán keresztény, aki eleve megkérdőjelezi Krisztus engedelmességét —, hogy ezáltal magát is mentesítse?

— Hát lehet keresztény az is, aki vétkezik!

Az valóban lehet, mert az ember gyenge, és bűnét vagy gyarlóságát megbánhatja, jóvá teheti. De itt nem erről van szó! Hanem a kereszténység velejét veszik ki azok, akik olyasmit terjesztenek, hogy Jézus szembe állt az Atyával, aki ezért mérte rá a kinhalált, amit lázongva, kétségek között élet át... Ezt az Olajfák hegyén történt győtrődésével és a 21. zsoltár szavaival igazolják: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?

— Tudja, ilyen nehéz kérdésben azt kellene mindenk előtt megérteni, hogy valójában *nincs olyan nagy különbség engedelmesség és szeretet között.* A teljes szeretet az, ha valaki elfogadja, amit a másik mond, a másik akar, mert annyira bízunk benne, annyira szereti azt. Jézus esetében csak erről lehet szó. Minden idevonatkozó szentírási hely ezt igazolja. Az igazi szeretet teljességében az engedelmességben fejeződik ki. A másik akaratát teljesítem, mert elfogadom, hogy ő tudja, mi a jó.

A kereszténynek azt jelenti: Én szeretem az Atyát, azért elfogadom, amit mond, amit elvár tőlem, mert az jó: Önmagában jó. Neki jó, nekem jó. Ezen teljes engedelmességben lesz valaki egész ember. Már nem önmagát keresi, mert kilépett önmagából, felül emelkedik önmagán, hogy megtalálja az igazán jót, Aki életének értelme és teljessége lesz. — Hogy ez valóban így van, olvassa el hozzá a Fillippieknek írt levél *Krisztus-himnuszát:*

„Jézus Krisztus szolgálai alakot vett, felkücsösítette önmagát, külsejét tekintve úgy jelent meg mint ember, engedelmes lett a halálig, mégpedig a kereszthalálig. Isten ezért felmagasztalta .. (itt felemeli hangját a Professzor Atya) ...*hogy Jézus nevére meghajoljon minden térd...* és minden nyelv hirdesse, hogy Jézus Krisztus az Úr”. — Tehát ennél többet nem tehetett Krisztus, és nem tehetünk mi sem: minthogy *elfogadjuk Isten akaratát teljesen!*

Kérdéséhez még hozzá kell tennem: bármilyen megtévesztésben, szenvedésben, reménytelenségben is marad az emberi lélekben egy mag, egy kis csíra, ami mindig újra-éledhet és növekedésnek indulhat az engedelmes szeretetben. — Talán mindannyiunknak újra meg újra fel kellene fedeznünk, fel *kell* magunkban fedeznünk Isten szeretetét, hogy átadhassuk magunkat. — Egyszer egy haldoklóval beszéltem és olyan Frankl-féle gondolatokat idéztem neki. — Nagyon sokat szenvedett, már nem igen bízott. Mindenre azt válaszolta: „Csak szavak, szavak...” És, amikor eljutottunk odáig, hogy nyíltan megmondhattam: „A Megváltó szeret téged, és, ha ezt méri rád, akkor ennek van értelme! —

Erre megnyugodott: „Ez az, ez az!” — Azóta is megmaradt bennem a haldoklónak ez a megbékélése: Ez az, ez az! Ez Krisztus teljes nagysága!

Mivel közeledik karácsony, Jézusnak ezt a kereszthalálhoz vezető önátadását kössük össze születése titkával.

— Jézusban kezdettől fogva jelen van a teljes önátadásra való készség. A Zsidóknak írt levélben olvassuk: „Amikor Jézus a világba lép, ezt mondja: Íme jövök, Atyám, hogy akarodat megtegyem” (10,7.10).

De mást jelent a tette való készség, és más az is, hogy valaki meg is valósítja azt, amire kész. Most nem arról beszélek, hogy erkölcsileg több-e, — hanem léttanilag, a cselekedetben több az aktuáció — megvalósultság —, mint az actuandi — a felkészültség — állapotában.

A születés — nemcsak Krisztusnál, mindenkinél — *a teljes készséget jelenti az életre.* Krisztus egész élete, küldetése megélésében, halálában és feltámadásában virágba borul, gyümölcsöt hoz, — de mindez csírájában már ott van születése pillanatában. Amint Lukács evangéliumában olvashatjuk: „Növekedett, erősödött. Eltöltötte a bölcsesség, és Istennek kedve telt benne” (2,40).

Jézus azáltal növekedett, hogy beteljesítette az Atya tervét, amit kezdettől szilárdan és tisztán akart, és azt valóban meg is tette. Mindez a *feltámadásban* jut teljes kifejezésre. Mi is elnyerjük ugyanezt Krisztusban: „Nézzétek, mekkora szeretetet tanúsított irántunk az Atya... Szeretteim, most Isten gyermekei vagyunk, de még nem mutatkozott meg az, mik leszünk” — olvashatjuk az első János levélben (3,1-2). Azt a nagyságot, ami a kereszten meghalt Krisztus arcán már felragyog és teljességgel a feltámadásban árad belőle, azt közli mindnyájunkkal. *Ezért mondhatjuk: Krisztus a mi üdvösségünkért, azaz élet értelméért támadt fel!* — ezt külön szeretném hangsúlyozni. Jézus életrészei Öbenne mind együtt vannak: tehát életét, halálát, feltámadását és az élő Szentlelket, — már ott ünnepelehetjük a betlehemi jászolnál, azt a doxát, teljességet, amit az Atyától kapott, ott is közli az emberekkel: „Azt a ragyogást, (latin fordításban ui. *claritas* van) amit Te adtál nekem (Atyám), átadtam nekik... ismerje meg a világ..., hogy szereted őket, amint engem szeretél...” (Jn 17, 22—24). — Ez a ragyogás, dicsőség (ahogy a magyar fordítás mondja), nemcsak Isten dicsőségét jelenti, hanem Isten értékteljességét is, hiszen tele van a világ a Te dicsőségeddel!” — mondja Izajás (6. fej.), amiben Isten *részesíti* az embereket...

Erről a ragyogásról beszél Szent Pál, amikor a feltámadt emberi test tulajdonságait sorolja fel: „Dicsőtelenül vetik el — dicsőségben támad föl...” (1Kor 15,43), közben azzal érvel, hogy más az égi test „ragyogása” mint a földié, — és itt is a „claritas” szó található...

— Ez olyan dolog, hogy a légkör fényes lesz, mert megjelent a fényforrás és a tárgyak elnyelik a fényt, — ez azt jelenti: *részesednek* benne...

A fizika törvénye szerint, az a tárgy fényes, ami visszaveri a fényt... A hasonlat nem inkább ennek felel meg? Nem ebben a visszatükrözőedésben áll a feladatunk...?

— Természetesen, hozzátartozik a *fény visszaverődése* is. Ez a második Korintusiaknak írt levélben található: „Isten, aki azt mondta: „A sötétségből támadjon fény” — világságot támasztott a mi szívünkben is, hogy felragyogjon nekünk Isten fényességének ismerete (ad illuminationem scientiae claritatis Dei) Jézus Krisztus arcán, (4,6).

Az én feladatom, hogy észrevegyem, megértsem a meghaló és feltámadó Krisztus arcán az Atya fényességét, ami már engem is megvilágít. — Így aztán — és ez már Maga mellett szól — visszaverődik rajtam, mint egy prizmán, az Atya fényessége mások

számára is. Miközben magam haladok „fényességről fényességre”, — közben árasztom másokra is Isten fényességét, Krisztus ragyogó arcát. A kettő együtt jön létre!

A fényessége teljében ragyogó Krisztusról beszél János apostol a Jelenések könyvében: „Amint megfordultam... hét arany gyertyatartó között Emberfiához hasonlót láttam... Feje és haja fehér volt... arca pedig olyan, mint a teljes fényében ragyogó Nap. ...Ő rámtette jobb kezét és így szólt: Ne félj! Én vagyok az első és Utolsó, és az Élő: halott voltam, de most örökkön örökké élek” (1,12—18)

Életünk értelme tehát — az egészet összefoglalva —, hogy egyre magasabb életre jussunk. Az öntudatos élet és a szabad élet több, mint a pusztán biológiai élet. Az az élet, amit valaki szeretetből fogad el, magasabb élet lesz, és egyre inkább a Tökéletesség felé tart...

De, ha valaki nem hívő vagy nem keresztény vagy egyáltalán semmit sem tud a krisztusi életéről, hogyan részesedhet benne? Sok ilyen ismerek, de ha valamit kérnek tőlük, akármilyen nagy áldozat is legyen, jó szívvel megteszik...

— Igen! — Az ilyen eljut a magasabb életre. Természetesen. Mert, ahol igaz szeretet van, ott az Isten!

Készült 1990. április 3-án

A beszélgetést feljegyezte: Széll Margit

Hivatkozások irodalma:

1. Fondamenti di una antropologia, Ed. Fiorentina, Roma, 1960. — Il mistero della Croce, Quereniana, Brescia 1978. — Az ember jövője, TKK, Roma 1981. — 2. Jacques Monod: Le Hasard et la nécessité, Seuil, Paris, 1970. — 3. Arnold Toynbee: A Study of History 12 kötetben; — Hellenisme: The History of a Civilization — vö. Mérteg, 1972/2. — 4. Fondamenti di una antropologia, Ed. Fiorentina, 1960.

AZ ÉLET MÉRTÉKE: KRISZTUS! — „Az ember szíve mélyéig érteni akarja önmagát. — Nemcsak futólagos pillantást vet önmagára, amellyel tökéletlenül, külsőleg megmutatózó magyarázatokat és szabályokat lát az életben — hanem KRISZTUSHOZ KELL MÉRNIE ÖNMAGÁT, — félelmeivel, gyöngeségeivel és bűnösségével, életével és halálával. — Az embernek mindenestül bele kell öltöznie Krisztusba; föl kell vennie és magáévá kell tennie a Megtestesülés és Megváltás teljes igazságát, hogy újra megtalálhassa önmagát...

Micsoda értékkel rendelkezik az ember a Teremtő tekintete előtt, ha „ilyen nagy megváltóra lett érdemes” (Gal 3,28) —, ha az Isten „egyszülött Fiát adta érte, hogy az ember el ne vesszen, hanem örök élete legyen”? (Az „Exultat” szövegéből)

II. János Pál „Divini Redemptoris” enciklikája 10.

KÉRDÉSEK ÉLETÜNK ÉRTELMÉRŐL

Mi végett vagyunk a világon?

Egy alkalommal részt vettem olyan kötetlen beszélgetésen, amelyet egy lelkes orvos szervezett a deviáns fiatalok problémájának megtárgyalására. Különböző foglalkozású személyek voltak jelen, akik valamilyen formában találkoznak fiatalokkal. Sokféle észrevétel, javaslat hangzott el, az adottságokra jellemzően inkább „de jó volna” hangnemben. Végül megszólalt egy rendőrtiszt: „Mikor gyerek voltam, a hittanórán ezzel kezdtük: Mi végett vagyunk a világon? A mai fiataloknak fogalmuk sincs arról, hogy mi végett élnek.”

Amit a rendőrtiszt mondott, nem volt újdonság, de elgondolkodtatott. Az új szellemben készült magyar (és külföldi) hittankönyvek rendre kihagyták ezt a kérdést. (Kivételt a régihez visszanyúló „Jézussal élünk” hittankönyv jelent.) Persze azon lehet vitatkozni, hogy mennyire élményszerű ez a kérdés egy gyereknek, de maga az a tény, hogy a tanuló kap egy világos, határozott választ élete céljára, nem mellékes szempont. Különösen, ha a hitoktató ügyesen kifejti: s ha ez mint alapvető kérdés, ismételten előkerül. Ez a válasz minden dogmatikus felhangja mellett is olyan válasz, ami a gyerekekkel érzékelteti, hogy az életcél nem egyéni tetszésre bízott ügy. Ugyanakkor az is kifejeződik benne, hogy az életcél akkor is érintetlen, ha történetesen nem látom életem célját. Mai nyugtalan, állandóan változó világunkban halatlán *előnyt jelenthet, ha az emberek vannak kész, határozott válaszai bizonyos kérdésekre.* Egy pszichológus a növekvő alkoholizmus egyik főokát éppen abban jelölte meg, hogy a modern világban állandóan választások elé vagyunk állítva, s kész modellek hiányában igen megterhelő a döntések sorozata. Az mindenestre kétségtelen, hogy a tanácsstalanság súlyosan üli meg mostanában az emberek lelkét.

Az általános tanácsstalanságon túlmenően különösen veszélyes az *erkölcsi bizonytalanság*, amely egyre fokozódik. És éppen az örvendetes politikai változások bonyolították tovább az etikai kaoszt. Egyrészt átélik a fiatalok, hogy eddig alapvetően becsapták őket. Ki garantálja, hogy ezután a hazugság, manipulálás végérvényesen megszűnik-e? A fiatalok megtudták, hogy a hősnek hitt személyek aljas, gonosz vagy értéktelen emberek. Mernek-e még hinni hőskökbén? A múlttal való szembenézéskor minduntalan elhangzik: „zárjuk le, bocsássuk meg a múltat!” Ez ugyan nagyon keresztényien *hangzik, de nem jelenthet annyit is, hogy nem érdekes az igazságosság? Hogy a rossz nyugodtan kaphat jutalmat, a jó pedig viselje el türelemmel a sérelmeket? Az igazságszolgáltatás említése nélkül nem beszélhetünk megbocsátásról!* Természetesen nem egy ószövetségi megtorló istenképet kell hangoztatnunk. Az is természetes, hogy nem nekünk kell megtorolnunk az igazságtalanságokat, de arról beszélnünk kell, nem mindegy, hogy valaki jót cselekszik-e vagy rosszat! Isten megbocsátása sem kézegyintés, hanem az Ő szentségének kiárasztása a bűnösre. Isten valóban megigazulttá teszi a bűnöst. Szent Pál szavai szerint: „Mit mondjunk tehát? Maradjunk meg a bűnben, hogy a kegyelem gyarapodjék? Szó sincs róla! Ha egyszer már meghaltunk a bűnnek, hogyan élhetnénk tovább benne?” (Róm 6,1—2).

Célom az életcélom?

Látszólag az a probléma lényege, hogy az emberek nem tudják, mi az életünk célja. De a helyzet, sajnos, bonyolultabb. Vegyünk egy kisarkított példát. A legtöbb alkoholista jól tudja, hogy alapvető, döntő célja lenne az alkohollal való szakítás. Bár kétségtelen, hogy a legtöbb alkoholista nem ismeri be, hogy ő valóban az, és mindig „meg tudja okolni”, miért iszik, — valójában életének minden problémája egy pontosan megfogalmazható tényből, az ivásból fakad. Így tehát a cél is világosan áll előtte: többször meg is fogad-

ja, hogy nem iszik többé. Mindennek ellenére tovább iszik, vagyis az elméletileg pontosan körvonalazható cél mégsem célja akaratának. (Leegyszerűsítve fogalmazok, tudva, hogy milyen bonyolult testi, lelki, közösségi vonatkozásai vannak az alkoholizmusnak.)

Hasonló *szétválást figyelhetünk meg* azonban a többi embernél is *a cél meglátása és vállalása között*. Szakemberek bőven adnak bölcs életviteli tanácsokat, mi magunk is megfelelően szólnak hozzá mások életéhez, de magunkra már nem alkalmazzuk a kapott vagy általunk adott bölcsességet. Csak néhány példa: „Tudom, hogy többet kellene pihennem, de hát nem érek rá!” — „Én is érzem, hogy többet kellene törődnöm a gyermekeimmel, de mikor?” — „Persze, hogy nem kellene folyton idegeskednem, de mit csináljak?” — „Jól tudom, hogy nem olyan fontos erre pénzt kiadni, de hát ha mások is megveszik, én miért ne?”

A példákat tetszés szerint lehetne sorolni. Mind azt a magatartást illusztrálják, hogy az ember igazában nem teszi céljává azt, amit egyébként helyesnek tart. Ha megkérdeznénk: „akarod a család békéjét, akarod, hogy egészséges légy, akarod, hogy nyugodtabb életed legyen, stb.” — a válasz határozott igen lenne. Az a paradox kép áll tehát előttünk, hogy a célunkat nem akarjuk. De hát akkor mit akarunk? Ha negatív tennénk fel a kérdést: „akarsz beteg lenni, békétlen családban, hajszoltan élni, stb.” — a válasz éppolyan határozott lenne: Nem! A helyzet paradox, épp annyira, mint az alkoholista esetében. Az alkoholistánál függőségről beszélünk. Nem beszélhetünk a többi ember életében is függőségről? És *az életcél elfogadása nem éppen azt jelenti, hogy megszabadulok függőségeimtől?*

Ewa Osiatynska varsói pszichológus hasonlata szerint a gyógyulás útján elinduló alkoholista ahhoz az emberhez hasonlít, aki egy lefelé haladó mozgólépcsőn felfelé megy. Életet kitöltő feladata van, mert amelyik pillanatban megáll, lefelé tart. Függő ember esetében tehát a kicsinek tűnő cél életcélá válik. Az átlagember függőségeiből való kibontakozás szintén életcél lehet. Érdekesen fogalmazta meg ezt egy házaskiscsoportban az egyik nő: „életünk állandó megméréstetés.”

„Ember, küzdj és bízza bízzál!”

Több kiscsoportban, sőt az egész templomi közösségben is feltettem a kérdést, hogy válaszoljanak az élet értelmével kapcsolatban. A beérkezett válaszok között voltak olyanok, amelyek így hangzottak: „hogy ezt a világot fenntartsuk, építsük, fejlesszük, tökéletesítsük.” Vagy másképp: „világunkat úgy tökéletesítsük, hogy az egyre gyarapodó emberiség számára is lakható maradjon.” Ilyen és hasonló válaszok nagy felelősségérzetről tesznek tanúságot. Sőt! Túlzott felelősségérzetről. Ki vállalhatja komolyan ezt a feladatot? Az egyén számára nem vágy-e, nem aggodás-e a világ sorsáért való felelősségvállalás? És itt, azt hiszem, nagyon aktuális problémát érintettünk.

A XX. századi ember — modern tudományában és technikájában bízza — *hozzálátott, hogy minden problémát megoldjon*. Valahogy Isten helyébe lépett, akár materialista, akár hívő változatban. Jól ismerjük a hatvanas évek eufórikus hangulatát, amikor komolyan hitte az emberiség, hogy sorra megoldja nehézségeit természeti, gazdasági, szociális szinten. Ma már túl vagyunk ezen az időszakon, és lemérhetjük eredményeit, pszichológiai hatásait. Ma már kiderült, hogy az, ami a feladatokkal való becsületes, felelős szembenézésnek látszott, valójában az Isten kiiktatása volt. Materialista szinten ez nyíltan fogalmazódott meg: „Az ember nagykorú lett, nincs szüksége Istenre.” Teológiai szinten az eszkatologikus és szakrális dimenzió elhalványulásában jelentkezett: a földi feladatok, szociális programok megelőzték az Istennel való kapcsolatot. Ekkor lett divat az „Isten halála” teológiai vadhajítás.

Ma már világos, hogy az ember nem tud minden problémát megoldani, hogy mégis szükség van csodákra is, hogy a jószándék nem elég, kellene a karizmák is. Az is világossá lett, hogy ebben *a feladat-központú szemléletben a világ személytelenné vált*. A másik ember is elsősorban feladatként jelentkezett: helyezük munkahelyre, iskolába, kórházba, szociális otthonba, kapjon lakást, képzést, fizetést, stb. Illetve a diktatúrákban:

legyen tagja különböző szervezeteknek, s ha nem illeszkedik be, likvidálódjék. A személyes kapcsolatok háttérbe szorultak.

A világ gondjával vesződő ember másik pszichikai teherképe a *túlméretezett feladat súlya*. Állandósult kudarcélmény és részben büntudat. Ez nemcsak a társadalmakat sújtja, hanem az egyént is, hiszen a közszellem hatására az egyén is meg akarja oldani élete, családja minden problémáját. Egyszerűen nem hajlandó tudomásul venni, hogy nem lehet minden problémát megoldani! Ingerült, ha nem sikerül minden álma, elképzelése, legyen az bármennyire tisztességes vagy tisztességtelen. Szerencsétlennek vagy hibásnak érzi magát álmai szerete foszlása miatt, vagy pedig másokat okol értük. — Impozáns a modern ember felelősségvállalása, de csak a madáchi kiegészítéssel: küzdj és bízva bízzál!

Feladat vagy adomány?

Életünk értelme, célja a viszonylag is kiegyensúlyozott ember előtt úgy jelentkezik, mint feladat, amelynek megvalósítására törekszik. „Az élet értelme szerintem az, hogy a világot emberibbé tegyük... Gyerekeket nevelünk, akiket magunknál különbbé szeretnénk tenni, hogy egy generáció múlva ezzel is szebb legyen a világ. Dolgozunk, hogy a biológiai szükségleteinket jobban ki tudjuk elégíteni, és az ilyesfajta hiány ne keserítse az életet... Végezetül azáltal, hogy a világot emberibbé tesszük, egyben istenibbé is tesszük” — válaszolt a feltett kérdésre egy fiatal mémök. Másvalaki ezt írta: „Mi az élet értelme? A jó célok rendszere.” Az ilyen típusú válaszok burkoltan azt is tartalmazzák, hogy az élet értelme felismerhető, evidens dolog, még ha egyesek más-más árnyalatban látják is.

Sajnos, az élet sok példája igazolja, hogy az *élet értelme teljesen eltűnhet az ember szeme elől*. Az öngyilkosok, depresszióban szenvedők, kábításba menekülők nagy száma mutatja, hogy az életcél nem mindenki számára világos vagy valóságos dolog. Egy alkalommal egy öngyilkos-jelöltet próbáltunk meg többten lebeszélni szándékáról. Minden érvünkre ez volt a válasza: „Ti így látjátok a dolgot, ahogy mondjátok. Igazatok van. De én érzem át a magam helyzetét! És én a helyzetemet ismerve, tudom, hogy nincs más megoldás, mint az öngyilkosság!” Sok lelkipásztor vagy rokon, barát élte már át azt a vergődést, hogy nem tudja meggyőzni a másik embert arról, hogy az életnek van értelme. S ha ez egyszer így van, nem kell-e tudatosítanunk, hogy az *élet értelme elsősorban ajándék, kegyelem?* Az, hogy én látom (még ha pontatlanul is) az élet értelmét, az éppoly adomány, mint az, hogy nem születtem vaknak. És csakis ebből az alapállásból kiindulva tudjuk a másik ember számára hozzáférhetővé tenni az élet értelmét. Az élete értelmét vesztett ember az önpusztítás felé sodródik, életére nem tud Igen-t mondani. Hogy ugyanakkor én látom életem célját, az nem ezért van, mert okosabb vagyok nála, hanem mert *megajándékozott* vagyok. És *megajándékozottságom örömevel én mondok Igen-t a másik életére*. Ez a *szeretet aktusa*, amelyben a reményvesztett ember megérzi, hogy „mégiscsak kell valami értelmének lennie életemnek, ha a másik szeretni tud engem.” — Örültem, hogy ilyen válaszokat is olvashattam: „Az élet értelme rádöbbenni a teremtő Isten gondviselő szeretetére.” Vagy: „Az élet értelme, hogy Isten, a Szeretet, velem unióba lépve, így engem is kiteljesítve... az embereket, a teremtett világot magához vonzza, szeretetével beburkolja, megszentelje.”

Járás a mozgólépcsőn

Az alkoholistákkal kapcsolatban említettem már a mozgólépcsős hasonlatot. Terjesztük ki ezt most mindenkire, akinél problémássá válik az élet értelme. Az előbb említett öngyilkos-jelölt világosan megmagyarázta nekünk, hogy neki igaza van. Igen ám, de ez az igazság őt elpusztítja! *A pusztulás elől csak úgy tud megmenekülni, ha megtagadja saját látását*. Ez a szó legteljesebb értelmében vett önmegtágadás számára, azonban ez nyitja meg az élet felé vezető kaput. És éppen ezért az önmegtágadás egy teljesebb élmény egyik — nehezebb — oldala. A másik oldal a hit, ami azt jelenti, hogy *amikor lemondok saját látásomról, saját döntésemről, kapok helyette egy másikat*.

Nem véletlen, hogy a Névtelen Alkoholisták 12 lépése (alapelve) így kezdődik: „— 1. Beismerjük, hogy tehetetlenek vagyunk az alkohollal szemben, — életünk irányíthatatlanná vált. — 2. Meggyőződünk arról, hogy csak egy nálunk hatékonyabb Erő képes helyreállítani lelki egészségünket. — 3. Elhatároztuk, akaratumkat és életünket a saját felfogásunk szerinti Isten gondjaira bízunk.”

Az élet értelme tehát szükségszerűen összefügg a hittel. Emlegettem már, hogy bizonyos értelemben mindnyájan függőségekben élünk. A mai bonyolult társadalom, az egymásrautaltságok sokfélesége, az összepréselt emberek állandó egymásra hatása nem teszi lehetővé, hogy életünket úgy alakítsuk, mint elképzeljük. A mai ember úgy érzi, sodródik. *Egyetlen szabad terület marad: önmagunk.* Az események és dolgok forgatagában az én egyéni hozzáállásom tőlem függ. Illetőleg pontosabban fogalmazva, hogy azt hozom-e ki magamból, amit Isten elgondolt rólam és, aminek alapját adottságaimban megadta.

Legigazibb életcéloom önmagam kibontakoztatása Isten terve szerint.

Ez nem jelenti, hogy öncélúvá válok, hiszen mások számára csak úgy tudok ajándék lenni, ha önmagamban értékeket hordozok.

A gyógyuló névtelen alkoholista számára egész életre szóló program az, hogy elismeri alkoholista mivoltát, és életét eszerint alakítja: egy csepp alkoholt sem fogyaszt, rendezi az ivás miatt összezilált kapcsolatait családjában; és sohasem érzi letudottnak, teljesítettnek ezt a programot. Mi mindnyájan hasonlóképpen egy életen át eredeti bűnnel terhelt, de megváltott emberek vagyunk. A belénk oltott kegyelem erejében egy életen át haladunk a „mozgólépcsőn felfelé”, Isten irányában. Isten lesz a mi „életerünk”, amelybe belenövünk. A cselekvés, a hozzáállás oldaláról közelítve mondhatjuk, hogy életünk értelme a szüntelen haladás. Szépen fejezte ki ezt egy fiatal tanárnő kérdőpontjaimra adott válaszában: „Életünk tehát állandó küzdelem, amelyben azonban az Úr nem hagy magunkra minket... Ilyenformán nem reménytelen ez a földi küzdelem, hatalmas erő pártfogol minket útunkon, csak merjünk minél többször reá hagyatkozni.” — Egy idősebb hívő nem küzdelemről beszél, ő már fáradt a küzdésre, de érzékeli a haladást: „Ahogy az ember öregszik, úgy fordul a gondolata Isten felé. Hisz földi életünk csak egy átmenet, de ezt az ember csak felnőtt fejjel érti meg, amikor látja a tűnő napokat, éveket, akkor döbben rá, hogy mi az élet értelme.”

Üdvösség

Nemcsak vallásos embereknek, kiscsoportok tagjainak tettem fel az élet értelmére vonatkozó kérdést, hanem állami gondozott fiataloknak is. Az ideai iskolaévben foglalkoztam egy ilyen csoporttal. Én jártam el az intézetbe, s a kezdeti bizalmatlanság után szívesen jöttek el a számukra adaptált hittanórákra. Koruk 14 évestől felfelé volt, tehát az a korosztály, ami családban felnövő fiataloknál is problémás. „Na, mit gondoltok, miért is élünk?” — kérdeztem tőlük egy alkalommal. Féltem a hallgatástól vagy negatív válaszoktól. Öröndetes meglepetésül a válasz lényegében egy szó volt: „Hogy *boldogok* legyünk.” (Utána aztán meg lehetett beszélni, hogy mi is a boldogság.) Mindenesetre a vigasztaló számomra az volt, hogy ezeknek a fiataloknak lelkéből nem oltotta ki a boldogságvágyat a szüleik részéről tapasztalt szeretetlenség.

Végző célunk valóban nem a küzdelem, hanem a boldogság.

Ennek vágyát hordozzuk szívünkben, és ennek előképe csillan fel bizonyos élethelyzetekben, mikor átéljük a beteljesedést, a „megérkezettséget”. Ezt látjuk sugározni sokszor a kisbabákon, amikor már kontaktusba tudnak kerülni az őket körülvevő világgal, és látszik rajtuk, hogy „élvezik az életet”. Ez jelentkezik sokszor az új szakaszt kezdő kisgyerekeken: „már ovis vagyok, — már iskolás vagyok... Még érettebb formában jelenik meg az igazi szerelemből házasodó fiataloknál. Már nem kell küzdeniük egymás szerelméért, már célba értek. „De szép az élet!” — olvasható le arcukról.

Földi életünkben ezek csak átmeneti időszakok, elővételezései a beteljesedésnek.

Befejezésül kérdezzük meg azt, aki legjobban átélte az életcél titkát és szolgálatát, — *Jézust. Ő tud hitelesen nyilatkozni az emberi élet értelméről.* Hadd idézzük főpapi imájának idevágó mondatait: „Atyám, elérkezett az óra... Én megdicsőítettelek a földön; a feladatod, amelynek az elvégzését rám bízad, elvégeztem. Most te is dicsőíts meg, Atyám, magadnál: részesíts abban a dicsőségben, amelyben részem volt nálad, mielőtt a világ lett. Kinyilatkoztattam nevedet az embereknek, akiket a világból nekem adtál. A tiéd voltak, s nekem adtad őket, és megtartották tanításodat. Most már tudják, hogy minden, amit nekem adtál, tőled van... Atyám, azt akarom, hogy akiket nekem adtál, ott legyenek velem, ahol vagyok, s lássák dicsőségemet, amelyben részesítettél, mivel már a világ teremtése előtt szeretted” (Jn 17,1.4—7.24).

Az evangélista a búcsúzó Úr ajkára adja e szavakat, és bizonyára nem alaptalanul. Valóban egy búcsúzó ember élménye rezeg bennük. Jézus visszanéz földi életére, s ennek részben tipikusan emberi, részben rendhagyó életútnak vezérfonalát mondja el. Mennyi minden fért bele Jézus földi életébe! Szegénység, menekülés, ismeretlenség, munka, sikerek, emberi találkozások, tanítványok és ellenségek. Nem csoda, hogy ezt az életet látva, annyiféleképpen értelmezték a kortársak és a későbbi emberek is Jézus életének titkát. De Jézus nem akar bizonytalanságban hagyni minket. Oly tündöklően egyszerű az ő életének értelme: az Atya szeretetéből jött közénk, hogy az Atyát megismertesse. Életének minden eseménye, egyhangúsága és lüktető fényei mind az Atyát tükrözték. Küldetését befejezte; mi más lehetne az utolsó, legnagyobb kinyilatkoztatás, mint hogy a halálon keresztül is, de visszatérjen az Atyához, s így minket is odavonzon.

Jézus nyomán mi is világosan meg tudjuk fogalmazni életünk célját: mind jobban: mind élményszerűbben megismerni az Atyát, akinek szeretetéből kerültünk mi is e világba; viszontszeretetünkkel hozzákapcsolódni, s így mások számára is megismertté tenni Őt; majd a halál nagy eksztázisában visszatérni Hozzá.

Bán Endre

AZ „ÉRTELMÉNEK” GYÓGYÍTÓ EREJE

— Viktor E. Frankl logoterápiájának módszeréről —

„Aki a legszörnyűbb esetekben nem veszti el az eszét, az sohasem veszti el!”

Lessing

Sokféle módon lehet erősíteni, vigasztalni. De valakit úgy visszahozni az életbe, hogy megtapasztalja az „élet értelmét” — azt *Viktor E. Frankl* kísérletezte ki önmagán, hogy segítsen másokon. Saját élményeiből dolgozta ki ma már világszerte ismert és alkalmazott *logoterápiáját* — gyógyító módszerét. — Hogy lényegébe bepillantsunk, néhány előzményre van szükségünk.

„Az egyed akkor válik igazán emberré, amikor tudatosan benne egy ígéret, egy reménység, hogy van értelme életének.” — vallja *Gordon W. Allport* „az emberi méltóság” pszichológusa. — Itt nem feltétlenül a „tűlpárti jelzések” megragadásáról van szó, hanem arról a tudatról, ami belülről serkent, frissít, mint a szükséges bioenzim: Van miért élnem!

Alanyi átélés — tárgyi fogalom

A gondolkodó ember sejtéseit szereti *fogalmilag* tisztázni, „biztosat” tudni mindarról, ami tőle függetlenül adva van: Mi ez az élet? Mi az egész lét? Célba jutok-e vagy hanyatló létem pusztulásba vezet? — Egyáltalán az élet értelmét keressük-e vagy a célját? Hogyan függ ez a kettő össze? — Az embereknek évezredek keresése megeremtetten

megfelelő fogalmakat is. Így beszélünk valaminek az *értelméről* (ráció) úgy, mint a megismerés *tárgyáról*, — a megismerő értelem (intellektus) az *érthetőt* ragadja meg, mint a tulajdonságok hordozóját az érzékelhető dolgokból (intelligibile in sensibili). — A logikában a rációval keressük a választ a miért,? — kérdéseinkre, azaz rátapintunk az *okokra*, mindenek előtt a *célokra*. Aquinói Szent Tamás e kérdést így foglalja össze: „A ráció először is úgy értendő, mint *megismerő erő*. Másodszor valaminek a *megokolása*: ezt ezért, meg ezért tettem. Harmadszor *elvonatkoztatja az egyszerűt a sokféleségből*”. (Comment. super librum de divinis Nominibus, cap 1.5)

A Teremtés könyve szerint az ember „nevet ad” a dolgoknak, tehát azoknak értelmét kutatja. Amikor „mi az élet értelme” után kérdezzük, egyszerre keressük az érhető lényegget, és dinamikus tekintve, a célokat is. A *cél* az a *jó*, amit el akarunk érni, ezt az erkölcsi rendben *értéknek* nevezzük.

Más kiűnik, hogy *a továbbiakban nem valami tárgyi, filozófiai nézetet akarunk elfogad(tat)ni, hanem azokat a tapasztalati lehetőségeket, amelyek az alanyt a célhoz vezetik.*

J. Nuttin belga pszichológus² szerint a lehetőségek és a szükségletek között elsők a *biológiai célok*. Elérésükkel és ösztönös kielégítésükkel *jó* közérzetet, átmeneti megnyugvást okoznak. — Az embernek *psicho-szociális céljai* is vannak: kapcsolatot teremt társaival, igényli a *társaságot* — és ez kielégíti. Jó vacsoráért, kellemes szórakozásokért sokat áldoznak az emberek, és egyeseknek többre nincs is igényük. Végül, az igazán emberiek a *racionális-szellemi* igények. Azt is meg kell említeni, hogy sokan vannak, akik az előbbi szükségleteiket szociálják minimálisra, hogy szellemiségben felülmúlják önmagukat; eljussanak a teljes önmegvalósításig, céljuk végső beteljesedéséig, a *teljes Jósághoz*. — Amíg az ösztönös szükségletek *belülről követelik* jogukat, addig a szellemi igényeket a *jó* mint *cél vonzza*, felemeli (esetleg le is ránthatja) az embert. Például egy „jó cipő” mozdulatlanul is vonz a kirakatban, — és milyen anyagi áldozatot vagyunk képesek hozni, hogy megszerezzük! — Akit viszont az isteni Jóság vonz, az áldozatok árán „lemond önmagáról és minden teremtett dologból kifosztva, a lélek a sötét éjszakájába fogadja be az Istent” — mondja Keresztes Szent János.

„Csak öntudatosulásunk árán vagyunk képesek ösztöneink parancsaiból kilépni — és megvédeni magunkat attól is, hogy a történelem magával sodorjon” — mondja *Allport*, és ezen az alapon *azonosítja a szabadságot az öntudattal*, mivel csak szabadságunk erejével formálhatjuk magunkat. „Itt nem a szabadakarat erkölcsstani vonatkozásáról van szó, — hanem arról a *lelki készségről, amivel szívósan alakítom adottságaimat, hogy a legnehezebb körülmények között is fenntartsam magamat*” — írja *Rollo May* filozófus. A szabadságot az ember *reméli jövője* táplálja, és ezért szorosan összefügg az *élet értelme* keresésével, amint *Kierkegaard* mondja:

„Aki hisz a szabadságban az nem vesztegeti idejét az adott nehézségekkel szembeni küzdelemre, hanem felhasználja azokat, mint lehetőségeket.” — Íme ezek az alapelvei a logoterápiának!

A tapasztalatok tudatosítása

A lehetőségek kiaknázására sajátos felkészültségre, késztetésre van szükségünk, hogy kialakítsuk egyéni beállítottságunkat, viselkedésformánkat, valamint az *értékek* iránti érzékenységünket. Az *érték* maga az a *jó*, és *cél*, amit szeretnénk elérni. A közvetlen célok, a kis értékek, a részleges javak minták, példák, — melyek csak időleges nyugalmat hoznak — tovább serkentenek az igazi Érték eléréséhez. *Frank*/bibliai hasonlattal élve mondja: Az embernek az érték olyan, mint a pusztába vándorló Izraelnek a tűzoszlop volt. Mindig előttük járt, mutatta az utat, erőt adott és továbbhaladásra készítette Isten népét.

Az ember személyi értékét, a *személyiség nagyságát* *Frank*/a célkeresésének *erősségével*, méri, azzal, hogy ki mennyire használja fel lehetőségeit. A *személyiség milyenségét* pedig céljainak tisztasága, indokainak *emelkedettsége* határozza meg. *Frank*, aki évtizedekig kórházban gyógyított, majd a koncentrációs táborban maga is nyomorúságos körülmények közé került, amennyire volt ereje — *figyelt*. Észrevette, hogy sok társának a végelgyengülé-

sét vagy öngyilkosságát nem annyira az éhezés vagy a gyötrelmes körülmények okozzák, hanem *emberi méltóságuk* megtiprása viszi őket a halálba. Ezért próbálta önmagának és társainak a személyes méltóságát kivédeni azzal, hogy az életet valami módon „megélésre méltóvá” tette. Megtapasztalta azt, amit később az ember egész életére érvényes törvényszerűségnek ismert el: Csak az marad életben, aki célt tűz maga elé! — a táborban a reggeli ébredés volt a legszörnyűbb, ekkor még az erős lelkű bajtársak is sírtak a rájuk váró nyomorúságtól. *Frankl* felismerte, hogy akár egy előző napról félretett kenyérfalat kis öröme is megnyugvást okozhat. Hamarosan a többieknek is ezt, vagy hasonlót tanácsolta. Volt, aki egy szeretett személyre koncentrált. *Frankl* magát viszont az a nagyszerű terv sarkallta: „Ha túléltem mindezt, felismeréseimmel sokakat fogok meggyógyítani! Megtanítom az embereket, hogy egymást „jó szóval segítsék”. Így született meg logoterápiája (fontos jegyzet)⁴

A céltalanság kísértése

Mindannyian hajlamosak vagyunk, bizonyos körülmények között, az életet negatív oldaláról nézni:

„Mindig csak a mulandóság tarlóit nézegetjük, és nem vesszük észre azokat a telecsűröket, melyekbe életünk természet elraktározta: a megvalósított terveket, a megalkotott műveket, a megélt szerelmeket, és a bátran, méltósággal kiállott szenvedéseket. Ezek adják az ember jelenlegi helyzetét is felülmúló igazi értékeit. Az értékek a múltból vezethetők le, és ezért eltörölhetetlenek.”

Azonban a beteg, a károsodott, a nehéz helyzetben lévő képtelenek a „célnak élni”, a „jövő érdekében” valamit is tenni. Ezzel máris a „belső szétesés” első jeleit mutatják. Könnyen bekövetkezhet a valóságtudat teljes értékvesztése: az ilyen ember „elhagyja”, „elejti” magát, egyszerűen passzívvá válik, alkohol vagy kábítószeres rabja lesz, ami gyakran öngyilkossághoz vezet. Már kezdettől konkrét tanácsokkal kell segítenünk a veszélyeztetettet és gyorsan tenni érte valamit, hogy *felülmúlja önmagát, túlélhessen adott helyzetén*. — *Nietzsche* milyen jól meglátta, mégsem volt ereje megvalósítani: „Akinek van *miért* élnie, az a mindenféle *hogyan* is elviseli.”

Ha korunk céljavesztettjeivel próbálunk számot vetni, akkor először is a *fiatalokról* kell szólnunk. Egy részük csak a biológiai szükségletek szintjén él, csapatokba verődve. Egyik taxis mondta az autópályán száguldó fiatalokról: „Ezek elpusztítják önmagukat, gyilkolnak másokat, — mert nem tudják kudarcaikat feldolgozni.” Kevesen törekednek komolyan a racionális-szellemi szintet elérni. — A másik csoport tagjai napjaink „ifjúság imádatában” könnyen jutnak előre és a korosodó embert, mint „társadalmi értékben csökkentet” kiszorítják. Valójában azonban, bármilyen hangosak is ezek a fiatalok — még csak várakoznak a jövő lehetőségeire — rendszerint szüleik, rokonaik, sőt az idegenek megelőlegezett javaiból élnek. És mégis, a nyugati kultúrtársadalom fiataljainak 42%-a, a kábítószeresek közel 100%-a céltalannak mondja az életét!

A növekvő gazdasági létbizonytalanság is rettegést kel. Egy munkanélküli jól fogalmazta meg helyzetét: Azzal, hogy nincs munkám, egyre csúszom lefelé, családom, környezetem megvet. Úgy érzem, emberi méltóságomat is kétségbe vonják, ezért felejteni akarok. Egyre többet iszom, elhagyom magam, hiszen „semmi értelme” sincs, hogy éljek. Ez előbb-utóbb úgyi öngyilkossághoz vezet!” — Az alkoholisták 90%-ban „céltalannak” látják az életet, ezt nevezik meg ivásuk okaként is. Amint látjuk, ördögi kör ez.

A nyugdíjasok krízise is egyre fokozódik. Gyermekeik már régen elhagyták őket, kiszakadtak a szokott társaságukból. Még a jómóduak sem tudnak mit kezdeni életükkel. Egyre növekszik a kisnyugdíjasok száma, akik nélkülöznek, magukra maradnak, betegségekben is alig kapnak segítséget.

— Napjaink sajátos áldozatai az ún. „*felesleges emberek*”. Sikert hajhászó világunk csak „csódtömegnek” nevezi a boldogulni képteleneket. Közöttük vannak bűnözők, üldözöttek, megkülönböztetettek, szellemi, testi károsodottak, börtönviseltek, halálra szántak vagy éppen halálra ítélték. — Történelmünk ebben a pillanatban talán (?) megfékezi az életre „méltatlanok” „tömeges megsemmisítését”. De folyik kiszorításuk a társadalomból. És akkor még nem beszéltünk a „halálba küldött” magzatokról, az „alig” gondozott öregekről, a szennyes ágyakban vegetáló súlyos betegekről, haldoklókról.

Összegezve

— *A céltalanság* — mint tudjuk — nemcsak elesettséget, *depressziót, hanem agressziót is kelt (irigységből fakadó brutalitás, nélkülözés miatti lopás-rablás-gyilkosság mind ideesorolható).*

— *A céltalanság „ragadós”*; másokat is magával ránt. Könnyebb sötétnek látni bizonyos esetekben a helyzetet, mint reménykedni. Egyre terjedőben van, hogy a nehéz helyzetre még „rájátszanak”. Az éretlenek között terjed a „világcinizmus”, a „betanult céltalanság”, mint divatos magatartás.

Logoterápia szükséges, de hogyan?

„*A jó szó gyógyít!*” — csak legyen időnk egymásra. Alapfokon ezt mindenki, akiben van átélő és áldozatkészség, gyakorolhatja. Állandóan, különböző formulákban kell ismételnünk: *Az emberi élet semmiféle körülmények között sem veszítheti el értelmét!* — Bármennyire is beszűkített ez az élet, nem benuulhatunk le, — ezért valami belső (mozgás)szabadságot kell teremtenünk. Aki sikertelen, próbálja meg a másikat önzetlen szeretettel megközelíteni, — hamarosan ő maga is életre kel. Allport így magyarázza:

„Ahogy törekvésünk gyújtópontja a saját személyes konfliktusokról átirányul az önzetlen célokra, úgy egész életünk egészségesebbé válik.” Elvisehetetlen helyzetben, elrontott életkörülmények között elmondhatjuk:

„Élj úgy, mintha másodszor élnél! Mintha az elsőt teljesen elrontottad volna. De mind-eből most tanultál. Az életünk értelmét beteljesítő — ámde ki nem használta — lehetőségeink elmúlnak. Ha azonban megvalósítjuk lehetőségeinket, azok egyszersmindenkora érvényesek maradnak... Ezek a felhasznált lehetőségek adják az embernek az eljövendőt, az örök és feltétlen értékét, méltóságát — függetlenül azok hasznosságától...”⁵

A gyógyító beszélgetéseknél mindig konkrét célt tűzünk ki:

— *Cselekvésre* indítunk, valami mű, alkotás elkészítésére biztatunk.

— *Bizalmat* keltünk magunk vagy más iránt, aki jól cselekszik, hogy rászorul a tanácsát, példáját célnak tekintse.

— *Passzívan* is elfogadtathatjuk a rosszat, mert abból mindig ki lehet hozni valami jót.

Ezek az apró segítségék — mint közbenső célok viszonyulnak a végső célhoz — olyanok, mint „*egy-egy filmkockák, amelyek összefűzve az egész élet filmjét jelenítik meg előttünk.*”

— *A farkastörvények* mai világában a támadók, a könyörtelenek között kifelé nekünk is bátraknak kell lennünk, de belülről sohasem vehetjük át az erőszakot, ami jellemtorzuláshoz vezet. „*Legyünk farkasbőrbe bújtatott bárányok*” — mondja *Frankl* —, „*hogy a támadók is szóra méltassanak.*”

— Ne csak kifejezett „*elveket*” adagoljunk, vallási tanítást, valamiféle kötelesség- és felelősségtudatot, racionális érveket emlegessünk —, hanem kreatíven *minden olyan ötletet* használjunk fel, — nem tekintve a visszautasításokat —, amire a rászorulók valamiféleképpen fogékonyak mutatkoznak.

— Ha elég *tűrelmesek és figyelmesek* vagyunk, — e kettő a „szóval gyógyítás” főereje — egyszer csak felcsillan a szemekben a „*belátás*”, a „*felismerés*”, hasonlóan ahhoz, amit „*áhá-élménynek*” neveznek.

A tragikus triász

Igy nevezi Frankl azt a hármast, amely gyakran akadályozza az „élet leélhetőségét”:

a szenvedést — a bűnt — és a halált. Ha célt adunk ezeknek, a *szenvedés* eredményes „teljesítménnyé” válhat; — a *bűnből* megtérés és pozitív életvitel fakadhat; — a *halál* pedig lehetőségeink és felelősségeink összefoglalata a célbajutás kapujában.

A SZENVEDÉSBEN mindenképp előbb próbáljunk valamit tenni *csökkentésére és elviselésére*, miközben jó szóval gyógyítjuk és gondozzuk a rászorultakat. Ha a szenvedés okát nem tudjuk megszüntetni, akkor a *szenvedés ellenére kell megtalálni az élet értelmét*: „Az életnek feltétlenül megvan a potenciális értelme, ha nem is bontakozhat ki. Ha a kitűzött cél nem sikerül, akkor szerényebb lehetőségek között kell megvalósítani” — tanította *Frankl*, közben elkészítette feltevése igazolásához szükséges tíz logoterápiás tesztjét, amivel egységes méréseket végezhetett. A nagyszámú vizsgálatból munkatársával együtt megállapította, hogy bárki képes nehézségei közepette értelmet adni életének, és ez nem függ egyenesen az intelligenciától.⁷ Amerikában a Vietnámból hazatérő katonákat vizsgálta. Közülük sokan összeomlottak, megőrültek, öngyilkosságot kíséreltek meg a borzalmak, a kínzások és a fogság nyomán. Mások viszont azt vallották, hogy „saját szenvedésük és mások kínjai láttán” értek „fel nőtte”, váltak „bölcsekké”. — Az IMAS véleménykutató intézet feltett kérdésére: „Kit tisztelnek leginkább az osztrákok?” — A többség válasza nem a nagy embereket, a sportolókat, művészeket idézte, hanem azokat, akik „úrrá tudnak lenni nehéz helyzetükön.”

A III. Logoterápiás Világkongresszuson (Regensburg 1983.) *Frankl* bemutatta a fiatal *Jerry Longot*, akinek egy bűvbaleset alkalmával mind a négy végtagja megbénult. Szájában tartott pálcikával tanult meg gépelni, telefonálni, tévét bekapcsolni stb. Maga mondta el küzdelmeit: „Kitörtem a nyakamat, de én nem törtem meg! Olvasok, pszichológiát tanulok, mert arra készülök, hogy nagyon megérett lelkitanácsadó legyek. Enélkül, a nagy szenvedés nélkül, ezt sohasem érhettem volna el.” Az érdekes az volt, hogy a tévében is közzétett előadást egy öngyilkosságra elszánt nő is megnézte. Utána eldobta pisztolyát és terápia kezelésre jelentkezett. A példákban kitűnik,

- hogy a *szenvedés feladat*, érték a lehetőségek megvalósítására.
- a *szenvedés elviselése* újabb pozitív feladatot rejt magában.

Saját szenvedései közepette ismerte fel *Frankl*, hogy *Freud* mekkorát tévedett a kényelmes karosszékben gyártott hipotézisével: „Ki kellene próbálni egyszer a különböző jellemű embereket, hogy azonos fokon éheztessek. A táplálék hiányával eltűnnek az egyéni különbségek, és a feltörő ösztönsszükséglet fog csak érvényesülni” — állította *Freud*. — Tapasztalataim éppen ellene mondanak *Freud*-nak. Nemhogy nem tűntek el, hanem felerősödtek az igazi egyéni adottságok. Az álarcok leestek, az emberek mássá váltak. Kiderült, hogy ki a gazember és ki az igazi szent. És itt nemcsak Maximilián Kolbét állíthatjuk példának, hanem igen sok egyszerű, becsületes embert, — de sajnos, azonnal hozzá kell tennem — ez utóbbiak vannak kisebbségben.”

A BŰN az ember másik tragikuma, amit *Frankl* nemcsak teológiai, de lélektani értelemben is *mysterium iniquitatis*-nak — a bűn titkának — nevez. A bűnben titokzatos ugyanis az okok és okozatok egybefonódása, valamint az, hogy jó vagy semleges indítékokból hogyan jutnak el egyesek a bűnhöz, sőt büntettekhez. A bűnnek egy másik tragikus lélektani eleme, hogy, sajnos, a bűnös valójában sohasem magyarázhatja meg, mi indította el és hogyan élte meg tettét. — Isten megbocsát a bűnbánóknak, az igazságszolgáltatás kiszabja a méltó büntetést, — ámde a jobbára átlagemberekből álló társadalom sohasem bocsát meg. A kiszabadult „bűnöző” aligha kezdhet új életet. Leromlott szerve-

zetével csak nehéz munkát kaphat. Olyan hangnemben szólnak hozzá, hogy azt nem bírja sokáig. Mivel emberségét nem tudja visszaszerezni, visszaesik, alkoholba menekül, végül lezülés, öngyilkosság lesz a sorsa.

Frankl különös szeretettel próbálta ilyeneknek is megmutatni az élet értelmét. Egész életében rendszeresen látogatta a börtönöket, amint ezt maga is leírja: „Egyszer San Quenten igazgatója (San Francisco) hívott meg gyógyító beszélgetésre, börtönében ugyanis, ahol a legveszélyesebb bűnözők voltak, lázadástól tartott. Összehívtam a rabokat, akiknek többek között ezeket mondtam: Ti is olyan emberek vagytok, mint én, szabadok és felelősek... De ti ezzel a szabadsággal visszaéltetek, bűnössé lettetek és ezért vállalnotok kell a büntetést. Nem akarjátok-e elismerni felelősségeteket, és így felülmúlni bűnötöket?... Ugye ismeritek a Keleti parton a nagy Szabadság-szobrot? — Mi lenne, ha ti a Nyugati parton állítanátok fel a Felelősség-szobrárt?... És az elítéltek láthatóan felfogták azt, amit mondani akartam nekik. Az eredmény nem maradt el.”

A HALÁL az életünkhöz tartozó harmadik tragikum: „Nekünk a halál árnyékában az élet értelme teljességéhez hozzá tartozott a halál is. És lélekben (a táborban) ennek az értelemnek a felismeréséért és elfogadásáért küszködtünk.” — „Megláttam, hogy a táborban mindent elvehettek az emberektől (és ez érvényes az élet minden területére), de a végső szabadság jogot mégcsak nem is érinthették. Mindenki maga dönthette el, hogy az adott körülmények között hogyan viszonyuljon a halálhoz. Volt, aki emberi méltóságát mindvégig megtartotta, és emelt fővel lépett be még a gázkamrába is; és voltak olyanok, akik önmagukat és másokat kezdetől kiszolgáltattak.”

„Magamban is tisztáznom kellett: van-e ennek a borzalmas tömegű szenvedésnek és halálnak értelme, mert ha nincs, akkor a túlélésnek sincs. Ilyen értéktelen véletlenért nem érdemes kockáztatni.” És ekkoriban tört fel *Frankl*-ban valójában a hit. Az „ég ajándéka!” ismételte később is halálos betegeinek, ha valaki emelt fővel tud szembenézni a halállal. Mert semmi kilátástalanság sem kezdheti ki méltóságunkat. Az emberi élet végtelen értelme magába foglalja a szenvedést, a halált, a kínt és az elmúlást.

Amikor a legszörnyűbb időkben éjszaka a halálról beszélgettünk, valaki azt mondta, hogy ilyen nagyszámú halálnak és öngyilkosságnak nem lehet csak a körülmény az oka. És kértek, beszéljek erről. Én is láttam, hogy egyik-másik bajtársunk halálának igazi oka az önfeladás, az önelejtés volt. Akkoriban már én is nagyon fáradt és kimerült voltam, mégis beszélni kezdtem. Idéztem a költőt, aki azt mondja: „Amit te átélsz, azt a világ semmiféle hatalma sem veheti el tőled!” — Beszéltem arról az *öntelajánlásról*, amit bajtársunk azért tett, hogy haláláért Isten kímélje meg a számára legkedvesebb személyt a gyötrelmes haláltól. Elelte így *áldozattá*, tehát *értelmessé* vált. — Még sokféle dologgal vigasztaltam csontvázzá fogyott bajtársaimat, akik könnyes szemmel vánszorogtak hozzám köszönetet mondani. Ugy éreztem, ilyen közel sohasem kerültem hozzájuk — ez adott erőt és indítékot, hogy haláluk előtt annyi embert tudtam megerősíteni.”

Gyakran hívták meg *Frankl*-kivégzés előtt a bűnözőkhöz. Egy ilyen ember kétségbeesésében mindenkit elutasított. *Frankl* nagy szeretettel és szuggesztív erejével így szólt hozzá: „Te még most is értelmessé teheted életedet! Ha ezen utolsó alkalommal úgy döntesz, hogy megbánod a rosszat, akkor ezel a döntéseddel visszamenőleg is jóvá teheted életedet! És életednek lesz értelme!” A halálraítélt sírva ismételtette szavait.

Napjainkban egyre nő a fenyegető létbizonytalanság. A sötétségben minden ijesztőbbnek tűnik. Fogadjuk hát kitárt karral a magukra maradottakat, elesetteket... És adjunk nekik, ha másunk nincs, jó szót! — Tudjuk, a primitív ember a csapásoktól sokszor annyira megrögződik, hogy semmiféle kárptólás, megtorlás nem elég neki. Ám a szenvedésben megérlelődött, a halál közelében önmagát átadó embert átjárja az az igaz érzés, amiről *Frankl* tesz hitvallást: „*Többé már senkitől sem kell félnem, csak az Istentől!*”

Jegyzetek:

— 1 *Gordon W. Allport: Pattern and Growth in Personality*, New York, 1961. — 2 *J. Nuttin: Pszichoanalízis e personalitá, Ed. Paoline, Roma, 1984.* — 3 *Rollo May: Man's Search for Himself, London 1975.* — 4. *A ma már nyolcvanas éveiben járó Viktor E. Frankl, aki belgyógyász, pszichiáter, a Harmadik Bécsi Pszichoterápiás Iskola megalapítója, — kórháza kutató-gyógyító munkájából ragadta el a hitleri hatalom. Szülei, testvérei, felesége mind elpusztultak. Először a tömegirtásról, gázkamrákról hírhedt auschwitzi táborban ismerte meg az iszonyatot, majd a többi táborok hosszú sorát járta végig. Az életéért mindenki könyörtelenül küzdött — legalább is eleinte —, de nem volt mindig, hogy hogyan. Volt, aki „kápónak” jelentkezett, társait könyörtelenül ütlegette, a másik néhány cigarettáért „csendes besúgó” lett. Frankl már kezdetben elhatározta, hogy képességéről nem nyilatkozik, nevét úgyszintén elvették, és a 119 104 számú „közönséges fogoly” lesz. (Csak amikor a felszabadulás közeledtével kitört a súlyos tüfuszjárvány, jelentkezett orvosnak, hogy a „túlélésre” valahogy átmentse súlyosbeteget társait). — Kezdetből a legnehezebb munkákat kapta. Mint rabmunkás — akikért a vállalatok fizettek a tábornak — hajszoltan ásta a vízcsövek földalatti üregeit, — és közben, ahogy ereje engedte, „belülnézetből” figyelte saját magát és a rabok lelkiállapotát. Olyan *lelki törvényszerűségeket* ismert fel, ami új magatartást adott neki az élettel szemben. „*Belső erőfeszítések*” árán akarta önmagát és társait életben tartani. Megértő jósága, és állandó készítése a másik megmentésére, megvédte, hogy a pokoli gyűlölet, rettegés és bosszúvágy megérinthesse lelkét. — *Önmagát felülmúlni tudó ember maradt az embertelenségben!* — Rádöbbsent, hogy bármilyen apró, kis cél rövidebb-hosszabb ideig erőt adhat a továbbélésre. Teljes kimerültségben is úrrá lett magán, kimosta rongyait, betegen is felkelt, „rendesen” felöltözött, — ezért a „jó fellépéséért” még a hírhedt örök is tisztelték. — Tudott imádkozni, zsoltárokat mondani, dicsérni a Gondviselést, aki „értelmet adott az életnek” — és erőt, hogy azt a pusztulás szélén is felismerjük! — Miután kiszabadult, a bécsi egyetem neurológiai és pszichiátriai tanszékének professzora lett (egyidejűleg a dallasi, pittsburgi és a Harvard egyetemen is tanított). — Korabeli jegyzetei alapján, amikor már kellő távlatban látta tapasztalatait, rendszerbe foglalta, és taníthatóvá tette *logoterápiáját*. Mivel tudta, hogy korunknak egyre inkább szüksége van és lesz az élet ürességének leküzdésére, számtalan könyvet írt erről, és a világ minden részén tanítja terápiáját. — Számos tanítványával együtt már három Logoterápiás Világkongresszuson ismertette módszerét és a nem szakosokat is erre a gyógyító lelkigondozásra irányítja. — 5. ... *Trotzdem ja zum Leben sagen*, Wien, 1988. (Magyarul Bp. 1988). — 6. *M. Széll: Teoria e prassi de la carità, Congresso Internazionale di S. Tommaso, Bergamo, 1980.* — 7. *Ärztliche Seelsorge*, Fischer, Frankfurt, 1987.*

Széll Margit

ÉRTELMES ÉLET?

Amikor jól megy a sorunk, aligha vetjük fel a kérdést: van-e, vagy mi is az életünk értelme? Tetteink, dolgaink szépen beleilleszkednek az életünk szabta keretbe és egyszer lassan, másszor gyorsan, de haladunk. Ebben a haladásban, növekedésben azután megmagyarázzuk a magunk alkotta értelmét annak az életnek, amely a mi magyarázatunk is, indoklásunk is mindahhoz, amit teszünk, illetve ami várakozásunknak megfelelően történik életünkben. Ha őszinték vagyunk magunkhoz, akkor lassan arra is rájövünk egy idő múlva, hogy egy ilyen kényelmes életfelfogás alig lehet igazi magyarázat, másokat is kielégítő magyarázata életünk értelmének, mégha ideig-óráig megnyugtatja is az egyént.

Akinek élete, sorsa nem megy jól, az vagy felad minden erőlködést arra vonatkozóan, hogy a jó- vagy a balsors értelmét latolgassa, az élet a hétköznapi egymásutánjává válik. Legjobb esetben olyan számára az élet, mint a „kötelező képtárlátogatás”: átsiet a kiállítás termein, lelassul olyan képek előtt, ahol sokan állnak, de élmény nem marad, benyomást nem kap, csak „időt töltött”. Millióknak az élet csak „időtöltés”. Amit tesznek, az a kelleltenül végzett munkán kívül az élet ilyen időtöltése, a pihenés csak az erő visszaszerzésére, a szabadidő pedig divatos időtöltések, megszokások, egyéni vagy társadalmi

szokásoknak hódolás. Mindezek sűrű egymásutánban történnek, szinte gépiesen, sokszor még a pihenésben is fárasztóan rohanva, szinte igyekezve azon, nehogy a kérdés: „van-e ennek értelme?” — egyáltalán felmerülhessen. A televízió, a rádió, a tömegszórakoztatás ezermi formája gondoskodik arról, hogy az emberek mindig legyen alkalma kitérni saját maga elől, és számot sem adni, hogy hova és miért is rohan. Először rohan az idővel, aztán az idő rohan vele, először csak időnként fárad ki, azután kimerül, végül emyedten kiszolgáltatottja lesz mindannak, „ami történik”, mert ellenállása hiányában az „vele is történik”. Aki pedig az árral úszik, annak hordalékától sem lesz mentes.

Egyre többen érzik, akik ma élnek, hogy ez a mesterségesen felgyorsított, zakatoló élet egyre kevesebb emberi értékkel rendelkezik, hogy az ember egyre jobban a vesztes ebben a nagy „versenyben”. Aki pedig vesztes, aki sérült, aki beteg, aki útjavesztett, az segítséget keres. Keres, kutat, és kiált, ha van hozzá ereje. Sokszor érezzük, hogy már erre is gyöngék vagyunk. De talán még arra nem, hogy bár egy pillanatra megálljunk és feltegyük a fenti kérdést. Talán még van arra is erőnk, hogy ha nem is adunk teljes feleletet a kérdésre, megfelelünk, ahogyan tudunk. Ha nem elégszünk meg a hiányos felelettel, már unszol a teljesség igénye. Ha kínlódunk a részleges felelettel, indít a vágy, hogy eljussunk oda, ahol megtaláljuk azt a feleletet, mely értelmünknek tisztánlátást, szívünknek életerős lökötést ad, feleletet, amely *megnyugtat*.

A legelső lépés ahhoz, hogy választ kapjunk az élet értelmének kérdésében az, hogy tudjunk és merjünk időt találni arra, hogy feltegyük a kérdést. Kell, hogy fontos legyen számomra már az is, hogy feltegyem a kérdést a magam számára és mindazok számára is, akikért felelős vagyok, vagy akik velem együtt taposnak vagy tapsódnak az élet malmában. Ma a kutató „ki”-kérdések korában hozzászoktunk a felületes feleletek taktikájához. A kérdést nem tartjuk vagy jogosnak vagy alaposnak, ehhez mérjük a feleleteinket is. Merjünk visszatérni az életbevágó, a súlyos kérdésekhez, s akkor lesz majd feleleteinknek is súlya, ereje. Ha merünk fontos kérdéseket feltenni az élet dolgaival kapcsolatban, akkor majd az élet is fontosabb, értékesebb lesz számunkra, az ezzel összefüggő kérdések pedig újra „*életfontosságúakká*” válnak. Csak az kap feleletet, akiben van erő és elme okosan kérdezni!

A gyűgőző gyermek ezer kérdésével akar azonnal feleletet kapni kérdéseire. Nem látja, nem is láthatja, hogy a kérdéseknek is van értékrendje, fontossági sorrendje, a feleletek pedig sokszor hosszú ideig váratnak magukra. Az élet értelmének fontos kérdésében pedig legyen türelmünk nemcsak kérdést feltenni, hanem kívánni a feleletet is. Ha időről-időre csak részleges feleletet is kapunk, — mert talán nem is lenne erőnk felfogni a teljes feleletet, — ne nyugodjunk addig, amíg meg nem találjuk azt a feleletet, amely méltó az élet méltóságához! Lehet, hogy meg kell elégednünk egy ideig a felelet egy részével, — a részletenkénti megismerés nem idegen az emberi elmétől —, de meg nem elégedhet addig, amíg el nem ért az elméjét, szívét betöltő, megnyugtató teljességig.

Ha a teljességig törekszünk, akkor már a törekvés őszinteségét méri, hogy honnan várjuk a teljes feleletet. Elmegyünk-e egészen a forrásokig, vagy csak a felületes gondolkodás felszínes gondolatait vesszük szemügyre, és végül is sem okosabbak, sem nyugodtabbak nem leszünk. — Az élet forrása nem az ember, legmagasabb formájának hordozója sem az ember. Hogy is adhatna feleletet a maga eszével, mégha évezredek gondolkodóinak eredményeit is összegezi! Nélkülözhetetlen itt az alázat, annak beismerése, hogy vannak kérdések, amikre egyszerűen nem tudunk felelni csak a magunk erejéből. Van, aki nálunk összehasonlíthatatlanul több, aki az élet Forrása, az élet Ura és jószágos Adója, akinél kopogtathatunk a feleletért. Ismerjük el bátran és alázattal, hogy az élet értelmét a maga teljességében a Teremtő adhatja meg, mert az élet az Ő alkotása. Benne rejlik az élet értelme, és Benne rejlik az élet teljessége. Ő az, aki feleletet ad az élet szent kérdésében érthetően és kielégítően mind az egyszerű tanulatlanoknak, mind a legtanultabb értelmiséginek. Felelete maga is élet, annak teljessége is, mert az életnek, minden életnek Ő a Forrása, és az élet értelmét is az Ő végtelen jósága és szentsége magyarázza meg igazán.

Mustos N. István Sch. P.

AZ EMBER MINT ÖRÖKLÉTRE RENDELT LÉNY

Szellemi természetével az ember kiemelkedik környezetéből —, radikálisan különbözik tőle. Viszonyukat bölcséletileg alany és tárgy szembenállásaként szokás meghatározni. Az alany és a tárgy szembenállása valósul meg akkor is, ha az ember önmagát „tárgyasítja”, önmagát veti vizsgálat alá. A reflexió fénytörésében válik kérdésessé számára a világ, és benne saját léte, s az ember fölfedezi, hogy léte — csakúgy mint a változékony világa — filozófiailag megalapozásra, egzisztenciálisan pedig szilárd támasztéokra szorul, egy szóval: értelemre.

Az ember mindenben az értelmet keresi, amely a dolgokat igazzá teszi az értelem, és vonzóvá szabad döntés számára. Ha nem világos az értelem, megbénul az akarat és a cselekvés. Ezért az ember — önkéntelenül is — folyton folyvást kérdez. Mi az értelem? Van-e értelem?... Hogyan tehető értelmessé?...

Különösen fontos saját létünk értelmes volta. Az öngyilkosok nem találják életük értelmét, ezért a létezés elviselhetetlen teher számukra. De vajon nem teszi-e eleve értelmetlenné, sőt abszurdá az életet, hogy a végén úgyis meg kell halni? Ősi dilemma, hogy lehet-e értelmes az emberi létezés, mely szükségszerűen a halálba torkollik? Másként föltéve a kérdést: mit jelent az ember életében a halál?

„Az ember sorsa a halállal szembesítve válik a legnagyobb rejtéllyé... Az ember lázad a halál ellen, mivel magában hordozza az örökkévalóság magját, mely nem vezethető vissza a pusztá anyagra” — tanítja a II. Vatikáni zsinat (Gaudium et spes I. 18.).

Az idézett gondolat sokatmondó. Kifejezi az ember szorongását, akaratlan félelmét a halál elkerülhetetlensége miatt. Ugyanakkor arra is rámutat, hogy minden embernek szembesülnie kell azzal a rejtéllyel, mely kinyilatkoztatott hitünk alapján *értelmezhető*.

Az ember időben él. Időhöz kötöttségéből következik, hogy történelmi létének vége szakad. Szent Ágoston szerint az ember élete: futás a halál felé. Aki megszületett — testbe lépett — máris elég idős ahhoz, hogy meghalhasson. A halál azonban nem vég — hanem háttér —, vagy még inkább fordulópon. Vagyis az ember halálával nem semmisül meg, bár az élet végét jelenti abban az értelemben, hogy megszűnik számára a tapasztalati idő, annak szétszórtsága, meghatározatlansága — és megvalósul valami végleges: a megélt élet végérvényessé válik, s értéke szerint beemelődik az örök életbe. Ezt az örök életet a tér-időbeli létezés folyamán kell megalapozni, kimunkálni. Az emberi lét „halálhoz-vívő-lét” (Heidegger), mely itt a földön mindvégig lezáratlan marad. Épp a halál teszi felülmúlhatatlanul értékessé az ittlétet, és készlet az élet értelmének állandó keresésére.

Az embert mindenkor leküzdhetetlen erővel foglalkoztatta jövője. Szellemének végtelen nyitottsága — filozófiai szakkifejezéssel: transzcendentálisitása — a jövőre irányul, az abszolút eljövendőre. Jelenét nem értheti meg másként, csakis a jövő „jelene”-ként, az eljövendő megjelenítésének előkészületeként. A történelemben még nem volt olyan kultúra, mely ne lett volna meggyőződve „valamilyen” halál utáni életéről, s így ne alakított volna ki valamilyen jövőszemléletet: futurológiát vagy eszkatológiát. Az egyén ellenállhatatlanul törekszik újabb célokra, olyan értékekre, melyek a földi életben nem tudnak maradéktalanul megvalósulni. Az állandó lezártágban élő ember érzi, hogy élete nem korlátozódhat — az igényei beteljesedését eleve kizáró — földi életre. Ugyanez következik az emberi értelem igazságigényéből is. A világ képmutatói, csaloí el kell nyérjék méltó büntetésüket, és az ártatlanul szenvedők jóvátételüket. Ez az életben nem mindig érvényesül. Ám a világegyetem harmóniája megköveteli az értékek rendjének helyreállítását, ami a „más világon” fog bekövetkezni.

Ez a bizalom és reménység megfogalmazódik már az Ószövetségben is, bár a zsidóság kezdetben nem látott tisztán a kérdésben, így az evilági büntetés és jutalmazás hite sokáig meghatározó volt. Aki beteg, szegény vagy más módon szerencsétlen, Isten jo-

gos büntetését szenved. A gazdagság, magas kor, sok gyermek Isten áldása, mely az erényesek jutalma. A halál az üdvösség szempontjából értelmetlen, és ez az érzés az életet is beármékolja. A halál az élet valós végét jelenti, mely után egy Istentől távoli ármylét, a seol várja az embert. Ezzel az igazságtalanság győzedelmeskedik, hiszen mindenki egy helyre kerül. „Embernek, állatnak egy a sorsa...” kesereg a Prédikátor a Kr. e. III. században.

A teremtéstörténetben a bűnbeesés után halálával az ember visszatér a porba, mely az Istentől való távolságot, az emberi gyengeséget jelenti, s ellentéte az ember halhatatlanság utáni kiolthatatlan vágyának. A zsolttárok közül már több — elmélyítve a Jahve hitet — túllép ezen, és megcsillantja a reményt, hogy Isten valamiként a túlvilágon is minden igaz emberrel megőrzi a közösséget. „Csak Isten válthatja ki lelkemet a Seol kezéből, amikor az megragad” (Zsolt 49,16). A Dániel és a Makkabeusok 2. könyvében pedig már megjelenik a föltámadás, az örök élet hite és ígérete. „Akik a föld porában alusznak, azok közül sokan föltámadnak, némelyek az örök életre, mások gyalázatra, örök kárhozatra” (Dán 12,2—3).

Az európai gondolkodásban először Szokratész — és nyomában számos más gondolkodó — fogalmazta meg egyértelműen, hogy az igazi — örök — élet a halál után kezdődik. Mégis azt kell mondani, hogy hívó alapállás nélkül a halhatatlanság fogalma üres, tartalom nélküli állítás. A bizonyosságot csakis a személyes Isten valósága garantálhatja.

A keresztény hívó a kinyilatkoztatás alapján fogadja el az örök élet valóságát. Az ősegyház kezdettől fogva magáévá tette a zsidóság kiérlelt hitét, hogy az eddig be nem teljesedett ígéreteket a jövőre kell vonatkoztatni. A Krisztus által elvetett mag a jövőben fogja megmutatni igazi erejét. Aki Jézus Krisztus hitében él, „ha meghal is, élni fog” (Jn 11,25). Krisztus halálának és föltámadásának dinamikája erőt ad itt a földön az Ő követésére, és megalapozza a hitet, hogy a bűntől meggyöngült ember a haláltól megváltást nyert. Ezért a halál, bár fájdalmas, mégsem végzetesen tragikus, mert átvezet a hitben remélt örök életbe. A hittel elfogadott élet és halál részesít Jézus Krisztus áldozatában és dicsőségében. A feltámadt Krisztus ad értelmet a jövő élet reményének és ez örömtelivé teszi a földi életet is.

Szent János teológiája szerint az örökkévalóság az időben — az időből — bontakozik ki, „benne él” az időben. „Hatalmat adott neki minden ember fölött, hogy akiket neki adott, azoknak örök életet adjon” (Jn 17,2). A II. Vatikáni zsinat megfogalmazása szerint: „Már elérkezett a végső idő, visszavonhatatlanul le vannak rakva a világ megújításának alapjai (LG VII. 48).

A beteljesülés, melyben közel kerülünk Istenhez — az abszolút titokhoz —, maga is rejtejt. Am nem egyszer átjárhatóvá válik a határ. Noha ekkor sem lesz fölfogható a fölfoghatatlan, de mégis valamiképpen „megtapasztalhatóvá” válik az időben.

Isten a képmására teremtett embert kezdettől az örökkévalóságra rendelte. Minden emberben születésétől ott munkál az örök lét. A lélek mélyén felismerhető az örök valóság. Az ember már földi életében „tud” — bár nem szigorú értelemben vett tudással — a halhatatlanságáról. Talán azért oly fájdalmas és fenyegető a halál, mely sosem átlátható, mert az ember életében oly elemi erővel lüktet a halhatatlanság vágya. S a halálban épp az a „halálos”, hogy homályos kétértelműsége ellentmond az ember egzisztenciája alapvető irányultságának, s megfosztja attól, amiről már megtapasztalta, hogy megérett benne a halhatatlanságra.

A tapasztalat realizálását támogatja az Isten ajándékeként megélt remény, hogy személyes létünk az örökéletben horgonyoz. Erre a tapasztalatra vezethető vissza az erkölcsi döntés is, melyben — fokozatosan érlelődve — végleges elhatározásra jut valaki. Az örökkévalóság jelen van az erkölcsi döntés komolyságában, abszolút méltóságában. Az ilyen döntés nem tiszta és erőteljes, de a benne megvalósuló érvényesség már nem időbeni. Amikor valakit egy magasabb törvény iránti engedelmisség, vagy még inkább a

másik személy iránti szeretet feltétlen vállalása motivál szabadon véghez vitt tettében, akkor valami örökkévaló „történik”, és az ember közvetlenül éli át, hogy fölébe emelkedett az időnek. Ilyen időtlenségbe emel az igazi szeretet, mely Isten kegyelmi adománya.

Isten örök végzése szerint az örökkévalóság Jézus Krisztusban testté lett. Amikor Krisztusban az örökkévalóság személyes szövetségre lépett a világgal, ez a világ elvesztette átmeneti jellegét. Benne testté lett, és köztünk lakozott az Ige, mely már kezdetben volt, és Ige volt. Jézus Krisztus megtestesülése által maga a személyes Örökkévalóság ereszkedett le az anyagi világba, és lett egy miközülünk. Általa van a világnak értéke az örök élet számára. Az új ég és új föld nem új teremtés lesz, hanem a jelen világ átforgalmazása, isteni megújítása az örökkévalóság számára.

Az egyház — Krisztus misztikus teste — a megváltás élő eszköze, mely részben elérte célját. „Már a földön ékesíti az igazi, bár még nem tökéletes szentség” (LG 48). Mint Isten gyermekei, valamennyien egyek vagyunk Krisztusban, aki a fő. Az ő élete árad szét a hívőkben. Az egység szeretetben való megőrzése — az egyház lényegi hivatása — részesít a beteljesült dicsőségben.

A legnagyobb szimbólum, a titkok titka: az eucharisztia. A kenyér és a bor — anyagi világ része — titokzatosan, de valóságosan átváltozik Krisztusba, aki nem változik, hanem örökké ugyanaz. Így a szentmisében a hívő lélek számára megélhető bizonyossággal leszáll az örökkévalóság az időbe, és magához emeli az örökkévalóságba az időleget, — a kenyeret és a bort.

Az örök Abszolútum és az időleges világ viszonyában tehát polaritás érvényesül. Mindegyik „valóság”, és a lét teljességét a két „valóság” egysége, reális valósága adja. Az ember számára lehetetlen egyszerre átfogni a két pólust, ezért ide-oda ingadozik, hol az egyikre, hol a másikra helyezve a hangsúlyt. Az Abszolútum oldalán állva a hívő lélek lassan eltelik Isten ragyogó tökéletességével, életgazdagságával, létteljességével. Mellette úgyszólván eltölpül, szinte megsemmisül az „árnyékvilág”. Árnylétnek, semminek tűnik minden, és ez a semmi nem éri meg, nem érdemli meg a fáradságot. Kísértő csapda, mely a látszatokba, múltó érzetekbe belemerült embert eltéríti igazi céljától és az igazi valóságtól.

A kinyilatkoztatás tanítása szerint azonban a földi világ — mint az öröklét „kezdeté” — Isten alkotása, melyet végtelen csodálattal szemlél a hívő ember. Szemében a világ Isten képmásaként megtelik szépséggel, szeretettel és értelemmel. A bölcs Alkotó teremtményeit gondviselőn óvja, sorsukat irányítja a beteljesedés felé. Valójában Isten akarata, hogy az ember birtokolja a földet és megbecsülje azt. Az egyház mindig szívén viselte a földi valóság „művelését”, a kultúrát, s liturgiájában egyenesen Isten trónja elé vitte. A kultúráért végzett áldozatos munka Istent dicsőíti. A helyesen használt földi dolgok eszköz jellegűvé válnak, használatuk egy-egy lépés az örök élet felé.

A két pólus, az idő és az örökkévalóság, a világ megvetése és a világ szeretete közti harmónia megteremtése az ember örök feladata. Az örök élet és örök halál, a pillanat mérhetetlen komolysága és felelősségének átérzése, illetve a pillanattal, a világgal szemben való gondtalanság, felelőtlenység, íme az egész szerinti, a „katolikus” polaritás. Vállalása életre szóló feladatot jelent minden hívő számára: Isten országának építését.

Az örökkévalóság megízlelhető a földi életben: gondolatban, szóban és cselekedetben, akarásban és a halál „nullpontján” át a valóságban is. A véges és a végtelen közti ellentét feloldása azonban a személyes Isten örök teremői elgondolásában van, és az időbe belépett emberré lett Igének a két valóságot egybekötő titkában. „Az pedig az örök élet, hogy megismerjenek téged, az egyedül igaz Istent és akit elküldtél, Jézus Krisztust.” (Jn 17,3)

Zimányi Ágnes

MI LEHET AZ ÉLET ÉRTELME?

— Meditatív válaszok —

Születtünk (megkérdezésünk nélkül), élünk, meghalunk. Közben több-kevesebb megpróbáltatás, bánat, csalódás, valamelyes öröm. Van az egésznek értelme? Jób problémája évezredek óta éget. Századunkban is sok millió testvérünk (gyakran gyermekek) raboskodtak, szenvedtek, haltak kínhalált. Milyen Isten az, Aki megengedi az ártatlan szenvedését, sőt egyáltalán van-e Isten egy ilyen világ fölött? Korunkban, midőn a gyakorlati és az elméleti alapozottságú ateizmus Keleten és Nyugaton egyaránt hódít, egyre tetszetősebbnek tűnik a problémának Isten kiiktatásával való megoldása. Így manapság az élet értelmének kínzó problémája — ilyen vagy olyan szinten — mindenki számára felmerül, hiszen hol van már az a boldog (?) kor, melyben az életnek értelmet adó Isten léte a társadalom tudatának szinte magától értetődő axiómája volt! Számomra az élet értelmének kérdése elválaszthatatlanul összefügg Isten létének kérdésével. Isten léte nélkül számomra nem lehet végső értelme az életnek. Istenhitünkkel egy olyan úszómecsecbe ugunk, melyben hitünk szerint, de nem fizikai módszerekkel bizonyíthatóan, van víz. Naív örült vagyok tehát? Nem hiszem. Isten ugyan sohasem láttam, de — nem is beszélve az egész üdvtörténetről — „keze nyomát” tapasztalom. A teremtett világ rendje, törvényei Reá mutatnak vissza, a Földön annyiszor szemünkbetűnő szépben, vagy a valóban szép — akár profán — zenében Ő mutatja meg magát. (Egy meghökkenítő példa a „Marica grófnő”-ből, ahol a szubrett és a táncos komikus éneklük: „... de jó az Isten, hogy táncot ad nekünk...”). S az emberi jóság és a szeretet! Néha-néha találkozunk egy-egy emberrel, akiből beszéd nélkül árad Isten létének bizonyossága; sohasem felejttem el azt a szlovák apácát, aki életét a vallásüldöző Csehszlovákiában gyengeelméjű nők között szinte fizikailag érzékelhető boldog istenszeretben töltötte.

Tapasztalatom szerint azonban az élet Istenhez való kapcsolásának teljesen prózai, köznapi szinten is értelme van. Az Istenhez húzó ember általában családszerető, szorgos életre törekszik, és a társadalomnak hasznos és áldozatokra is hajlandó tagja lesz. Életünk az öröklétnek csupán előjátékát képezi, s a legsúlyosabb nehézségek és csapások között is hisszük: „Quid hoc ad aeternitatem!” Ilyen értelemben tehát az élet értelmének tudatos vállalása — bocsánat a kifejezésért — az egyes emberek és a társadalomnak is „jó üzlet”. Voltaképpen ennek volt tudatában II. József, a „kalapos király”, amikor a maga módján elképzelt vallásosságú engedelmes állampolgárokat kívánt nevelni; és ennek a ténynek a figyelmen kívül hagyása eredményezte az istenhitet, a kereszténységet tudatosan romboló hazai marxizmus-leninizmus társadalmi-erkölcsi csődjét.

Az emberi élet legnagyobb megpróbáltatása a halál, melynek kapujában a földi öröm, hatalom, pénz semmivé válik, s valóban nem marad más mint Isten. E sorok írójának egyik — nyolcgyermekes — lánya 40 évesen, másféléves szenvedés után rákban halt meg. Már műegyetemi hallgató korában nagy tudományos ígéret volt, majd a tudományról tudatosan lemondva az anyaságban találta meg valódi élethivatását. Későn felismert betegsége kezdetétől tisztában volt helyzetével; minden elképzelhető kezelésnek, orvosi beavatkozásnak alávetette magát, mert úgy érezte, hogy családjának, gyermekeinek szüksége van rá. Mégis, mikor nyilvánvalóvá vált, hogy menthetetlen, ezt is Isten akaratába való belenyugvással fogadta. Rövid életéből 15 évet a legintenzívebb házimunkával, gyermekei között töltött, férjével nagyszerű egyetértésben élve, nagy istenszeretben. A világ fiainak szemlélete szerint tehetségét sutbavetve robotolt, valójában azonban boldog és teljes élete volt. Szavak nélkül is Istent árasztotta maga körül, jelként élt a világban. Jelenlétemben szenderedett el örökre... Hogyan akarhatta Isten, hogy 8 árva maradjon? — kérdezhetik a világ fiai. „Akit egy véges lény megért, az véges” — mondotta viszont Aquinói Szent Tamás, s ez számomra válasz.

Dr. Heller György mérnök

Sokan ebben a kérdésben még előbből indulnak. Gyakran hallottam már: Minek születtem? — Lehet, hogy csak egy kellemes éjszaka emléke vagyok? — Miért élek? — Nem okozok örömet senkinek létrejöttömmel!

A tudomány segítségével úgy, ahogy lehet válaszolni a nem hívőnek is: „Tudod, a csillagászat mai állása szerint egy olyan légkörű bolygó mint a Föld, kész csoda. Igen, sokban ellentmond a fizika általunk ismert törvényeinek. Akkor talán másféle okának kell lennie, hogy ilyené alakult.”

Azután „Itt van az emberi élet. Biológiai tudásunk egyre növekedik például a szaporodásunkról. Mégis, mennyire megdöbbenünk, amikor egy új élet születik. — Kizárt dolog, hogy mindez véletlenül vagy hiába lenne” — valami ilyesmit szoktam mondani azoknak, akik megkérdeznak.

Természetesen, nekünk, hívő embereknek, ez a fejtegetés, egy fokkal gazdagabb lehet. — Tovább léphetünk! Mi tehát az élet értelme? Könnyen kimondjuk: A Jó. — Ha egy ember „jót” tesz, annak az életének biztos, hogy értelme van. Ezt a „jót” nemcsak a kifejezett jócselekedetekre, szeretetszolgálatokra értem, hanem bármilyen cselekvésre, aminek pozitív célja van. Mindez rendjén is van. — De mit kezdjek a rosszal. Mi az értelme azok életének, akik kifejezetten rosszat tesznek, tudatosan fájdalmat okoznak? Miért élt például egy Néró, vagy egy Hitler? Mert azt nem lehet kétségbe vonni, hogy az ő életüknek is volt valami értelme. — Na, én ezen a ponton ellentmondásokra, zátonyra jutottam.

Mindezt végig gondolva, úgy látom, hogy magam úgyszem adhatok választ erre a nagy kérdésre; mi az értelme az életnek? — Az igazi értelmét csak az tudhatja, aki létrehozta és irányítja mindezt, és mi szerető Atyának fogadjuk el. Az Ő nagy tervének vagyunk részesei és tanúi. Jól tudom azt is, hogy sokakat nem nyugtatna meg az ilyenféle válasz: „Csak élj, örülj, szeress, szenvedj szabadon nyugodtan. Ne keresd mindennek az értelmét, azt úgy sem találod meg. Van, aki gondolkodik erről helyetted is.”

Kell valami, amit az ember a maga számára, a saját erejéből hoz létre. Azt gondolom, hogy ebben a nagy Tervben mindenkinek magának kell megtalálnia a saját részét. Ezért mindenkinek magának kell kitűznie egy célt, amiért a való életben mindennek értelme, jelentősége lesz. És itt nem csak olyan célokra gondolok, hogy Isten, Szeretet, hanem az emberi életnek nagyon is konkrét, megfogható dolgaira.

Egy anyát egyszer megkérdeztem, mi az életének értelme. „A gyermekeim azok!” volt a válasza. Egy tudós életének értelme lehet a kutatása, annak eredményei. Csak az a fontos, hogy célja értelmességében ő maga feltétlenül hinni tudjon. — Az emberek többsége élete értelmét egy másik emberrel való kapcsolatban találja meg. Jóval kevesebben vannak, akik egyszerre több embernek is tudják szentelni életüket.

Az én saját életemnek értelme még nem egészen ismert előttem. De nagyon igyekszem megtalálni...

Varga Anita egyetemi hallgató

Hogy van-e értelme életemnek? — Sokszor döbbenten kellett rájönnöm, hogy sokak szerint nem is volna szabad élnem. Nem egy esetben, munkám során ugyanis rosszalóan hallom, hogy a „sérült” embereknek nem volna szabad házasságot kötni; és ha mégis, gyermeket nem vállalhatnak. — Itt vagyok tehát én, mint siket szülők gyermeke, emberi szempontból „titottan”, isteni szempontból azonban „akartan”.

Életem alapvető célját így látom: Isten létrehívott, mert akart engem, mert akart velem valamit. És nekem ezzel az isteni akarattal kell egybesimulnom. — Természetesen kezdettől fogva a sajátos környezetben sajátosan alakult képességeim, és egész egyéniségem. Küszködtem hátrányaimmal, korán átéltem a fogyatékos élet keserveit. Ebben alakult személyiségem, képességeim és sajátos elhivatottságom. Céloommá tette a Jó Isten, hogy egészségesen is vállaljam a fogyatékosok életét, hiszen születésemtől kezdve ebben éltem, majd tudatosan is át kellett élnem szüleim sorsát. Így tett Isten „hallóvá”, de személyiségem mélyén „siketé”, siketeket megértővé is. Életemmel, ami „halló” kel-

lett hidat teremtenem, a belső „siketség” segítségével sorstársaim számára a hallható világ felé. És ezen felül is a legfontosabb hallani való, az Isten szava felé. Ilyen hídnak lenni, életem legfontosabb célja.

Úgy érzem „kettős állampolgárságot” kaptam, ami mindig összekötő feladatot jelentett. — És most már ámulva veszem észre, hogy ebben is Jézus járt előttem, a legszentebb „kettős állampolgár”: Ő az igazi Híd a két part között, az isteni és az emberi között, az ég és a föld között. Ezért adhatott nekünk mindent, ezért lehetett Megváltónk.

Az Isten elgondolásai mindig csodálatosak, a Tőle kapott hivatás mindig szent. A legmostohább körülménybe is célt fogalmaz bele. — Szeretném ezt elmondani mindenkinek: Ne sajnáljátok az életet senkitől, emberek! Csak a mi emberi nézőpontunk beszél „károsító hátrányokról”. — Az Isten nézőpontja sokszínű, sokféle emberi mivoltot ismer, sokféle megszentelő hivatást és ezeken keresztül elérhető üdvösséget.

Én hálás vagyok, hogy sokaknak „halló idege” lehetek és továbbíthatom, amit megtisztelő feladatul életem céljaként kaptam. Deo gratias!

Szilágyi Izabella pszichológus

Nekem könnyű, szerencsés vagyok, burokban születtem. Könnyű az életet szépnek látni, az életet, — pontosabban a létet élvezni. Megpróbálom körülírni, mit értek ezen.

Még egészen fiatal koromban megfogalmazódott bennem a gondolat, hogy minden élet óriási értéket képvisel a létezés rendjében. Persze nem vagyok filozófus és a szak kifejezéseket nem ismerem, csak a saját szavaimmal tudom leírni élményeimet.

Amikor a felnövekvő fiatalban saját egyszeri léte tudatosul és mintegy kezébe tudja venni életét, ez olyan harmóniát teremt meg benne, ami egész életét elkíséri. Nem tudom az emberben honnan jön a létnek ez a mély átélése, már a génjeinkben hozzuk-e magunkkal, vagy talán a család levegőjével szívjuk megunkba, de biztos, hogy nevelődünk is rá. A ma élő emberek nagyobb része szemét csak a dolgok teljesen felületes látására használja. Pedig milyen igaza van a Kis Hercegnek, hogy csak a szívével lát jól az ember. Emlékszem, amikor először vettem észre, hogy a magnólia fa őszre kialakuló virágrügyeit két csodálatos, bársonyos tapintású bundácskába takarja a téli alváásra, — azt hiszem, amit akkor átéltem, azt nevezik elragadtatásnak. De csodálatos minden létező, ami él. Egy hangya, amit ugyan kitessékelek a szobából, de agyon nem nyomnám, mert érzem, ő is részesült valar i módon a létből, — hiszen él! Elragadó még egy kő is, ami nem él, — de van! Súlyos vagy kevésbé súlyos formájában — létezik.

Milyen szomorú, hogy a legértelmesebb létező, az ember sokszor nem becsüli a saját létét, nem értékeli, nem tudja élvezni azt, hogy ő van! — Lehetséges, hogy egyszer majd tanítani kell az iskolában, hogy élni jó, élni szép, élni érdemes? Hogyan lehet, hogy ma olyan sokan nem éreznek rá az élet jó ízére? Nem tudják, hogy a lét és a szeretet olyan, mint egy mágneses mező két pólusa: a Végtelen Létező SZERETETBŐL osztotta meg teremtményeivel a létét, és ezért szeretetből létezőnk. Nem ismerik a szeretet hatalmát, amelynek legkisebb moccanása is olyan, mint a tóba dobott kavics — tovább gyűrűzik. Ő, ha fel tudnánk fogni, hogy a szeretet létünk legnagyobb ajándéka, és élni is tudnánk vele!

Ezt kívánom szívből mindenkinek, aki ezt a néhány gondolatot olvassa.

Havasi Mária ciszterci nővér

Van értelme életemnek!? — Nagyritkán, kevés alvás után, esős reggelen kérdőjel görnyed néhány másodpercre e mondat végére. Amint ez tudatosul bennem, számbavevő: miért is? — Ekkor már nevetek magamon. — A cél, amit elém adott, a feladat, amibe állított, a külső és belső segítség, amivel erősít Uram, aránytalanul több, mint a lehúzó erők. Ez a belátás talpraállít, hálával tölt el.

Életem értelmét leginkább a találkozásokban és ünneplésekben látom. Talán azért is, mert kiskoromtól annyiszor szeparálódtam azoktól, akikkel szerettem volna együtt lenni, oly nagy vágy és készülődés előzte meg a találkozásokat, ünnepléseket. Ezért tesz boldoggá az a közösség, az a lelkeség, amelyben dominál a találkozás, a személyes baráti kapcsolatok, ahol semmi sem fontosabb a személyes szeretetnél, a Személynél, aki a Szeretet és kedvenceinél, akiknek legnagyobb értékük a szeretet (és nem rontja meg érvényesülését, vagyonszerzés...).

Az igazi ünnep, a megelőző munka és alkotás örömeivel előzést adja számomra a végző Ünnepelésnek: „Boldog, aki asztalhoz ülhet Isten országában” (Lk 14,15). Természetesen: „senki se jut be abba erőfeszítés nélkül” (Lk 16,16). De hiszen ettől izgalmas, ezért van értelme Szent Pál szerint is: „Nem becsülöm sokra az életemet, csak véghez tudjam vinni pályafutásomat és az Úr Jézustól rámruházott feladatomat — az Isten kegyelméről szóló evangélium hirdetését” (ApCsel 20,24).

Dr. Bogyay Mária pszichológus

Az élet értelmére, céljára vonatkozó kérdés az eszmélődő ifjú számára alapvetően fontos. Madách Imre „Ember tragédiája” (Fekete Antal piarista tanárom emlékezetes műelemzésével párosulva) valamiképp a kegyelem érintését jelentett számomra: a kereszténység realizmusát tapasztaltam meg; az élet célja csak az Abszolútum koordinátarendszerében értelmezhető. Ez a realizmus óvott meg később a különböző önmegvalósító, önmegváltó és közboldogító elméletek divatjától: (ha nem tartottam volna szánalmasnak, sőt tragikusnak, akkor megmosolyogtam volna az ezekben hívőket).

A gyűjtögetett élettapasztalatok csak megerősítették a Tragédia záromdatában kapott felszólítást. Többször éltem meg annak csendes örömét, hogy erőfeszítéseim, igen, küzdelmeim célja természetfeletti dimenziójú! Leggondosabban kimunkált emberi terveim megvalósításán munkálkodva hányszor jutottam váratlan, eredeti elgondolásaimat meghaladó, nagyobb dimenziójú eredményekre! Így tapasztalhattam meg az egyszerű szándékkal végzett munka örömét.

Évekkel később Teilhard de Chardin víziója a Világ és az emberiség természetfeletti dimenziójú fejlődéséről ugyancsak megkapott. Különös analógiát fedeztem fel: Madách történelmi analízisével, Teilhard intuíciójával mintegy a parabola két ágán haladva ugyanoda, az ember természetfeletti céljához jut el. Az Igazság megismerésére nem csupán a tudomány által alkalmazott logikai következtetés, hanem az intuíció is alkalmas. Innét már nem volt nehéz eljutni a hit megismerő erejéig, amit iskolázottságtól, műveltségtől függetlenül kegyelmi ajándék gyanánt bárki megkaphat.

Az élet céljára vonatkozó kérdést néhány évvel később újra meg kellett válaszolnom, akkor mint kezdő szülő. (Mert mint négy — lassan felnőtté váló — gyermek apja ma már tudom, hogy a szülői „szakmában” is gyakorlat teszi a mestert.) Hároméves kislányunk az erkély párkányát igyekezett két emelet magasságában megmászni. Aggodalommal és ijedséggel teli szülői figyelmeztetésem a leselkedő halál veszélyére tulajdonképpen logikus választ kapott: „Papa, miért baj az, ha meghalok? Legalább hamarabb a Mennyszigetbe kerülök!” — „Szüleidnek nagyon nagy szomorúságot okoznál, s aki szomorúságot okoz, az nem kerülhet a Mennyszigetbe!” — volt a válaszom, amit még megtoldtam egy olyan érveléssel, aminek meggyőző erejében — a hároméves gyermek befogadóképességét tekintve — nem nagyon bízam: „Mennyei Atyánk minden ember számára feladatot adott, ami azonban csak élete során válik számára ismertté. Mindenkinek ezt a feladatot kell teljesítenie, ehhez pedig az életére vigyáznia kell.” Várakozásunk ellenére később, mikor visszatértünk az esetre (s ezt többször is megtettük) mindig ez a második érv bizonyult maradandóbbnak.

Korábban nem gondoltam volna, hogy az élet értelmére vonatkozó meggyőződésemet ilyen hamar kell átplántálnom. Hála Istennek, hogy ez a jelek szerint sikerült!

Bittsánszky Géza kutató mérnök

HUSZONÖT ÉVE ZÁRULT A II. VATIKÁNI ZSINAT

Hermann J. Pottmeyer

Az egyház szentlelkes dimenziója

A Lélek az egyház minden tagjának adott ajándék, nem az egyház vezetésének monopóliuma.

1. Teológiai kérdéses hatósági jellegű vezetési gyakorlat

A „klerikalizmus” és a „centralizmus” — két vezérszó, amely közvetlenül a II. Vatikáni Zsinat után elavultnak látszott, újra az egyház belső vitáinak a napirendjére került. A „dialogus” szó a zsinati megújulás programját fejezte ki, ma viszont azt a panaszt hallani, hogy nincs dialógus az egyházban. A zsinat óta megnőtt öntudatos „Mi vagyunk az egyház!” felőrődik a hatósági vezetési stílus miatt, amit pedig már sokan meghaladottnak tekintettek. Ennek a vezetési stílusnak ma nem annyira a patriarkális, mint inkább bürokratikus vonásai vannak: kevésbé a klerikális beképzettség ugyanis az oka, hanem inkább a hivatalselők egyre növekvő elbizonytalanodása és túlterheltsége, hiszen mind az egyházon kívül, mind pedig azon belül egyre szaporodó változásokkal találják magukat szembe. Akik megfelelőnek tartják ezt a vezetési stílust, azt azzal indokolják, hogy hatékony ellenőrző intézkedésekkel szükségképpen vissza kell metszeni a „zsinat utáni vadhajításokat”. Mivel diagnózisukban a „vadhajtás” okaként elsősorban az elterjedt szekularizmust és a hit meggyengülését adják meg, olyan irányítási és vezetési mintákhoz nyúlnak vissza, amelyek beváltak hasonló kritikus helyzetekben, mármint az elmúlt század egyházi és hitbéli krízisében, századunk elején pedig az úgynevezett modernizmus krízisében.

Nem csupán sok elkötelezett „laikus” szenved e miatt a fejlődés miatt — a többieket, akik messze eltávolodtak az egyháztól, már alig aggasztja mindez —, hanem sok hivatalselő maga is. Érzik, hogy elárulják az egyháznak azt a reményteljes képét, amelyet az utolsó zsinat rajzolt meg: az egyház mint közösség, mint Isten népének communiója. Éppen ezért az 1985-ös rendkívüli püspöki szinódus, amely az egész egyház számára elkészítette a zsinat óta eltelt idő mérlegét, újra erre a reményteljes képre emlékeztetett: „A communió-egyházban a zsinati dokumentumok központi és alapvető eszméje.”

Aligha kételkedhetünk azoknak a jószándékában, akik úgy érzik, hogy „a reform megreformálására” hivatottak, s hogy ezt keresztülvihessék, hatósági-tekintélyi gyakorlathoz nyúlnak vissza. Annál inkább kell azonban figyelmeztetni arra, hogy ez a vezetési stílus pontosan azt a célt nem fogja elérni, amire törekszik, ti. hogy az egyházat Isten akarata szerint alakítsa. Arról az egyház-képről, amely hatósági-tekintélyi gyakorlattal, centralizmussal és klerikalizmussal van összekapcsolva, már réges-régen kiderült, hogy teológiai ilag hiányos és egyoldalú.

Ennek a kétséges egyház-képnek egyik aggasztó aspektusa az, hogy a keresztény istenkép eltorzításával fenyeget. A II. Vatikánum a szentháromságos Istent, aki bennünket Isten gyermekévé, Jézus Krisztus fivéréivé és nővéreivé tett, és megajándékozott Szentlelkével, az egyház „legfőbb mintaképének és létrehozó elvének” nevezi (UR 2; LG 4). Mennél kevésbé képmása az egyház alakjában és gyakorlatában a háromságos Istennek, annál jobban eltéveszti küldetését, annál többet veszít meggyőző erejéből és szavahihetőségéből. Nem csupán tagjainak a bűnei azok, amik nem engedik „az egyház arcát valóban fölragyogni külvált testvéreink és az egész világ előtt”, és „késleltetik Isten Országának növekedését” (UR 4), hanem a megfelelő jogi irányítási és vezetési

gyakorlat is, amely az egyház tagjait alattvalókként kezeli. Különösen is feltűnő ebben a hiányos egyházban, amelyhez ez a tekintélyi gyakorlat kapcsolódik, hogy a Szentlélekről egyoldalúan beszél, a szentlelkes dimenziója csökevényes. Pedig az egyház az ősegyház hitvallásában a harmadik artikulusba tartozik, a Szentlélekről szóló cikkelybe: „Hiszek a Szentlélekben, egy katolikus keresztény Anyaszentegyházat, szenteknek egységét.”

2. A krisztomonisztikus egyházban jellemző

A katolikus egyháznak az ellenreformáció után, de még erősebben a múlt században kialakult jellemző vonásai a következők:

- az összegyházat elébe rendeli a helyi egyháznak (univerzalista egyházban),
- a hivatalviselőket elébe rendeli a közösségnek és a karizmáknak (klerikalizmus),
- a monarchikus hivatali rendszert elébe rendeli a kollegiális rendszernek (centralizmus) és
- az egységet elébe rendeli a sokféleségnek (uniformitás).

Az egyház alakításában megnyilvánuló ezen preferenciák közös gyökereként egy idő óta — először ortodox oldalról — a katolikus egyházban krisztomonizmusát nevezik meg. A „krisztomonizmus” félreérthető. Arról ugyanis nem lehet szó, hogy tagadjuk vagy gyengítsük Krisztus jelentőségét az egyház számára. Pontosabban véve a krisztomonizmus megrövidíti az egyházban krisztológiai dimenzióját. Szerephez jut benne az egyház alapításának naív elképzelése, amely apologetikai érdekekhez fűződik: Hogy a protestánsokkal szemben megvédjük a katolikus egyházat mint egyedül legitím egyházat, az egyházat arra vezették vissza, hogy a húsvét előtti Krisztus megtette az apostolokat pápának és püspököknek, a katolikus egyház legitimitását pedig elsősorban a hivatal megszakítatlan szukcessziójában határozta meg. J. A. Möhler ezt az elképzelést szarkasztikusan így jellemezte: „Isten megteremtette a hierarchiát, s ezzel gondoskodott az egyházzal egészen a világ végezetéig, még a kelleténél is jobban”. A „megrövidítés”, azaz a „monizmus” abban áll, hogy Jézus Krisztust egyoldalúan az egyház történelmi alapítójának mutatja, az egyházat leszűkíti a hierarchiára, ellenben a megdicsőült Úr szerepe, akinek a teste a sokból tevődik össze, alig nyom valamit a latba.

Ennek az egyházrend krisztomonisztikus modellje felel meg, s ezt egyoldalúan *egy* vonal határozza meg: felülről kiindulva Krisztus, az egyház alapítója és feje, majd Péter és a többi apostol — ezek utódaiként a pápa, a püspökök és a papok —, végül egészen lent a laikusok mint engedelmes befogadói az üdvösség azon adományainak, amelyeket a hivatalviselők közvetítenek. Ennek a modellnek felel meg az egyoldalú kommunikációs folyamat felülről lefelé, vagyis a hatósági-tekintélyi gyakorlat.

Ez ad magyarázatot a fentebb felsorolt egyoldalú preferenciákra is. Mert a felvázolt egyházkép apologetikai érdekből egyoldalúan az összegyházból és a hierarchiából indul ki. A megdicsőült Krisztus teste tagjainak sokasága és sokfélesége — már az Újszövetség is beszél erről —, amely a sajátos veretű helyi egyházak sokféleségében mutatkozik meg, amelyekből és amelyekben az összegyház él, nem érvényesül. Ez az egyházkép alkalmas oknak kínálkozik a lelkipásztori szempontból célba vett centralista és hatósági-tekintélyi gyakorlathoz. A leszűkített krisztológiai dimenzióknak a krisztomonisztikus egyházban megrövidített szentlelkes dimeziója felel meg. A krisztomonizmus nem egyszerűen annyit jelent, hogy megfeledekezünk a Lélekről. Jellemző azonban, hogy a Szentlélek egyháztani szerepéről szinte kizárólag csak a hivatalviselővel kapcsolatban esik szó, ti. a hivatallal járó kegyelem és különösen is a tanítóhivatal és annak tévedhetetlensége vonatkozásában. A hierarchia ezer túlzott igényének, hogy ti. egyedül ő képviseli Krisztust, a Lélek hatékony birtoklására irányuló monopoligény felel meg. Ez ahhoz az ellenreformáció óta egyre fokozódó tendenciához kapcsolódik, hogy a hierarchikus tanítóhivatal formális tekintélyét mondják az igazság legfontosabb garanciájának, s a tévedhetetlenség igényét kiterjesztik a lehető legtöbb tanítói megnyilatkozásra, messze túl az I. Va-

tikánium által megjelölt határokon. Ez az autoritarizmust támogatja, amely megfosztja a teológusokat és a híveket nagykorúságuktól. Ezt a tendenciát támasztják alá a megnyilatkozások olyan fajtái, amelyek a Lélek birtoklását szinte a hivatali tevékenység ontológiai minőségének tüntetik fel, úgyhogy az a hamis benyomás támad, hogy például a pápa tanítóhivatala mintegy automatikusan és eleve tévedhetetlen.

3. Az egyháztan szentlelkes dimenziójának új felfedezése

A II. Vatikáni zsinat tette meg az első, döntő lépéseket afelé, hogy megtörje mind krisztológiai mind pedig és elsősorban pneumatológiai szempontból a krisztomonisztikus egyháztan hegemoniáját. A zsinat visszanyúl ahhoz az eredeti, egészen az újkorig érvényben lévő meggyőződéshez, hogy Krisztus küldetése és a Szentlélek küldése, bár nem egyformák, mégis egyenrangúak. Az Újszövetség ismeri a Léleknek azt a működését, amely megelőzi Isten emberré lett Fiának a küldését, lehetővé teszi és kíséri azt, de ismeri a Léleknek a megdicsőült Krisztus által történt küldését is. Az újkori katolikus teológiában a Lélek küldését Krisztus küldése utánra tették, s ezáltal elvesztette az őt megillető helyet. A II. Vatikáni zsinat ismét elismeri a Szentlelket az egyház egyenrangú létrehozó és éltető elvének. A Lélek elsősorban az eleven sokféleség elve, mivel sokakban és sokféle módon működik. Ezért az eleven közösség, a *communio* elve is Ő, amely közösség nem jelent sem uniformist, sem partikularizmust.

A teljesebb szentlelkes dimenzió új megszerzése kihat azokra az egyoldalú preferenciákra is, amiket fentebb a krisztomonizmus jellemzőiként vizsgáltunk. Az összegyháznak a helyi egyházak elé való rendelése helyére lép az, hogy az összegyház és a helyi egyházak elevenen egymásba kapcsolódnak. Az egyházat, lényegi szerkezetét tekintve, már nem centralisztikusan kormányzott egység-egyháznak tekintjük, hanem helyi egyházak közösségének, *communio ecclesiarum*-nak, amelyet ige és szentség egyesít a Szentlélekben. Ennek megfelelően előtérbe lép a hivatal kollégiális struktúrája is a püspöki kollégium alakjában. Végül elvileg túlhaladottá válik a hivatalviselő egyoldalú besorolása a közösség és a karizmák elé. Minden megkeresztelt és megbérmált ember a Lélek hordozója és arra hivatva, hogy a többiekkel együtt viselje a közös felelősséget az egyház küldetését és megbízatását. Tehát az egyoldalú, fölülről lefelé irányuló kommunikációs folyamatnak összeegyeztethetetlennek kell lennie az egyház, azaz a hívők közösségé, a *communio fidelium* lényegével.

4. A krisztomonizmus már a múlté?

Úgy vehetjük tehát, hogy a II. Vatikániummal túlhaladottá vált a krisztomonisztikus egyháztan, annak egyházképe és hatásai? Sajnos nem! A zsinatnak magának még nem sikerült az egyháztan krisztológiai és pneumatológiai dimenzióját olyan kapcsolatba hozni egymással, hogy abból egy következetes egyháztan (*communio-ecclesiológia*) jött volna létre. A II. Vatikáni zsinat átmeneti zsinat maradt. Ezt mutatják a zsinat utáni utasítások és a hatósági vezetési gyakorlat újjáéledése is. Jellemző módon jelentette ki VI. Pál pápa 1973-ban: „A zsinat krisztológiáját, de különösen is az egyháztanát a Szentlélek új tanulmányozásának és új tiszteletének kell követnie, mégpedig mint a zsinat tanítása kiegészítésének.”

A történelmi tapasztalat is amellet szól, hogy a krisztomonizmust és kihatásait még nem tekinthetjük túlhaladottnak. Annyira meghatározó volt ez az egyházkép, mint a hatósági-tekintélyi gyakorlatot törvényesítő támasz, annyira kívánatos volt és oly szorosan kötődött hozzá, hogy számolnunk kell azzal, még sokáig fog hatni. Sőt, a struktúrában és a gyakorlatban még akkor is, amikor elméletben már átállítják majd a váltókat. Az egyházon belül újonnan feleledt viták ezt igazolják.

A tuadváltozás szükségessége azonban nem csupán a pásztorokra áll. Döntő lesz az, hogy az egyház többi tagja milyen mértékben veszi tudomásul, hogy a Lélektől ajánlékot és hivatást kapott, és hogy mennyire lesz az egyház mindennek aktív hordozójává és az evangélium tanújává. Kimondani könnyű: Egy olyan vezetési stílus, amely nem éppen erre szólít fel, még nem adhat okot arra, hogy felmentsük magunkat a felismert elhivatottságunk alól.

Fordította: Bánhegyi B. Miksa

Megjelent a Diakonia 1990. 3. számában. A szöveg rövidített fordítása.

Heinrich Fries

ÖKUMENIKUS REMÉNYEK

A II. Vatikáni zsinat a katolikus egyházban megteremtette az ökumenizmus tudatát. A zsinatig elsősorban a római katolikus egyházon kívül létezett ökumené és ökumenikus mozgalom, melyet egyházunk rendkívül szkeptikusan ítelt meg és a maga részéről elfogadhatatlannak tekintett. A katolikusoknak — a katolikus teológusoknak is — még a második világháború után is kifejezetten tiltották, hogy akár csak részt vegyenek például az Egyházak Világtanácsának közgyűlésein. A szűkebb körökben folytatott ökumenikus dialógusokat a legszigorúbb óvintézkedésekkel szabályozták, megkövetelve a helyi püspök engedélyét, aki azt csak főnntartások biztosításával adta meg, és számon kérte azok teljesítését. Semmit nem támadtak oly hevesen, mint az úgynevezett ökumenikus irénizmust, melyet ironikusan pánkrisztianizmusként emlegettek.

E magatartás teológiai megalapozását annak a föltétlen és töretlen biztonságnak a tudata adta, mely szerint az egyház egysége nem veszett el, hanem ténylegesen adott a római katolikus egyházban, melytől más felekezetek bűnös módon elszakadtak. Ezeketől a katolikus egyház — a keleti egyházakat kivéve — megtagadta az „egyház” elnevezést. A szakadás megszüntetése következképpen a katolikus egyház kebelébe való visszatérés, vagyis kollektív megtérés által látszott lehetségesnek.

Ezzel szemben a II. Vatikánum kinyilvánította, hogy az ökumenikus mozgalom egészében a Szentlélek műve. A kereszténység megosztottságáról szó szerint azt mondja ki a zsinat, hogy az „egészen nyilvánvalóan ellene mond Krisztus akarátának, botránkoztatja a világot és károsítja a szent ügyet, az evangélium hirdetését minden teremtménynek”. Majd hozzáfűzi: „A történelem Ura napjainkban árasztani kezdte a megosztott kereszténységre a komoly megbánás és az egység utáni vágyakozás kegyelmét.” A szakadás bűnével nem szabad a különböző felekezetek ma élő hívőit okolni.

A zsinatnak látomása is volt az egyház egységéről. Kifejezetten ezt mondja: „Az egység titkának legfőbb minta- és ősképe az Atya-Fiú Egyisten egysége a Szentlélekben, a személyek hármasságában.” Ezzel a zsinat elvben leküzdötte a monolitikus egységről alkotott elképzelést, amely egy úgynevezett egységegyház központ felé orientált, és meghatározott egységes formákat előíró modelljéhez igazolódott. Ehelyett olyan egységet gondolt el, amely a különbözőségeket nem szakadást előidéző okoknak tekintette, hanem egy kiengesztelődött különbözőség elemeinek, Krisztus gazdagsága és Lelke adományai kifejeződésének, valamint a kultúrák sokoldalúsága tükröződésének. Az egység illetén látomásából következik, hogy az egyházak egyoldalú beolvasztása vagy kapitulációja — tehát önazonosságuk föladása — általi egyesítése immár kizárt. Ezek a

megoldások ugyanis elszegényedést és veszteséget jelentenek, ezt pedig egyetlen egyház sem vállalja. Az egyházak főadata: megmaradni egyháznak és egyetlen egyházzá válni — e szavakkal Ratzinger bíboros fogalmazta meg klasszikus módon az egység egyetlen lehetsége modelljét, s kijelentését mindmáig nem vonta vissza.

Világosan beszélt a zsinat azokról az utakról is, melyeken a cél elérhető. A II. Vatikánum nem úniós zsinat volt, hanem reformzsinat. A reform által azonban, vagyis az egyház megújítása által az egység útjára lépett. A megújulás az egyház nagyságának s ugyanakkor határának a jele, a megújulás igénye és képessége ehhez igazodik. Megjegyzendő, hogy a reformról beszélni vagy ilyesfélén munkálkodni hosszú ideig módfelett gyanús és büntetendő dolognak számított a katolikus egyház tudatában.

A II. Vatikánum — az egyház zsinata az egyházzól, miként Karl Rahner fogalmazott — semmiképpen sem az egyházat tette a hit legfőbb kérdésévé, hanem megfontolta azt, hogy az egyház a legfőbb kérdés szolgálatában áll — s azt is, hogy miként —, ha szentség, vagyis az Isten és az emberek közötti egység hatékony jele s ezáltal az emberek egymással való egységének előmozdítója. Azt is mondhathánk, hogy az egyház Isten országának szentsége. Ez az átelleni Valóság megvédi az egyházat az öntetszelgéstől, hogy csak önnönmagát ünnepelje, s megóv attól a helytelen triumfalizmustól, mely mámorosan zengi: „dicsőséggel teljes ház, messze tekint, túl minden országon...” Hogyan lehet azonban az egyháznak megtört egysége hatékony jel az emberek egysége számára?

Az egyház elsősorban és legfőképpen Isten vándorló népének tartja magát. Ezzel a gondolattal egybekapcsolódik a közösség, a koinónia eszméje, a szakadatlan megújulás éppúgy, mint az egyház ideiglenességének és mulandóságának tudata, nem kevésbé a kudarc s a bűn megvallása. Ehhez az átfogó valósághoz rendelődik hozzá az egyház struktúrája hivatalai — elsősorban a pápai és a püspöki hivatal — formájában, melyek nem a hatalom, hanem a szolgálat és az adományozás kategóriáival írhatók le. A pápa önmeghatározása — mint *servus servorum*, a szolgák szolgája — nem lehet holmi külsődleges titulus csupán.

Manapság széles körben szokás az egyházat mint Isten népe koncepcióját kritizálni és tökéletlennek tartani, mondván, hogy vajmi keveset fejez ki a kereszténység sajátosságából. Jőmagam nem értek egyet ezzel, kivált, ha az egyházzal mint Isten népével egyszersmind azt az Istent látom és gondolom, aki végérvényesen közölte magát Jézus Krisztusban. Az egyház Isten népeként való meghatározása magában foglalja mindenki együttműködését és közös felelősségét, s megszabadít a beszűküléstől, melyet a hivatali vagy papi egyház fogalma sugall. Továbbá a zsinaton az egyházzól alkotott képet számos bibliai képpel gazdagították, melyek az egyház különféle perspektíváit és dimenzióit fogalmazzák meg. A képek gazdagabbak és konkrétabbak a fogalmaknál.

Krisztus köré gyülekező asztalközösség

A zsinat kifejezetten mondja, hogy Jézus Krisztus egyháza a katolikus egyházban valósul meg, melyet Péter utóda s vele közösségben a püspökök vezetnek. A Krisztus egyháza való kizárólagos igényt azonban főldták a zsinati atyák egy tágasabb sokrétűség javára, mely megengedi a differenciálódást, és analóg értelemben beszél egyházzól. Ezzel egybekapcsolódik az a fölismerés, hogy a katolicitás teljességét az élet valóságának minden aspektusában kifejezésre kell juttatni. A zsinat azt mondja, hogy a római katolikus egyház szervezetén kívül a megszentelés és az igazság számos eleme található, mely Krisztus egyházának saját adományaként a katolikus egységre sürget.

Napjainkban úgyszólván nincs olyan ökumenikus rendezvény vagy eszmecsere, amelyben többnyire ne elsőként hangoznék el a lehetséges eucharisztia-közösségre irányuló kérdés, főképpen nálunk, Németországban, ahol majdnem negyven százalékot tesz ki a különböző felekezetűek közötti házasságok száma. Ezeket nem lehet csupán úgy tekinteni, mint szerencsétlen vegyesházasságokat, hiszen — miként a würzburgi szi-

nódu s kijelentette — éppenséggel előmozdíthatják az ökumenizmus. Én óvakodom attól, hogy az eucharisztikus közösségre irányuló fokozódó törekvésben csupán türelmetlenséget, önkényeskedést vagy „rossz szellemet”, a „még nem” szabályával szembeni lázongást illetve engedetlenséget lássak; túlságosan is mély a komolyság, a gond és az éltető vágy, amely itt feltör, s igen mély a megnyilvánuló szeretet és hit. A kategórikus, abszolút NEM immár aligha illenék bele ebbe a szituációba.

Tisztán látom a pápa és a püspökök gondját, mellyel a hitközösség egysége és az eucharisztia, — mint az egyház életének közép- és fénypontja méltósága — iránt viselkednek. De megkérdezem: Nem lehetne-e már most — nem általánosan és differenciálatlanul vagy kapkodva, a kulturális különbségeket elhanyagolva, mely közömbösséghez vezet — bizonyos helyzetekben és alkalmakkor a hit és a szeretet közösségének ama föltételeit kialakítani, amelyek a Krisztus köré gyűlő, valamiféle eucharisztikus vendéglátás értelmében vett asztalközösség előfeltételei lehetnének, főként akkor, ha mindenki elismerné, hogy ott a forma és a cselekmény szerint Jézus utolsó vacsorájának liturgikus megjelenítésén vesz részt? Az ilyesmi senki számára sem jelentené a maga, egyházának elárulását. Itt sejlenek föl a jövőendő remény körvonalai.

A liturgia megújítása a zsinati reform legérzékeltőbb jele, elsősorban az eucharisztia ünneplésének megújítása, az anyanyelv használata, a gazdag biblikus kínálat, az igelitururgia kialakítása, az eucharisztia liturgiájának Krisztus és üdvösségszerző tettének megjelenítéseként való értelmezése, az epiklészisz hangsúlyozása, a Szentlélek hívása az eucharisztia ünneplésekor — mindez ökumenikus esemény, a sokrétű ökumenikus mozgalom gyümölcse, és az ökumenikus reménység maradandó alapja.

A II. Vatikánum, valamint hatástörténete által az elmúlt húsz évben az ökumenizmus terén többet értünk el, mint korábban évszázadok alatt. Karl Lehman püspök az utóbbi években megtett utat az emberiség történelmében végbement olyan csodának nevezte, amely csak ritkán ismétlődik meg. Ez okot ad az örömről s a hálaért, és az ökumenizmusért folytatott további fáradozások szüntelen erőforrása. A még el nem ért eredmények okozta fájdalomnál legyen nagyobb a már megteremtett gyümölcsök láttán érzett öröm. A termék valószínűleg gazdagabb annál, mint amit a zsinat kezdetén vagy végén reméltünk volt.

Az ökumené húsz évvel a II. Vatikánum után sem jutott nyugvópontra. A zsinat ökumenikus kijelentései és eseményei még bizonyosan hosszú ideig tartó összegyűjtési receptív igényelnek, elsősorban is a közösségekben, gyülekezetekben. Ez nem zárja ki az ökumené továbbhaladását. Isten népe szakadatlanul folytatja vándorlását és szüntelenül igényli a megújulást, amelyre mindenkor képes is. Az ökumenére is áll: a megállapodott nyugalom — visszalépés. A célhoz vezető utak — a történelem tanúsága szerint — gyakorta kis lépésekkel indulnak, és alulról kezdődnek.

A lehetséges veszélyektől és nyugtalanságtól való félelemtől nagyobbak kell lennie a hitből, reményből és szeretetből fakadó bizakodásnak és Jézus végső rendelkezése iránti hűségnek. A félelem rossz tanácsadó, a hit és a remény viszont bevilágítja az utat, és erőt ad megtételéhez. Az ökumené nem az egyes hívők kedvtelése, hanem az összes egyház és minden keresztény egyetemes, radikális kötelessége. Annak az egyháznak, amely az egymással békésen megférő különbségeket az egyesülés modelljeként igenli, önmagában is példát kell nyújtania a megbékélt különbözőségekre. Erre alkalmatlannak, és az ökumenikus törekvések szempontjából terhesnek az olyan szabályozások, mint például a gyónási titoktartás, a teológusok eretnekké nyilvánítása olyan teológusok által, akik önmagukat tekintik a katolikus hit zsinórmértékének, és kiátkozással fenyegetőznek.

Visszaesések, akadályok és gyanúsítások jelentik azt az árat, amelyet az ökumenéért fizetni kell. Aki az ökumené, az ökumenikus teológia terepén is mindenki kedvére talál dolgokat mond, annak valójában nincs is mondanivalója.

Fokozódó botrány

Az egyházak, amelyek dialógusra szólítanak föl, nem félhetnek a lehetséges konzekvenciáktól. Willebrands bíboros kijelentette, hogy a dialógus nem folytatható korlátlan ideig, hanem valami újnak kell társulnia hozzá.

Az ökumené sürgősségének tudata ma már erőteljesebb, mint húsz évvel ezelőtt; de nem egy-egy felekezet, hanem a keresztény hit összességét és középpontját érintő átfogó kihívás következtében, a növekvő szekularizmus, a gyakorlati ateizmus által, egy átfogó valláskritikával szemben, a vallások és szekták elöretörésének, valamint az iszlám megerősödésének folyamodványaként. A keresztények megosztottsága napról-napra erősödő botrány, amely hittelenné teszi a keresztény tanítást. A kereszténység egészét és összességét, nem pedig egy-egy felekezetét faggatják az élet értelméről vagy értelmetlenségéről, az emberiség nagy kérdéseiről: a békéről, az igazságosságról, a szabadságról, az emberi jogokról és az emberi méltóságról. Mindennek jele lehetne az összes keresztény egyházat átfogó békezsínat terve.

In: Zur Debatte, 1986. január/február, 5—6. old.

Fordította: Gáspár Csaba László

A CSALÁDOKÉRT

A családi lelkipásztorkodásnak egy sajátos, teljes egészében a világiak szolgálatára épülő formáját szeretném bemutatni. Pontosabban: beszámolni arról, hogy egy hosszú távra kidolgozott programból eddig mennyit valósítottunk meg, és milyen terveink vannak a folytatásra.

Az indítást II. János Pál pápa buzdítása adta: „Minden erőnkkel azon kell lennünk, hogy a család lelkipásztori gondozása erősödjön és fejlődjön, és valóban előnyt élvezzen, mert biztosak vagyunk abban, hogy a jövődő evangélikációja a családi egyháztól függ” (Familiaris Consortio 65.). Valóban így van. A hitoktatók jól tudják, hogy munkájuk csak ott eredményes, ahol a szülők is támogatják azt. Gyermekek-katekézisének gyenge hatásfokának, a nagyszámú lemorzsolódásnak éppen a családi háttér hiánya az egyik, ha nem éppen a legfőbb oka. A családokat kell evangelizálni. De hogyan lehet egyáltalán elérni azokat a szülőket, akik a vallással legfeljebb szimpatizálnak, de még a templomba sem jönnek el? Hogyan lehet elvezetni őket a hitre, hogyan lehet bevonni őket az egyház közösségébe? Minden lelkipásztor gondja ez. Bizonyára egy sincs, aki ne használna fel minden alkalmat, jegyesoktatást, keresztényi katekézist a cél érdekében. Egymaga azonban aligha birkózhat meg a hatalmas feladattal. De miért is kellene egyedül birkózni? „A ... család lelkipásztori gondozása a helyi egyházi közösség minden egyes tagjának feladata” — írja a pápa (uo. 69.), majd hozzáfűzi: „Elismerést és megbecsülést érdemel az a sok egyházi egyesület, csoport, mozgalom, vagy bármilyen nevet viselő közösség, amely — mindegyik a maga jellegzetességei, céljai, szolgálatai szerint — a család lelkipásztori gondjával törődik” (uo. 72.). Ezeket a sorokat olvasgatva vált világossá bennünk, hogy a hittanos gyerekek szülei között kell megtalálnunk azokat, akik plébániájuk családi lelkipásztorkodásának munkatársai lehetnek, őket kell megnyernünk és felkészítenünk a többiek szolgálatára.

Tizenegyen, — valamennyien családok vidékiek — hozzáálltunk tehát, hogy tapasztalatainkat felhasználva, egy alaposan átgondolt, komplex családpassztorációs programmal segítsük egyházmegyénk azon plébániáit, melyek erre a segítségre igényt tartanak. A három fázisú program lényege a következő: 1. A hittanos gyerekeken keresztül kap-

csolatba lépünk az aktivizálható szülőkkel, felkeltjük érdeklődésüket a keresztény család-
eszmény iránt. 2. E szülőkből rendszeresen összejövő csoportokat, közösségeket hozunk létre, illetve elősegítjük ilyen csoportok öntevékeny szerveződését. 3. A csoportokat fokozatosan önállóan felkészítjük és bekapcsoljuk saját egyházközségük családpszor-
torációs tevékenységébe.

Amikor nagyon sok előkészület és egy imádságos püspökszentlászói lelkigyakorlat után belevágtunk, tisztában voltunk ezzel, hogy sok munkával jár, nehéz feladatra vállalkoztunk, és hogy csak nagyon apró eredményekre számíthatunk. 1989 szeptemberében 3 falusi és 2 városi plébánián kezdtük meg a szolgálatot. A program első fázisa (kapcsolatteremtés) decemberig mind az öt helyen sikeresen lezajlott, és ezt követően hozzákezdhattünk a második fázis (közösséggé formálás) hosszabbra tervezett feladatához. Ez jelenleg (1990 márciusában) is folyik. Párhuzamosan további 5 plébániái csoportban indítottuk el a programot.

Az alábbiakban vázlatosan ismertetem programunk már kipróbált első, és folyamatban lévő második fázisát, majd röviden utalok a tervezett harmadikra.

1. fázis: Kapcsolatfelvétel, érdeklődéskeltés

„Beszélgetések a családról” felirattal, családot ábrázoló képpel szép kivitelű nyomtatott meghívó készült. Személyes hangú, „megszólító” szövege hat megbeszélésre hívja a szülőket. A beszélgetések helyét és időpontját — a plébános atyával való egyeztetés után — gumibélyegzővel nyomjuk bele a meghívón üresen hagyott téglalapba. Az időpont helyes megválasztása nagyon fontos, alkalmazkodnia kell a helyi szokásokhoz.

A meghívókat a hitoktató megfelelő időben hazaküldi a gyerekekkel, a következő hit-tanórán megkérdezi, hogy átadták-e? A vasárnapi szentmisén elhangzó hirdetés, és a templomkapun elhelyezett plakát (a meghívó nagyított képe) erősíti meg a meghívást.

Úgy számítunk, hogy a meghívottaknak kb. 10—15 százaléka jön el. A beszélgetés-hez 10—25 fő az ideális.

A hat beszélgetés témája:

— A családi otthon légköréről, Mitől függ ez a légkör, mi rontja, mi javítja? Milyen az egészséges családi kapcsolattrendszer? A családba bevitt külső problémák, és a családon belül keletkezett konfliktusok megoldása, ill. feloldása. Néhány gyakorlati eset megbeszélése.

— A házastársi kapcsolatról. A jó kapcsolat jellemzői, a jó kapcsolatot rontó tényezők és azok megelőzése, kiküszöbölése. Alkalmazkodni tudás, konfliktusfeloldás, házastársi párbeszéd.

— A keresztény család gazdálkodásáról. A gazdasági mérleg egyensúlyban tartásának lehetőségei és ezek következményei. Takarékoság, családok egymás közötti segítségnyújtása. Az egyes családtagok szerepe a gazdálkodásban. A házimunka megosztása, egymás szolgálata.

— A gyermeknevelésről I. A keresztény nevelés legfontosabb alapelvei. A példamutató, a reális követelmény-támasztás és a szükséges korlátozás. Néhány komplex nevelési modell és alkalmazásuk várható eredménye.

— A gyermeknevelésről II. A helyes jutalmazás és büntetés. A leggyakoribb nevelési hibák és következményeik. A serdülőkor néhány sajátos problémája.

— A hit továbbadása a családban. Milyen kereszténynek szeretnénk nevelni gyermekeinket? Mit tehetünk ezért? A szülői példamutatás jelentősége. Családi beszélgetés válsági témákról, családi ima és szentírás-olvasás, családi ünnepek, családi liturgiák.

A módszer: Irányított beszélgetés. Mind a hat témakörből kb. 5—6 oldal terjedelemben vázlat készült. Ennek vannak rögzített, a beszélgetés vezetője által elmondandó elemei: bevezetés-problémafelvetés, továbblendítő-, összekötő-, összefoglalórészek, befejezés. Vannak továbbá olyan elemei, melyek nincsenek előre kidolgozva. Ezeket a témafelvé-

tés vagy kérdések alapján maguk a résztvevők mondják el, esetleg egymással vitatkozva. Arra az esetre, ha egy-egy ilyen téma-részlet megbeszélése mellékvágányra futna, vagy fontos dolgok nem kerülnek szóba, a vázlat ötleteket, javaslatokat ad a beszélgetés vezetőjének, hogy milyen irányba terelje, milyen kérdésekre irányítsa a beszélgetést. A legfontosabb megállapítások, javaslatok a táblára vagy a falon elhelyezett csomagolópapírra kerülnek, így a beszélgetés közösen kialakított menete, vázlata, tanulsága mindenki számára látható.

A figyelem ébrentartását szolgálják a közbeiktatott játékos feladatok (nevelési totó, nevelési modell-táblák kiegészítése, kapcsolat-modellek megfejtése stb.), és a különféle felmutatott ábrák is.

Beszélgetéseink nem attól „keresztények”, hogy a plébánián folynak, vagy hogy előtte (utána) rövid közös imádság és ének is van, hanem attól, hogy a családi élet mindennapi kérdéseit a krisztusi hit fényében tárgyaljuk meg.

Az első fázis végére elérendő célok:

— Alakuljon ki bensőséges, jó kapcsolat az egyes résztvevők, valamint a résztvevők és a beszélgetés vezetője között.

— Ébredjen igény a szülőkből arra, hogy továbbra is összejöjjenek és hasonló kérdésekről beszéljessenek.

— Találja meg a vezető azt a 3—4 személyt, akik a második fázisban munkatársai, később pedig az önállósult csoport vezetői, mozgatói lehetnek.

A sorozat utolsó találkozásán a résztvevők egy kis sokszorosított füzetet kapnak ajándékba: A beszélgetések rövid összefoglalását. Ugyanakkor: megbeszéljük, hogy mikor, milyen formában, milyen sűrűséggel kívánnak ezután találkozni, és hogy a következő egy-két alkalommal milyen témákról szeretnének beszélgetni. (Ha nincs konkrét kívánság, a beszélgetés vezetője javaslatokat tesz, s a résztvevők ezekből választanak.)

2. fázis: Önmagát irányítani képes csoporttá (közösséggé) szerveződés

Ennek a fázisnak az időtartamát nem határoztuk meg. Az adottságtól függően kb. fél-másfél évre becsüljük.

A találkozások fő programja ezután is a családdal kapcsolatos egy-egy téma megbeszélése, de alkalmasszerűen, egyre gyakrabban „belekeverünk” más, a közösségi életre jellemző program-pontokat is. (Pl. Egyházi ünnepek megünneplése, aktuális plébániai feladatok vállalása, segítségnyújtás valamelyik résztvevőnek stb.)

A beszélgetés módszere lényegesen eltér az első fázisban alkalmazott módszertől. Nem mi vagyunk a fő szóvivők, hanem négy-öt önként vállalkozó szülő. Ezek előre megkapják a választott témával kapcsolatos folyóiratcikkek, könyv-fejezetek fénymásolt anyagát, személyenként 4-5 oldalnál lehetőleg nem többet, abból felkészülnek, s a beszélgetés gerincét az ő referátumaik alkotják. Az általuk elmondottakat beszéli meg a csoport, ahhoz fűz kérdéseket, kiegészítéseket. A beszélgetést eleinte továbbra is mi vezetjük, de az irányítást fokozatosan egy arra alkalmas helybeli résztvevőnek adjuk át.

A második fázis indításakor a következő témák összeválogatott, fénymásolt anyaga állt készen, ezeket tudtuk ajánlani: — A család a Bibliában — Gyermekünk családi életre nevelése — Elváltak, félcsaládok problémái — Öregek a családban — Gyermekünk szexuális nevelése — A család szerepe a hitre nevelésben — A születésszabályozás katolikus lehetőségei — Ádvent és Karácsony megünneplése a családban — Keresztelőre készül a család — A családközösségekről.

Kb. ötven téma előzetes feldolgozását érezzük szükségesnek. A feladat rendkívül munka- és költségigényes (fénymásolatok!), ezért csak lassan halad.

E fázis vége felé a családközösségek témáját azzal a céllal tárgyaljuk, hogy a résztvevőkben felkeltsük az érdeklődést és a vágyat egy hasonló közösség létrehozására, és egyben ötleteket, javaslatokat is adjunk a megvalósításhoz.

A MAGÁNYOS EMBER ÚTKERESÉSE

„Mindazokért, akiket szörnyű magány kínoz, és akiket kétségbeesés és öngyilkosság kísért, kérünk, Urunk...”

(Fr. Efraim: Az együtt szenvedés litániája)

A ma embere talán jobban szenved a magánytól, mint a régi korokéi. A technika, a gépek, minden, ami látszólag megkönnyíti az életet, nagymértékben függetleníti is másoktól, mások segítségétől. Önállóbbá tesz, de el is különíti, növeli magányunkat. A függetlenség magabiztonságával lazulhatnak emberi kapcsolataink. Többnyire a látszólag magával tehetetlenebb, gyöngébb, a szeretetre és segítségre jobban rászoruló veszik körül jobban, igyekeznek segíteni, támogatni azt.

A magányos ember magában hordozza kínzó magányérzetét, amiből úgy érzi, hasztalan akar menekülni, nincs kiút. Mindenhová követi — kéretlen társként. Legjobban az kínozza, hogy úgy érzi, tehetetlen ellene. Akik olyan szerencsések, hogy a magányt sohasem érezték, aligha tudják elképzelni e reménytelennek tetsző szenvedését. A magányos megértést keres, de többnyire visszautasításba ütközik, mert akitet fordul, annak terhére van, és inkább visszahúzódik saját gondjaiba.

Lehetünk magányosak a családban, a házasságban, de a sokaságban, a tömegben is, elszigetelődve a körülöttünk zsongó, hömpölygő élettől. Az egyébként jó házastárs, szülő, gyermek, testvér, munkatárs is lehet értetlen, érzéketlen —, talán azért, mert nem marad már ideje, ereje magából adni, problémáinkat befogadni.

„Mivel az ember társalény, idős korban legfőbb gondja a magányosság. Még azok is szenvednek a magányosság miatt, akik látszólag jól viselik. Figyeljük csak meg! Hányszor beszélnek az idősek magukban, hangosan. Miért? Mert igényük, hogy szóljanak valakihez. Innen van sokszor az idősek zsembessége, veszekedésre való hajlama is.” — (Egyházközségi levél, 1990. tavasz).

De a magány nem csupán az idősek fájdalmas privilégiuma. Legalább annyi fiatal és középkorú, sőt, gyermek szenved tőle. A szétesőben lévő családok — sajnos — elvégzik a maguk bomlasztó, rejtett munkáját. Ennek egyik első jele, hogy míg a szülők külön-külön futnak a maguk boldogsága, vagy akárcsak a pénzszerzés után, igen sokszor, — főleg az ún. „kulcsos gyerekek” — teljesen magukra maradnak. És elkezdnek keresni: játszótársat, megértő felnőttet... bárkit, akivel szót értenek, aki meghallgatja őket és foglalkozik velük. További életük nagyban úgy alakul, ahogy ez a keresés sikerül. Hol és kinél kötnék ki, mit tanulnak tőle, mire viszi rá őket.

„A magányos ember igyekszik társat keresni. Legalább élőlény legyen mellette, ne csak az élettelen tárgyak. Ezért sok a kutya, a macska az időseknél. Öregségünk magányának gondait nem állatok pátyolgatásával kell megoldanunk, hanem hasonló korú és állapotú embertársainkkal kell keresnünk a kapcsolatot. A hasonló felfogású, állapotú, korú embertársaink felé őszintén kell megnyilatkoznunk.” (Egyházközségi levél, 1990. tavasz).

Nekünk, sokgyerekeseknek — bár sokan szidnak, talán le is néznek olykor — általában mégis glóriát tesznek a fejünkre. Életünk szép, teljes, mutatós életformának tartják. „Hősöknek” titulálnak bennünket. Sok ilyen család kellene, — búlogatnak elismerően. Talán még irigyelnek is egyesek. Sok, nagyon sok az öröm a nagycsaládokban, de a gond, a bánat, a nézetek és akaratok ellentéte is jelen van, aminek kiegyensúlyozására nagyon sok energia kell. De, ha egy család többé-kevésbé harmonikus, ha a szülők egymás támaszai, ha „vállvetve” küszködnek, akkor később gyermekeik válnak támaszaikká.

A beszélgetésektől függetlenül, több közeli plébánia együttműködésével csoportunk évente néhány alkalommal ún. „családok találkozóját”, „keresztény családok majálisát” és hasonlókat szervez, melyek középpontjában egy ünnepélyes „családok miséje” áll, ehhez kapcsolódnak a különböző korú gyermekek, a szülők, a nagyszülők csoportjainak programjai. Ezek szervezésébe és lebonyolításába már munkatársként vonjuk be a második fázis találkozóira eljáró szülőket. (Meghívások továbbítása, csoportvezetés, liturgikus szolgálat, szervezés stb.).

Mindazokat a házaspárokat, melyekkel kapcsolatba kerültünk, gyermekeikkel együtt meghívjuk a nyáron szervezett hétvégi családi lelkigyakorlatokra is. Ezek a teljes család lelki elmélyülését szolgálják. (Lásd Teológia 1984. évi 2. száma).

A második fázis végére elérendő célkitűzések: — A résztvevők fogadják el a keresztény családeszményt. — Alakuljon ki bennük a plébánia többi családjáért, az egyház ügyéért érzett felelősségtudat. — A beszélgetésekre összejáró csoport váljék lassan közösséggé. — A 2. fázist akkor tekintjük befejezettnek, amikor ezek a célok lényegében megvalósultak.

3. fázis: A közösség önálló működése — az ehhez szükséges segítség biztosítása

A gyakorlatban eddig még nem jutottunk el. Terveink, elképzeléseink a következők:

Kapcsolatot tartunk a közösségek vezetőivel. Ötletekkel, témajavaslatokkal látjuk el őket, részükre évenként — egyházmegyei szinten — találkozókat szervezünk. Vezetőiken keresztül arra ösztönözzük a közösségeket, hogy

— plébánosukkal együttműködve, saját plébániájukon újabb szülő-csoportokat indítsanak el és vezessenek végig azon az úton, melyet ők végigjártak. Az első fázisban teljesen önállóan, a másodikban a mi segítségünkkel.

— Találják meg azokat a további lehetőségeket, melyekkel a helybeli családpasztorációt segíthetik. (Pl. közreműködés jegyesoktatásban, családlátogatások, plébániai családi napok szervezése, házasságra felkészítő beszélgetések fiatalokkal, házassági évfordulók templomi megünneplése, segítségnyújtás hittanos-táborok szervezéséhez stb.).

Azt tervezzük továbbá, hogy ha az egyházmegyében már sok családközösség működik, tájékoztatásunkra időszakos kiadványt jelentetünk meg, és időnként egyházmegyei család-találkozókat szervezünk.

Tisztában vagyunk vele, hogy az általunk megkezdett program csupán egy a lehetséges családpasztorációs modellek közül. Nem tekintjük az egyedül járható útnak, — másutt nyilván más elgondolások születnek, — de lezárnak, véglegesnek sem. A magunk és mások tapasztalatai alapján állandóan gazdagítani, továbbfejleszteni szeretnénk. Jelen formájában azzal a céllal adjuk közre, hogy ha benne bárki felhasználható ötletet talál, hasznosíthassa, mi pedig mások ötleteivel, tapasztalataival gyarapodhassunk.

Egyik alkalommal, a gyermeknevelésről szóló beszélgetés után egy negyven-körüli, könnyeit törölgető édesanya ezt mondta: „Istenem, ha én tíz évvel ezelőtt ilyesmikről valakivel elbeszélgethettem volna!... Minden egészen másként alakult volna... De teljesen egyedül voltam...” — Ilyen és hasonló megnyilatkozások késztetnek újabb erőfeszítésekre bennünket, akkor, amikor kezdünk belefáradni a néha eredménytelennek tűnő munkába.

Dobos László

A magányos sokfelé segít. Lelkét olykor beleadja a nem is a saját gyermekeivel való törődésekbe, a szülők segítségére van a nevelésben. De míg a szülő a maga gyermekéért fárad, dolgozik, tehát bizonyos fokig a maga örömére teszi mindezt, a magányos többnyire önzetlenül, csupán szeretetet várva vesz részt e munkában. Ezt a szeretetet sokszor meg is kapja, de általában ritkábban, mint a szülő a vérszerinti gyermekeitől. Segítséget, áldozatosságát pedig a társadalom majdnem hogy természetesnek veszi.

Fontos, sürgető feladata lenne az egyházközségeknek a *magányosok pasztorációja*. Főleg a *családtalan magányosoké*. Öregekkel sokhelyütt foglalkoznak, nagyon is dicséretreméltóan. Többhelyütt házassokkal is, leginkább fiatalokkal, gyermekekkel, legkevésbé azonban a középkorú magányosokkal, akik a fiatal korból már kinőttek, de még nem öregek. Látszólag talán ők állnak legbiztosabban a lábukon, pedig nekik egyedül kell az élettel megküzdeniük. Gyakran éppen azért maradtak magányosak, mert öreg szüleiket kellett gondozniuk, fenntartaniuk. Így lassan eltelt az idő fölöttük. Sokan közönyösen elnéznek fölöttük, vagy úgy vélik: — Boldogul maga is! Hiszen csak magára kell keresnie. Könnyű neki! — Igaz, vannak magányosok, akik jól érzik magukat ebben az állapotban, és sértődötten elhárítanak minden közeledést. Pedig a szeretetet be is kell tudni fogadni. Vádolják őket azzal is, hogy olykor maguk az okai, hogy egyedül maradtak. Rosszul teszi azonban, aki csupán a magánytól akar menekülni a házasságba, vagy abban csak érdekközösséget, testiséget lát. Lelki, szellemi indítékok nélkül a házasság ugyancsak szegényes valami.

James F. Finkley atya írja „The Treasured Age” című művében: „Katolikus ember számára nem lenne szabad, hogy a magány problémát okozzon. Tudom, hogy sokan, akik ezt a mondatot olvassák, azt dörmögik magukban, az Atya nem tudja, mit beszél. Higgyenek nekem, minden pap tudja, mit beszél, amikor a magányról szól. Hivatása jelöli ki számára ezt az állapotot felszentelése első napjától fogva. Igaz, napjai telítve lehetnek tevékenységgel, s emberek százaival: mindazonáltal egyedüllétre rendeltetett. Ha szobájába megy és becsukja az ajtót a legfogalmasabb nap után, csupán önmagával találja magát szemben. A papság, gyökeres értelmében véve a főszentelés, család és barátok nélküli emberré tette őket. De a mise, az Oltárszentség, s rendszeres imaélete által Isten ott van „kéznél”, társulva hozzá a legmagányosabb napokon és a legüresebb éjszakákon...

Megadatotott, hogy sokunk számára a magány a jövő, de az teher marad csupán, ha ücsörgünk, rágódunk rajta, nem teszünk ellene semmit, sem szociálisan, sem szellemileg. Istennek nem az a szándéka, hogy az egyedülléttől szenvedjünk. Ami a spirituális részt illeti, alkalmat nyújt arra, hogy közelebb kerüljünk Hozzá, hogy több részünk legyen Belőle életünkben. Ami a szociális részt illeti, alkalom, hogy új barátokkal találkozzunk, új lelkeket találjunk, új dolgokat csináljunk.

A magány gyakori járuléka a *csend*, amit, ha jól kamatoztatunk, jól kihasználunk, sok pozitívumot hozhatunk ki belőle. — Különös valami a csend. Kézzelem nem fogható, mégis van, test nélküli, anyagtalan. A semmiből válik valamivé. A hang halálából születik, s megőli a leghalkabb suttogás is. Zajtól alélttá zúzott tervek élednek benne. Om-ló, „fekete” hümusza a tettnek. Erőt, nyugalmat, életet teremt.

Kalkuttai Teréz Anya írja a csendről: „Nagyon nehéz imádkozni, ha valaki nem tudja, hogyan. Meg kell tanulnunk. A legfontosabb a csend. Imádságos lelkek a mély csend lelkei. Nem helyezkedhetünk Isten jelenlétébe anélkül, hogy belső és külső csendbe helyezzük magunkat. Ezért kell hozzászoknunk a lélek, a szem, a nyelv csendjéhez. Isten a csend barátja. Igényeljük, hogy Istenre találjunk, de nem találjuk meg a zajban, az izgalomban. Nézzétek, milyen mély csendben van a természet, nőnek a fák, a virágok, a fű. Nézzétek a csillagokat, a holdat, és a napot, milyen csöndben mozognak. Minél többet kapunk csendes imánkban, annál többet adhatunk tevékeny életünkben.

A csend mindenek új meglátását adja számunkra. Szükségünk van erre a csendre, hogy megérinthessük a lelkeket. A lényeges nem az, amit mondunk, hanem amit Ő mond általunk. — Jézus mindig vár ránk a csendben. Ebben a csendben hallgat bennünket, szól lelkünkhez. Abban halljuk meg hangját. A belső csend igen nehéz, de törekednünk kell imádkozni. Ebben a csendben új energiára és igazi egyesülésre találunk. Isten energiája a miénkké válik, és hozzásegít, hogy a dolgokat jól végezzük el. Az Ő gondolatai a miénkkel egyesülnek, imáink az Ő imáival, cselekedeteink az Ő cselekedeteivel, életünk az Ő életével.” (Mother Teresa of Calcutta: „The love of Christ”, p. 8—10).

„A csendben és magányban kimondhatatlan titok van elrejtve. A csend és a magány összegyűjti a szétzilált szellemi erőket. A csend gyógyítja a szüntelen láрма kízó fáradtságát. A csend és magány a belső nyugtalanságot szépen elcsendesíti. A csend megnyitja a belső hallást és a belső figyelmet. A csend kiszabadít a szétszórtságából és fölemel a belső összeszedettségre. A csendben a legisztább vágyak ébrednek fel bennünk. A csendben és imában fakadnak föl saját létem ismeretlen forrásai.” (Kákonyi Asztrik OFM, „MARANA THA”, 1990. 3. sz. 10. o.).

A Szentírás több helyen is említi, hogy Krisztus Urunk is elvonult csendes helyekre imádkozni. Hiszen néha többbezes tömeg vette körül és követte. „Hajnal felé, amikor még sötét volt, fölkel és kiment egy magányos helyre, hogy ott imádkozzék” (Mt 1,35). — „Az apostolok visszatértek Jézushoz és elbeszélték neki mindazt, ami tettek és tanítottak. Erre így szólt: 'Jöjjetek félre egy magányos helyre és pihenjétek ki magatokat egy kicsit.' — Olyan sokan jöttek-mentek ugyanis, hogy enni sem maradt idejük. Egy magányos helyre eveztek tehát, hogy egyedül legyenek” (Mk 6,30—33). — „Azokban a napokban fölment a hegyre, hogy imádkozzék. Az egész éjszakát Isten imáadásában töltötte” (Lk 6,12).

A végtelenül magányos Jézus a keresztfán így kiáltott fel: „Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?” (Mk 15,34).

Az egyedülálló ember valójában csak Istenbe kapaszkodhat. „Magadnak teremtettél minket, Istenem, ezért nyugtalan a mi szívünk, amíg meg nem nyugszik Benned” (Szent Ágoston).

„A szív békéjében szertefoszlik a magad miatt gyötrő nyugtalanság, s eljutsz oda, hogy ráeszmélj, milyen mértékben is valósítod meg önmagadat odaadó életed keretei között. Ezekben a pillanatokban mindig újra, hirtelen megvilágosodik előtted életed értelme. Azt kérdezed, hol van az a forrás, ahol életed táplálkozhat? — A szeretet titokzatos jelenléte ez a forrás.

Ha tudnád, hogy Isten állandóan közeledik feléd... Az a legfontosabb számodra, hogy rádöbbenj: Ő szeret téged. Itt van a forrás. Az Ő szeretete jelenlét és megbocsátás. — Ő akkor is szeret téged, amikor te nem érzed, hogy szereted Őt. Egyszer fölvirrad a nap, amikor így szólsz magadban: szeretlek Téged, ha nem is annyira, amennyire óhajtanám, de szeretlek Téged.

Csodálatos közösségben Ő ott van a lelked mélyén, alászáll a te mélységeidbe. Jelenléte éppoly valóságos, mint saját létezésed. Szent Lelke által a Föltámadott belép hozzád, hogy átalakítson, hogy átváltoztassa benned még azt is, ami leginkább elkedvetlenítő. Ettől fogva nem látod olyan sötét színben önmagadat. Üzd el magadtól a képzeletet fölvetítette sötét benyomásokat. Szívedben föl fog ragyogni a béke. Váratlan apró örömek érik az embert, már nem is remélt boldogság árad el bennünk. Szíved békéje megszépíti a körülötted élők életét.” (Taizéi levél orosz földről, 1988.).

Életünk célt kap, ha azt az örökélet felé irányítjuk. S ha így van, akkor elmondhatjuk dr. Szenthelyi-Molnár Istvánnal a sok viszontagságot átélt papíróval:

„EMBEREK! AZ ÉLET SZÉP!”

Paleta Éva

KÉT KARÁCSONYI ÉLMÉNY

1989. december 24. vasárnap. Szentestére, Karácsonyra készülünk. Délután négy órakeresztény misztériumjáték a kápolnában. Jól öltözött szülők hozzák gyerekeiket. Megtelik a kápolna. A szentély ragyogó mennyei látvány. Sok kis angyal, ruháikon, szárnyukon, fejükön arany csillog. Ádám, Éva kosztüme is elegáns. Éva halványzöld túllruhában mondja el vétkét. A Szentcsalád, Mária és József igazán élethűek. Örömmel szívtram magamba, és raktároztam el képüket. Az evangélista, a próféták, az emberek, mind tündököltek. Az Isten aranypalástban hirdette parancsait. Lucifer fekete ruhában, csukjával a fején dörgedelemmel és cinizmussal vágott vissza: — Nem teszem! Nem engedem!

Az énekeket a kis „angyalok” énekelték, csengő hangon. Az előadás végén nehéz volt a valóságba, az élő hétköznapokba beleélni magunkat. Ez már nem a megváltás történetének a felidézése, hanem szomorú, véres történelem. Felcsendült a magyar és az erdélyi Himnusz: „Ki tudja merre, merre visz a végzet?” — Szétoszlik a hívők serege, a ragyogó szemű gyermek angyalok eltűnnek.

Fél hatkor indultunk el barátnőmmel, Margittal, akinek férje, három felnőtt gyermeke, unokái vannak. Ennek ellenére vállalta az utat. Egy régi Moszkvics gépkocsiba ültünk, és elindultunk a valós emberi gyötrelmek színhelyére. Szeretetsomagjaink két nagy táskában lapulnak. Az egyik táskában a csomagok két doboz cigarettát, sós kekszet és egy Madonna képet tartalmaznak, a másikban két-három tábla csokoládét, szintén a szép Madonna képpel.

Első színhely a Keleti pályaudvar. A vágányok üresek, mintha megállt volna az élet. Az üzletek zárva, újságot sem árulnak. — Lélegzet visszafojtva megyünk a várótermek felé. Félelem van bennünk. A megfutamodás gondolatával is kacérokodom. Margit engem félt mint szerzetesnővért, én őt félttem. Kezdők vagyunk ezen a területen. A fényesen kivilágított templomokhoz vagyunk szokva, melyeket külföldi segítséggel a legtöbb helyen rendbehoztak. Nem kopottak és nem roskadoznak. Ezekben a helyeken biztonságosan mozogtam.

Egy láthatatlan kéz segít, szinte belök a váróterem ajtaján, ahol élénk táru az a színtér, ahol az elmúlt évek, évtizedek alatt tönkrement, eleven Isten templomainak haldoklása, agóniája látható. Férfiak és nők egyformán. Sokan hiányos öltözékben, kemény papíron fekszenek a földön, a padokon. Sorrend nélkül, össze-vissza. Szemükből nem fény árad, arcuk torz. Csak a hitemmel tudom elfogadni, hogy bennük is valahol ott van, ott kell, hogy legyen az Isten. Ők is Isten képmásai, templomai.

Félve köszöntöm az első koldust. Jó vonásai vannak, könnyen lehet, hogy értelmi-ségi múltja van. — Dicséretessék a Jézus Krisztus. Ferences nővér vagyok, — mutatkozom be. — Karácsony van, Jézus születésének ünnepe, egy kis örömet akarunk Önnek szerezni. — Átadom a csomagot. Margitka előhúzza a zsebéből egy százast, majd hozzáfűzi: — Tessék elkölteni. Az idős koldus remegő ajakkal köszöni meg. Könynyei némán csordulnak ki. Szó nélkül szorongatja piszkos kezével tisztára mosott kezemet, amit nem engedek megcsókolni.

Mivel nem találkoztunk gorombasággal, egyre bátrabbak leszünk. Már félelem nélkül közeledünk a következő nyomorúthoz. Feje a puszta kővön, koszos kabátjában alszik. Felébresztem. Hozzá is akarok szólni egy-két jó szót. Szeszgőzös, mámoros

tekintete megszelídül, amikor meglát. Meghatódottan veszi át a csomagot és a mellékelt száz forintot. — Tovább osztogatjuk a csomagot és beszélgetünk ezekkel a hajléktalan embertestvéreinkkel. Közben egy jól öltözött férfi szólít meg oroszul, aki egy nyolc fős társaságban tartózkodik ott. Szeretne egy cigarettás csomagot kapni, mert minden üzlet zárva van és még messzi út áll előttük. Margitka beszéli az orosz nyelvet, így pillanatok alatt szót értenek. Nem kell sokáig magyarázni, hogy nálunk ma van a „Szenteste”, — értik, tudják. Ők is istenhívő, vallásos emberek. Kifejezik örömeiket, hogy látnak egy szerzetesnővért is. Majd a férfi saját csomagjából előhúzza egy doboz finom ételajat és szeretettel kínálja fel ajándéknak. Először szabadkozunk, majd elfogadjuk.

Kicsit odébb a földön egy bájos arab asszony ül, körülötte hat kis aprósággal. Vele nem tudunk szót váltani. A karácsony örömeit, hogy Jézus Krisztus megszületett, mosolyunkkal és szeretet-csomagjainkkal adjuk tudtára.

Egy óra leforgása alatt csomagjaink nagy része, ötven darab elfogyott. Elindultunk az új színhelyre a Nyugati pályaudvarra. Itt jobb a helyzet. Kevesebb nyomorult fekszik a földön. Úgy érzékelem, nem olyan jó a fűtés. A megrendítőbb esetek mégis itt voltak. Húsz év körüli lánnyal beszélgetünk, akinek házi papucs van a lábán és hajléktalan. Majd egy negyven év körüli férfi mondja el érzélem nélkül, hogy nincs senkije, nem tartozik sehová. Amikor megajándékozunk, a szeretet, a hála spontán jeléül megcsókolja arcunkat. Szívesen hallgatja most már bátor igehirdetésünket: — Krisztus Jézus minden emberrel azonosul. Mert a mi személyünk által találkozik magával. A mi számunkra pedig Jézus Krisztust ön testesíti meg. Ez a csodálatos titok. — Csak bólogat. Én pedig azon gondolkodom, milyen jó lenne, ha már volna hová elvinni magunkkal, ahol továbbra is foglalkozhatnánk vele.

Ácsorogva vár ránk egy harminc év körüli férfi. A szokásos szöveg: Nincs vonatjegyre pénze, pedig nagyon szeretne hazautazni az édesanyjához. Ezen az estén elhisszük neki. A vonatjegy árán felül kap még egy csomagot és egy százast.

Idegen nemzetiségű asszony áll előttünk két nagy leányával. Kezet nyújtok, hogy üdvözljem őket. Bemutatkozásunknál kiderül, hogy szerbek. Margitka szerbül is beszél. Gyermekkorát Újvidéken töltötte. Elmondjuk, hogy mi járatban vagyunk itt, és nekik is boldog, kegyelemteljes ünnepeket kívánunk. Utolsó előtti csomagunkat nekik ajándékozunk.

Még egy bizonytalanul lépkedő idősebb asszonnal találkozunk, aki örömeiben felém tárja karját, és beszélgetésre invitál. Leülünk a legközelebbi padra. Hamarosan kiderül, nincs senkije, hajléktalan. Megkapja utolsó csomagunkat és a százast, de úgy látszik, hogy a Madonna képnek örül a legjobban, mert könnyek között csókolgatja.

A csomagok mind elfogytak, kezünk, arcunk piszkos lett, de szívünket megérintette az igazi öröm.

1989 Karácsony.

Oszlánczi Kata Kapisztrána ferences nővér

Számunk írói: Alszeghy Zoltán S. J., a Pápai Gergely Egyetem professzora, Róma — Bán Endre plébános, Pécs — Bánhegyi B. Miksa OSB főiskolai tanár, Pannonhalma — Boda László, a Pázmány Péter Hittudományi Egyetem professzora, Budapest — Dobos László tanár, Pécs — Fila Béla, a Pázmány Péter Hittudományi Egyetem professzora, Budapest — Fries, Heinrich ny. egyetemi tanár, München — Gál Ferenc, a Pázmány Péter Hittudományi Egyetem ny. professzora, Budapest — Gáspár Csaba László, Budapest — Mustos N. István Sch. P. Trenton N. J. (USA) — Oszláncki Kata Kapisztrána OFM, Pécs — Paleta Éva, Budapest — Pottmeyer, Hermann J. egyetemi tanár, Bochum — † Rahner, Karl S. J. — Szász István teológus, Budapest — Széll Margit tanár, szerkesztő, Budapest — Zimányi Ágnes, az Új Ember munkatársa, Budapest

AUFSÄTZE

KARL RAHNER: Dei Sinnfrage als Gottesfrage (*übersetzt von István Szász*)
BÉLA FILA: Der Sinn des Lebens im Lichte der Offenbarung
FERENC GÁL: Antworten auf die Sinnfrage des Lebens
LÁSZLÓ BODA: Das Licht — der Sinn unseres Daseins

DAS GESPRÄCH DER TEOLÓGIA MIT PROFESSOR ZOLTÁN ALSZEGHY S. J.

Christus die Vollendung unseres Lebens (*aufgezeichnet von Margit Széll*)

UMSCHAU

Fragen nach dem Sinn unseres Lebens (*Endre Bán*)
Dei Heilkraft des „Lebenssinnes“
— Über das System der Logotherapie von Viktor E. Frankl (*Margit Széll*)
Sinnvolles Leben? (N. István Mustos)
Der Mensch als auf das ewige Sein orientierte Wesen (*Ágnes Zimányi*)
Was kann dem Leben Sinn geben? (*Meditative Antworten*)

DAS VOR FÜNFUNDWANZIG JAHREN ABGESCHLOSSENE II. VATICANUM

HERMANN J. POTTMEYER: Die pneumatologische Dimension der Kirche
(*übersetzt von: B. Miksa Bánhegyi*)
HEINRICH FRIES: Ökumenische Hoffnungen (*übersetzt von Csaba László Gáspár*)
THEOLOGISCHE-SEELSORGLICHE FRAGEN
Für Familien (*László Dobos*)
Das Wegsuchen des einsamen Menschen (*Éva Paleta*)
Zwei Weihnachtserlebnisse (*Kata Kapisztrána Oszláncki*)

Ára: 60 Ft

SOMMAIRE

ETUDES

KARL RAHNER: Le problème de la raison en tant que problème de Dieu

(trad. *István Szász*)

BÉLA FILA: Le sens de la vie dans la lumière de la révélation

FERENC GÁL: Réponses aux interrogations sur le sens de la vie

LÁSZLÓ BODA: La Lumière qui donne sens à notre vie

ENTRETIEN DE „TEOLÓGIA”

AVEC PÈRE ZOLTÁN ALSZEGHY S. J. PROFESSEUR
DE LA THÉOLOGIE DOGMATIQUE

La plénitude de notre vie trouvée dans le Christ (Reportage fait par *Margit Széll*)

TOUR D'HORIZON

Interrogations sur la signification de notre vie (*Endre Bán*)

La découvrette „du sens de la vie” comme vertu de guérison — Sur la méthode
de logothérapie de Viktor E. Frankl (*Margit Széll*)

La vie aurait-elle une destination? (*N. István Mustos*)

L'homme en tant qu'être orienté vers' éternité (*Ágnes Zimányi*)

Quel sens trouver a la vie (Réponses sous forme de méditations)

VATICAN II CLOS 25 ANS

HERMANN J. POTTMEYER: La dimension pneumatologie que de l'Eglise

(trad. *B. Miksa Bánhegyi*)

HEINRICH FRIES: Espérences oecumeniques (trad. *Csaba László Gáspár*)

QUESTIONS THÉOLOGICO-PASTORALES

Pour les familles (*László Dobos*)

Un homme resté seul en quête de sa voie (*Éva Paleta*)

Souvenirs de deux fêtes de Noël (*Kata Kapisztrána Oszlanczi*)

TEOLÓGIA negyedévi folyóirat. — Felelős szerkesztő: Szennay András

Főmunkatárs: Gál Ferenc — Felelős kiadó: Lukács László

Kiadja a TEOLÓGIA kiadóhivatala, 1053 Budapest, Károlyi M. u. 1. I. em. 1.

Szerkesztőség: 1053 Budapest, Károlyi M. u. 4—8. III. lép. II. em. 9.

(Kézirat leadása kizárólag a szerkesztőség címére.) — Megjelenik egyházi jóváhagyással: február, május, augusztus és november közepén. — Ára: 60 Ft — Előfizetési díj 1 évre 240 Ft, fél évre 120 Ft — Csekkzármazatszám: 324—VII—1.

Előfizetés és terjesztés a kiadóhivatalban. Utcai árusítás a Hírlap és Postaszállítási Igazgatóságnál. — Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hírlap Kúlföldkereskedelmi Vállalat útján (P. O. B. 149. — Budapest, 1389). — Külföldi előfizetési díj: 1 évre 10,50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 54.) a Kultúra 024/2 számlájára az összeg rendelkezésének (Teológia előfizetés) a feltüntetésével. Terjeszti a Magyar Posta. Minden jog fenntartva.

Nyomta: Pannon Nyomda, Veszprém — Felelős vezető: Fekete István igazgató

Index szám: 25 821

HU ISSN 0133—1779